

Rudolf Steiner

Projevy karmy

OBSAH

I. Podstata a význam karmy v jednotlivé osobnosti, individualitě, lidstvu, zemi, světě	1
II. Karma a říše zvířat	14
III. Nemoc a zdraví ve vztahu ke karmě	25
IV. Vyléčení a nevyléčitelnost ve vztahu ke karmě	36
V. Přirozená a náhodná onemocnění se vztahem ke karmě	44
VI. Životní nehody se vztahem ke karmě	54
VII. Živelné události, sopečné výbuchy, zemětřesení, epidemie ve vztahu ke karmě.	64
VIII. Karma vyšších bytostí	74
IX. Karmické působení zažitků ve vtělení jako muž a žena Smrt a zrození ve vztahu ke karmě	84
X. Svobodná vůle a karma v budoucím vývoji lidstva	92
XI. Individuální a společná karma Karma lidstva a karma vyšších bytostí	102

I.

Podstata a význam karmy v jednotlivé osobnosti, individualitě, lidstvu, zemi, světě

Hamburk, 16. května 1910

V tomto cyklu přednášek se budeme zabývat otázkami vědy o duchovnu, které zasahují hluboko do života. Z různých líčení, která byla v minulých letech podána, je nám jasné, že duchovní věda nemá být abstraktní teorií ani pouhou doktrínou nebo učením, nýbrž pramenem pro život a životní zdatnost. Svoji úlohu splní teprve tehdy, když vlivem poznatků, které může nabídnout, vproudí do našich duší něco, co může učinit život bohatší a srozumitelnější a naše duše zdatnější a činorodější. Když se potom ten, kdo se přiznává k tomuto světovému názoru, zamyslí nad oním – těmito několika slovy – vyznačeným ideálem a potom se v přítomné době trochu porozhlédne (aby poznal, v jaké míře může v tomto životě uplatnit to, co mu podává anthroposofie), mohl by snad dospět ke značně neradostnému dojmu. Neboť pozorujeme-li nezaopatřeno všechno, o čem se dnes svět domnívá, že „ví“ to, co v naší přítomnosti pudí lidi k těm či oněm citům nebo činům, potom bychom mohli říci, že

toto všechno je od anthroposofických idejí a ideálů tak nesmírně odlišné, že anthroposof nemá vůbec žádnou možnost bezprostředně zasahovat do života tím, co si osvojuje z pramenů duchovní vědy.

Ale to by bylo přece jen hodně povrchní posuzování věci. Povrchní proto, že by se při takovém pohledu nepočítalo s tím, co musíme vyvozovat z našeho samotného světového názoru. Budou-li skutečně ony síly, které přijímáme z anthroposofie, dostatečně silné, pak najdou také možnost k zasahování do světa; ale kdyby se nikdy neučinilo nic, aby tyto síly byly stále silnější a silnější, potom by jejich zasahování do světa nebylo možné.

Ale je zde ještě něco jiného, co nás může doslova utěšit, i kdyby nám takový pohled bral odvalu. A to je právě to, co nám má vzejít z úvah, jaké budou obsaženy v tomto přednáškovém cyklu: úvahy o tom, co se nazývá lidskou karmou a karmou vůbec. V každé hodině, kterou zde strávíme, bude stále patrnější – jak málo vůbec můžeme učinit pro zjednání možnosti k zasahování anthroposofickými silami do života, – a jak, věříme-li vážně v karmu a držíme-li se jí pevně, musíme předpokládat, že karma samotná nám přinese to, co máme dříve nebo později vykonat pro naše síly. Domníváme-li se, že ještě nemůžeme použít síly získané z našeho světového názoru, pak jsme ještě tyto síly právě neučinili dostatečně silné, schopné způsobovat to, aby nám karma také dala možnost zasahovat jimi do světa. V těchto přednáškách nemá být obsaženo jenom jisté množství poznatků o karmě, nýbrž má být v každé hodině více probouzena důvěra v karmu. Jistota, že až nastane čas – ať již zítra nebo pozítří nebo za mnoho let – naše karma nám přinese (*dá*) úkoly, nakolik je jako stoupenci našeho světového názoru musíme vykonat. Karma se nám představí jako nauka, která nám nejen říká, jak je tomu ve světě s tím či oním, nýbrž jako nauka, která nám svými výklady může zároveň dodat životní uspokojení a životní jistotu.

Je ovšem nutné, má-li karma splnit tento úkol, abychom zákon karmy pochopili poněkud hlouběji, v jeho světovém měřítku. K tomu však je tentokrát zapotřebí dát definici – vysvětlení slova, což vlastně není mým zvykem při duchovně vědeckých úvahách. Nedělám to proto, že taková vysvětlování slov obvykle příliš nepomohou. V našich úvahách se zpravidla začíná vyličením skutečností; když se tyto skutečnosti patřičným způsobem seskupí a uspořádají, potom z toho vyplynou pojmy a představy samy sebou. Kdybychom chtěli při obsáhlých otázkách, o kterých máme v příštích dnech hovořit, zvolit podobný postup, museli bychom mít k tomu více času, nežli máme k dispozici. Proto je tentokrát nutné, máme-li se dorozumět, abychom podali, ne-li nějakou definici, tedy alespoň jakýsi popis pojmu, kterým se budeme po delší dobu zabývat. Definice má přece jen ten účel, aby se lidé dorozuměli, co mají na mysli tím či oním slovem, na které se narazí nebo které se vysloví. Tímto stylem bude podán popis pojmu „karma“, abychom věděli, o čem mluvíme, až budeme v příštích dnech tohoto výrazu používat.

Na základě mnohých úvah si snad již každý z nás utvořil pojem o tom, co je karma. Značně abstraktní pojem karmy je snad ten, když karmou nazýváme „duchovní zákon příčin“, zákon, podle něhož po určitých příčinách (jež spočívají v duchovním životě) následují určité účinky (*důsledky*). Ale to je příliš abstraktní pojem karmy, protože by mohl být jednak příliš úzký, jednak také příliš široký. Chceme-li karmu vůbec chápat jako „zákon příčin“, pak ji spojujeme s tím, co jinak na světě označujeme jako zákon kauzality, jako zákon příčiny a účinku (*následku*). Dorozumme se nejprve o tom, co chápeme jako zákon příčin všeobecně v oblasti, kdy ještě nemluvíme o duchovních věcech a duchovních událostech.

Vnější věda dnes často zdůrazňuje, že její vlastní význam tkví v tom, že staví na obsáhlém „zákonu příčin“, že všude vyvozuje účinky (*následky*) z příslušných příčin.

Jak se toto vyvozování účinků z příčin děje, to je ovšem lidem už méně jasné. Vždyť ještě dnes můžete najít v knihách (které se pokládají za velmi učené a za způsobilé, náležitě filosoficky objasnit pojmy) stále ještě výroky jako např. tento: Účinek je to, co vyplývá z příčiny. Ale řekneme-li, že účinek vyplývá z příčiny, značně se mýlíme ve vystižení věci. Když např. pozorujeme zahřívající sluneční paprsek, jenž dopadá na kovovou desku, takže se deska zahřeje, potom můžeme mluvit o „příčině a účinku“ venku ve světě. Což ale můžeme říci, že účinek – zahřátí kovové desky – plyne z příčiny teplého slunečního paprsku? Kdyby teplý sluneční paprsek měl tento účinek již v sobě, pak by nemohlo nastat, že teplý sluneční paprsek kovovou desku vůbec nezahřeje (z důvodu), protože mu není nastavena. Aby ve světě jevů, v neživém světě, který máme nejbližší kolem sebe, následoval účinek z příčiny, je vždycky nutné, aby té příčině bylo něco nastaveno. A není-li příčině něco nastaveno, není nikdy možno mluvit o nějakém následování účinku po příčině.

Není zbytečné, že předesíláme takovouto poznámku, zdánlivě znějící hodně filosoficky a abstraktně. Musíme si již jednou zvyknout, že chceme-li se dostat plodně kupředu v oboru anthroposofie, musíme chápat pojmy s náležitou přesností a nikoli nedbale, jak jsou někdy chápány v jiných vědách.

Ale nikdo by neměl mluvit o karmě, kdyby účinek nastával podobným způsobem, jaký se objevuje, když teplý sluneční paprsek zahřívá kovovou desku. Zde sice je kauzalita, souvislost příčiny a následku, ale nikdy bychom nedošli k náležitému pojmu karmy, kdybychom o karmě mluvili jenom v této oblasti. Nemůžeme nikdy mluvit o karmě, je-li v souvislosti pouze účinek s příčinou.

Nyní můžeme postoupit dále a utvořit si poněkud vyšší pojem o souvislosti mezi příčinou a účinkem. Máme-li např. luk, napneme-li jej a pak tímto lukem vystřelíme šíp, potom nastal napnutím luku účinek. Tento účinek vystřeleného šípu v souvislosti s jeho příčinou neoznačíme výrazem „karma“ podobně, jak jsme to neučinili v předešlém případě.

Přiblížíme se určitým způsobem karmě tehdy – ačkoli pořád ještě plně nepochopíme pojem karmy – když uvážíme, že luk, je-li hodně často napínán, se časem stává nepružným. To, co luk koná, co se s ním děje, nebude mít za následek pouze účinek, který se ukáže zevně, nýbrž i účinek, který působí zpětně na samotný luk. Neustálým napínáním luku děje se něco se samotným lukem. Něco, k čemu dochází napínáním luku, dopadá zase zpět na samotný luk. Dosahuje se tedy účinku, který dopadá zpět na předmět, jenž tento účinek způsobil.

To tedy již patří do pojmu karmy. Pojem karmy si nelze představit, aniž je způsobován účinek, který dopadá zase zpět na věc nebo bytost, která ten účinek způsobuje; bez této zvláštnosti zpětného působení účinku na bytost, která je jeho příčinou, je pojem karmy nepředstavitelný. Zde se již blížíme pojmu karmy natolik, nakolik je nám jasné, že účinek, způsobený nějakou věcí nebo bytostí, musí zase dopadnout zpět na tuto věc nebo bytost. Přesto však nesmíme ochabnutí luku stálým napínáním, nazvat karmou luku, a to z následujícího důvodu. Když jsme luk asi tři až čtyři týdny hodně často napínali tak, až se po čtyřech týdnech stal nepružný, pak máme v nepružném luku vlastně před sebou něco jiného – nežli před čtyřmi týdny v luku pružném; luk se stal něčím jiným – nezůstal stejný. Je-li tedy vracející se účinek takový, že z věci nebo bytosti činí něco zcela jiného, nemůžeme přece ještě mluvit o karmě. O karmě můžeme mluvit teprve tehdy, když účinek, dopadající zpět na bytost, zasahuje při svém zpětném dopadu tutéž bytost, nebo když bytost alespoň v určitém smyslu zůstala stejná.

Takto jsme se zase o kus přiblížili k pojmu karmy. Chceme-li pojem karmy takto popisovat, pak o něm v podstatě obdržíme přece jen hodně abstraktní představu. Chceme-li přesto pojem karmy pochopit abstraktně, sotva jej můžeme pochopit přesněji – než když jej vyjádříme tím způsobem, jak jsme to právě učinili. K pojmu karmy musíme připojit ještě jedno: Když účinek, který dopadá zpět na bytost, nastane v témže okamžiku – tedy, když spadá příčina a zpětně působící účinek do téhož okamžiku, pak můžeme sotva mluvit o karmě. V tomto případě by bytost, od níž účinek vychází, vlastně chtěla účinek způsobit přímo – předpokládala by onen účinek, prohlédala (*znala*) by všechny složky, které k tomuto účinku vedou. V takovém případě nemluvíme o karmě. Tak např. nebudeme mluvit o karmě, máme-li před sebou člověka, který vykoná určitý čin, jímž něco zamýšlí, a když pak – podle jeho úmyslu – nastane účinek, který právě chtěl způsobit. To znamená: mezi příčinou a účinkem musí existovat něco, co bytosti při konání příčiny přímo uniká (vymyká se), takže souvislost příčiny a účinku zde sice existuje, ale není vlastně bytostí samou zamýšlena. Jestliže bytost (vyvolávající příčinu) souvislost nezamýšlí, potom důvod, proč zde je souvislost mezi příčinou a účinkem, spočívá v něčem jiném, než v úmyslech dotyčné bytosti. To znamená: tento důvod musí spočívat v určité zákonitosti. Patří tedy ještě ke karmě to, že souvislost mezi příčinou a účinkem je zákonitá a přesahuje to, co bytost přímo zamýšlí.

Takto jsme shromáždili několik prvků, které nám mohou objasnit pojem karmy. Ale všechny tyto prvky musíme mít obsaženy v pojmu karmy a nesmíme zůstat při abstraktní definici. Jinak bychom nemohli pochopit, jak karma působí v různých oblastech světa. Tyto projevy karmy musíme vyhledávat nejprve tam, kde se setkáváme s karmou především: v jednotlivém lidském životě.

Můžeme v jednotlivém lidském životě nalézt něco, co jsme právě svým výkladem pojmu karmy vylíčili? A kdy se s tím můžeme setkat?

Mohli bychom něco takového nalézt, kdyby např. do našeho života vstoupil zážitek, při kterém bychom si mohli říci: Zážitek, který se nám tu naskytá, je v jisté souvislosti s dřívějším zážitkem, na němž jsme se sami účastnili, k němuž jsme sami dali podnět (*příčinu*). Pokusme se – čistě nejprve na základě pozorování života – zjistit, zda něco takového existuje. Postavme se tedy nyní zcela na stanovisko pozorovatele vnějšího světa. Kdo taková pozorování nekoná, nemůže také nikdy dospět k poznání zákonité souvislosti v životě; podobně nemůže poznat zákon pružnosti při nárazu dvou kulečnickových koulí ten, kdo takový náraz nikdy nepozoruje. Pozorování života nás skutečně může přivést k tomu, že spatříme zákonitou souvislost.

Vezměme si hned určitou souvislost. Dejme tomu, že mladý člověk byl v 18. roce svého života vlivem nějaké události vyhozen z povolání, ke kterému, jak se posud zdálo, byl předurčen. Předpokládejme třeba, že ten člověk studoval, připravoval se studiem k povolání, jaké takovou přípravu vyžaduje, a potom např. nějakým neštěstím rodičů se ho musel vzdát a ve svých 18. letech byl vehnán do povolání obchodníka. – Kdo takové případy nezaujatě pozoruje, kdo je pozoruje tak, jako se ve fyzice pozoruje jev nárazu pružných koulí, ten pak např. shledá, že zážitky v povolání obchodníka, do něhož byl mladý muž vehnán, nejprve působí podnětně, aby v něm konal své povinnosti, aby se něčemu naučil a snad také aby se stal zdatným v tom oboru. Ale můžeme také pozorovat, že se po nějakém čase objeví něco zcela jiného: určitá rozmrzelost (*znychucení*), nespokojenost. Taková nespokojenost se neobjeví hned. Jestliže došlo ke změně povolání v 18. letech,

projdou snad nejbližší roky klidně. Ale snad kolem 23. roku začne být zřejmé, že se v jeho duši něco usazuje, co se jeví jako něco nevysvětlitelného. Pátráme-li pak dále, můžeme často pozorovat, je-li případ jasný, že rozmrzelost pět let po změně povolání lze vysvětlit třináctým a čtrnáctým rokem. Příčiny takového jevu je velmi často nutno hledat v době právě natolik vzdálené před změnou povolání, jak je ten jev časově vzdálen po ní, jak jsme to právě vylíčili. Tenkrát, ve svém třináctém roce, v době učení, tedy pět let před změnou povolání, přijal snad onen člověk do svého citového života něco, co mu působilo určitou vnitřní blaženost. Předpokládejme, že ke změně povolání nedošlo. Potom by se to, na co si onen mladý člověk v třináctém roce zvykl, v pozdějším životě vyžilo a dalo to či ono ovoce. Ale potom došlo ke změně povolání, které mladého člověka zpočátku zajímalo, zaujalo jeho duši. Co tím vstoupilo do jeho duševního života, potlačilo to, co v něm bylo dříve. Po nějakou dobu se to dalo potlačit, ale zatím to nabylo v nitru obzvláštní síly, nahromadilo doslova sílu napětí. Je to něco podobného, jako když stlačíme pružný míč; můžeme jej stlačovat až po určitou mez; potom klade odpor. Když se pak zase vymrští, vymrští se tím větší silou, čím více byl před tím stlačován. Takové zážitky, jak jsme právě naznačili, které mladý člověk přijal v třináctém roce života svého a které se pak až do změny povolání usadily, mohou být rovněž určitým způsobem potlačeny. Po nějaké době se však v duši uplatňuje odpor. Potom můžeme vidět, jak tento odpor zesílí natolik, aby se nyní projevil ve svém účinku. Tím, že duši schází to, co by jinak měla, kdyby nedošlo ke změně povolání, uplatňuje se to, co bylo potlačeno a projevuje se to nyní jako nespokojenost, rozmrzelost nad tím, co poskytuje okolí.

Zde tedy máme případ, kdy člověk něco prožil, učinil ve svém třináctém až čtrnáctém roce a později učinil něco jiného, totiž změnu povolání. Vidíme, jak se tyto příčiny vyžívají tak, že ve svém účinku dopadají nazpět na tutéž bytost. V tomto případě bychom museli pojem karmy použít především na jednotlivý život člověka. – Ale nechť nikdo nyní proti tomu nenamítá: „Poznali jsme přece případy, kde se něco takového vůbec neobjevilo!“ To může být. Ale také žádného fyzika, který chce zkoumat zákonitosti padajícího kamene, nenapadne, aby si snad řekl: Zákon není správný, kdyby kámen byl např. nějakým úderem vymrštěn ze svého směru. Musíme se učit správným způsobem pozorovat a vyloučit takové jevy, které nepatří k vytvoření zákona. Takový mladý člověk, který, kdyby se nic jiného nestalo, ve 23 letech pociťuje dojmy svého 13. roku v jejich účinku jako rozmrzelost, nedošel by zajisté k té rozmrzelosti, kdyby se byl např. zatím oženil. Ale tu bychom měli co činit s něčím, co neovlivňuje stanovení základního zákona. O to však právě jde, abychom našli správné činitele, jež by nás mohly dovést k zákonu. Pozorování samo ještě neznamená nic; teprve správně řízené pozorování nám přináší poznání zákona. Nyní však jde také o to, abychom taková uspořádaná pozorování konali správným způsobem, chceme-li studovat zákony karmy.

Abychom poznali karmu jednotlivého člověka, předpokládejme následující: někoho v 25. roce života stihne těžká rána osudu, která mu způsobí bolest a utrpení. Jestliže nyní konáme svá pozorování tím způsobem, že řekneme: „Tato těžká rána osudu vpadla do života a naplnila jej bolestí a utrpením“, jestliže se tedy zastavíme u pouhého pozorování, nedojdeme nikdy k poznání karmické souvislosti. Jdeme-li však dále a pozorujeme-li život takového člověka (který v 25. roce prožil takovou ránu osudu) v jeho 50. roce, dospějeme možná k jinému názoru, který můžeme vyjádřit asi takto: Pozorovaný člověk se stal člověkem pilným a čilým a stojí zdatně v životě; pohlédneme nyní dále nazpět do jeho života. Potom zjistíme, že když mu bylo 20 let, byl budižkničemu a nechtěl vůbec nic dělat. Když mu bylo 25 let, postihla ho těžká rána osudu. Kdyby ho tato rána nebyla postihla – můžeme nyní říci – byl by

zůstal darebou. Těžká rána osudu byla tedy příčinou, že v 50. roce máme před sebou čilého a zdatného člověka.

Taková skutečnost nás učí, že se dopouštíme chyby, když ránu osudu z 25. roku posuzujeme jako pouhý účinek. Otázeme-li se: „Co způsobila?“, nemůžeme se zastavit u pouhého pozorování. Když totiž na takovou ránu nepohlížíme jako na účinek (*následek*) a nestavíme ji na konec jevů, které předcházely, nýbrž na začátek následujících událostí a pohlížíme na ni jako na příčinu, pak poznáme, že můžeme dokonce zcela změnit svůj citový, pocitový soud (*úsudek*) týkající se této rány osudu. Budeme možná smutní, jestliže na ni pohlížíme pouze jako na účinek (že tohoto člověka stihla rána). Ale když na ni pohlížíme jako na příčinu něčeho pozdějšího, pak se z toho můžeme těšit; neboť této ráně osudu lze poděkovat (to můžeme říci), že se ten člověk stal řádným člověkem.

Vidíme tedy, že se naše city mohou podstatně změnit podle toho, pohlížíme-li na nějakou skutečnost v životě jako na důsledek nebo jako na příčinu. Není tedy lhostejné, pohlížíme-li na něco, co člověka v životě postihne, jako na pouhý účinek (*následek*) nebo jako na příčinu. Zajisté, konáme-li své porovnání ve chvíli, kdy se bolestná událost stala, nemůžeme ještě vidět přímý účinek (*následek*). Jestliže jsme však dospěli k zákonu karmy na základě podobných úvah (*pozorování*), pak nám samotný zákon karmy může říci: Nyní je snad určitá událost bolestná, protože se s ní setkáváme (*jeví se*) jen jako důsledek toho, co předcházelo. Ale můžeme na ni pohlížet i tak, že je východiskem něčeho následujícího. Potom si můžeme říci: Tušíme, že zde je východisko, příčina účinků, které staví věc do zcela jiného světla! Takto může být samotný zákon karmy pramenem útěchy. Nebylo by útěchy, kdybychom si zvykli stavět událost pouze na konec a nikoli i na začátek řady jevů.

Záleží tedy na tom, abychom se naučili pozorovat život uspořádaně a stavět věci náležitým způsobem k sobě jako účinek a příčinu. Jestliže taková pozorování konáme skutečně důkladně, objeví se nám výsledky, které v jednotlivém lidském životě probíhají s určitou pravidelností; ukáží se i jiné výsledky, které se nám objevují v tomto životě nepravidelně. Ten, kdo pozoruje lidský život – dívá-li dále než na špičku svého nosu – potom může nalézt v tomto lidském životě pozoruhodné souvislosti. Jenomže jevy lidského života se dnes bohužel pozorují jen v krátkých úsecích, sotva v rozmezí několika let. Co nastává po větším počtu let, to se obvykle neuvádí do souvislosti s tím, co by snad mohlo být jako příčina dříve. Proto se dnes najde jen málo lidí, kteří uvádějí začátek i konec lidského života do určité souvislosti. A přece je tato souvislost neobyčejně poučná.

Dejme tomu, že jsme vychovali dítě v prvních sedmi letech jeho života tak, že jsme nečinili tak, jak se obvykle děje, že jsme nevycházeli z víry: Má-li se člověk v životě stát řádným člověkem, musí být takový a takový, musí bezpodmínečně odpovídat našim představám o řádném člověku. V takovém případě bychom chtěli člověku, dítěti, co nejpřesněji vštípit všechno, jakým právě podle našeho pojetí má řádný člověk být. Když ale vycházíme z poznání, že se člověk může stát řádným člověkem nejrozmanitějším způsobem a že si ještě ani neumíme představit, jakým způsobem ten, kdo jako dítě teprve vyrůstá, se může stát řádným člověkem v souvislosti s jeho individuální vlohou, pak můžeme říci: Necht' mám jakékoli představy o řádném člověku, onen člověk, který se z tohoto dítěte má stát, musí se jím stát tím, že mu umožníme, aby se mohly uplatnit jeho nejlepší vlohy – což snad musím nejprve vyřešit jako záhadu! A proto si řekneme: Co záleží na tom, abych byl vázán nějakými příkazy (*směrnici*)? Dítě samo musí cítit potřebu, konat to či ono! Chci-li dítě vyvíjet podle jeho individuálních vloh, pokusím se především rozvíjet,

odhalit potřeby, které jsou v něm jako vlohy, takže se u dítěte především ukáže potřeba určitého jednání, a dítě jedná z vlastní potřeby.

Z toho vidíme, že existují dvě zcela odlišné metody, jak působit na dítě v prvních sedmi letech jeho života. – Pozorujeme-li nyní další život dítěte, dlouho se nám neukáže, co bude nejvlastnějším účinkem toho, co jsme v prvních letech tímto způsobem do dítěte vložili. Při pozorování života vychází najevo, že vlastní účinky toho, co bylo jako příčiny vloženo do dětské duše, se dostaví nejpozději, tedy teprve na sklonku života. Člověk může v sobě mít čilého ducha až do konce svého života, jestliže jsme ho, jako dítě, vychovávali tím způsobem, jak jsem to právě vylíčil: že jsme brali ohled na jeho duševní život, na vše živoucí, co v něm vězí. Jestliže jsme vydobyli to a podnítili vývoj toho, co v něm existuje jako vnitřní síly, potom uvidíme, že z toho vycházejí plody na sklonku života v podobě bohatého duševního života. Naproti tomu ve vyschlé a ochuzené duši – a podle toho zároveň také (poněvadž jak později uvidíme, vyschlá duše působí také na tělo) v tělesných neduzích stárí – vychází najevo (*dostavuje se*) to, co nesprávného jsme učinili na člověku v nejranějším dětském věku.

Zde vidíme něco, co se určitým způsobem objevuje pravidelně v lidském životě jako souvislost příčiny a následku (platí to pro každého člověka).

Podobné souvislosti bychom mohli nalézt také pro střední období života, a na to ještě upozorníme.

Účinky toho, jak zacházíme s člověkem od 7. do 14. roku, se zase objeví v předposledním úseku života. Vidíme tedy, jak se příčina a účinek projevuje cyklicky, jakoby v kruhu. Co bylo jako příčina nejdříve, to se objeví ve svém účinku nejpozději. Ale v jednotlivém lidském životě nejsou jen takovéto příčiny a účinky, nýbrž vedle cyklického průběhu jde souběžně průběh přímý (*přímočary*).

Na příkladu, jak 13. rok může působit do 23. roku, jsme viděli, jak příčina a následek v lidském životě spolu souvisí tak, že to, co člověk v sobě prožil, vyvolává účinky, které zase dopadají zpět na tutéž lidskou bytost. Tak se naplňuje karma v jednotlivém lidském životě. Nedojdeme však k vysvětlení lidského života, hledáme-li souvislosti mezi příčinou a účinkem jen v tomto jednotlivém lidském životě. Jak je nutno nyní tuto naznačenou myšlenku dále zdůvodnit a rozvést, o tom bude řeč v dalších hodinách. Nyní jen poukážeme na něco, co je ostatně již známo: že duchovní věda ukazuje, jak tento lidský život mezi zrozením a smrtí je opakováním dřívějšího lidského života.

Pátráme-li, co je charakteristické pro život mezi zrozením a smrtí, můžeme říci, že to je rozšíření jednoho a téhož vědomí – alespoň v podstatě – na celou dobu mezi zrozením a smrtí. Když si vzpomínáte na dřívější období svého života, řeknete si: Je okamžik, který není shodný s mým zrozením, nýbrž je o něco pozdější, od něhož se teprve počínají mé životní vzpomínky. To říkají všichni lidé, kteří nepatří k zasvěcencům. Budou pak mluvit o tom, že jejich vědomí sahá jen po tuto chvíli. V době mezi zrozením a smrtí je tento začátek životních vzpomínek vlastně také něco velmi zvláštního; k tomu se ještě vrátíme. Osvětlí se tím významné věci. Nehledíme-li k tomu, můžeme říci: Charakteristické pro život mezi zrozením a smrtí je to, že se na tu dobu rozšiřuje jedno vědomí.

V současnosti člověk v obyčejném životě nepátrá po souvislosti mezi příčinami a účinky (*následky*), protože pozoruje jen zcela krátká období. Postihne-li ho něco v pozdějším věku života – přece by mohl pátrat (kdyby jen dával na všechno dost

pozor a všechno zkoumal) po příčinách toho v dřívějších obdobích života. Mohl by to činit s vědomím, kterého může použít jako vědomí vzpomínkového. Kdyby se pokoušel pomocí vzpomínky uvědomit si souvislost mezi dřívějším a pozdějším v karmickém smyslu; došel by k následujícímu výsledku.

Řekl by např.: Vidím, že k jistým událostem, ke kterým u mne došlo,

by zajisté nebylo došlo, kdyby se v dřívějším období mého života nebylo stalo to či ono. Nicméně řekne: Nyní musím pykat za to, co na mně způsobila moje výchova. Ale i když poznává souvislost s tím, v čem se neprohřešil on, nýbrž jiní na něm, bude to pomocí pro něj. Nalezne snáze prostředky a cesty, aby vyrovnal škody, které na něm byly spáchány. Poznání takové souvislosti mezi příčinami a účinky v jednotlivých obdobích našeho života, jež můžeme přehlédnout svým obyčejným vědomím, nám může být v životě prospěšné nejvyšší měrou. Získáme-li si vůbec toto poznání, můžeme dokonce učinit ještě něco jiného. Ovšem, má-li člověk již osmdesát let a pohlíží zpět na to, co lze pokládat za příčiny událostí v osmdesátém roce v jeho nejranějším dětství (a řekne si: „Ano, v tom jsou příčiny!“), potom bude pro něho značně obtížné najít nápravné prostředky na vyrovnání toho, v čem se na něm někdo provinil. Nechá-li se poučit, nebude to již mnoho platné. Když se však nechá poučit dříve a pohlíží na hříchy, které na něm byly spáchány, a snad už ve svém čtyřicátém roce činí proti tomu opatření, pak má snad přece ještě čas, chopit se nápravných prostředků.

Vidíme tedy, že se máme nechat poučit nejen o bezprostředně nejbližší karmě života, nýbrž o karmě a o zákonité souvislosti, jakou je karma, vůbec. To nám může být prospěšné pro náš život.

Co tedy činí člověk, který ve čtyřicátém roce něco podnikne, aby se neobjevily škody, způsobené jistými hříchy, které na něm byly spáchány nebo kterých se sám dopustil např. ve dvanáctém roce?

Pokusí se vyrovnat to, čím se prohřešil nebo čím se jiní prohřešili na něm, a učinit vše, co zabrání účinku, k němuž by muselo dojít. Nutný účinek, k němuž by bez jeho přičinění došlo, nahradí dokonce určitým způsobem účinkem jiným. Poznání toho, co se mu stalo ve dvanáctém roce, povede ho i k určitému jednání ve čtyřicátém roce. Toto jednání by neuskutečnil, kdyby nepoznal, že se v jeho dvanáctém roce stalo to či ono.

Co tedy učinil člověk tím, že pohlížel zpět na svůj předešlý život? Svým vědomím určil sám, aby po příčině následoval určitý účinek. Chtěl ten účinek, který nyní přivodil. Z toho vidíme, jak do linie karmických následků může zasahovat naše vůle a vytvořit něco, co nastupuje na místě karmických účinků, jež by jinak nastaly. Vezmeme-li takovou souvislost, při níž naše vědomí docela vědomě přivodilo spojení mezi příčinou a účinkem během života, řekneme si: U takového člověka vstoupila karma nebo karmická zákonitost do vědomí, on sám přivodil jistým způsobem karmický účinek.

Nyní ale předpokládejme, že základem podobného uvažování učiníme to, co víme o opakovaných pozemských životech člověka. Vědomí, o němž jsme právě mluvili – a jež se s naznačenou výjimkou rozšiřuje na náš život mezi zrozením a smrtí – vzniká tím, že člověk může používat nástroje svého mozku. Když člověk projde branou smrti, nabývá vědomí jiného druhu, které je nezávislé na mozku a je vázáno na podstatně jiné podmínky. Víme, že se tomuto vědomí (které trvá až do nového zrození) otvírá zpětný pohled na vše, co člověk v životě mezi zrozením a smrtí vykonal. V životě mezi zrozením a smrtí musí člověk nejprve pojmout úmysl, pohlížet

zpět na hříchy, které na něm byly spáchány, má-li jejich účinek skutečně karmicky vyrovnat. Po smrti se člověk dívá ve zpětném pohledu na svůj život, na to, jakých hříchů se dopustil nebo vůbec na jednání, které konal. Tehdy vidí současně i to, co takové jednání v jeho duši zanechalo nebo z jeho duše učinilo. Tehdy člověk vidí, jak tím, že vykonal určitý čin, na své hodnotě poklesl nebo stoupl. Jestliže jsme jinému např. způsobili nějaké utrpení, naše cena tím klesla, stali jsme se doslova méněcennými, nedokonalejšími. Když po smrti pohlížíme zpět, pohlížíme na mnohé takové případy, při nichž si řekneme: Tím jsme se stali nedokonalejší (*méněcenní*). Z toho pro vědomí po smrti plyne, že v něm vzniká síla a vůle, bude-li k tomu příležitost, učinit vše, aby si zase vydobylo onu hodnotu, kterou ztratilo (tzn. vůle k vyrovnání všeho utrpení, které způsobilo). Člověk pojímá tedy mezi smrtí a novým zrozením tendenci, úmysl, vyrovnat vše, co udělal špatného, aby si vůbec zase vydobyl stav dokonalosti, jež jako člověk má mít a který porušil oním činem.

Nyní člověk zase vstupuje do zdejšího bytí. Jeho vědomí se opět změní, nepamatuje se ani na dobu mezi smrtí a novým zrozením, ani na to, že pojal úmysl (*rozhodl se*), něco vyrovnat. Ale tento úmysl v něm vězí. Přestože neví, že musí učinit to či ono, aby to či ono vyrovnal, je puzen silou (která v něm vězí) k nějakému jednání, které vytvoří vyrovnání. A nyní si můžeme učinit představu, co se děje, když člověka např. ve dvacátém roce postihne něco velmi bolestného. Svým vědomím, které má mezi zrozením a smrtí, je asi sklíčený svou bolestí. Kdyby se však upamatoval na úmysly, které v životě mezi smrtí a novým zrozením pojal, pocítil by také sílu, která ho pudila na místo, kde tu bolest mohl vytrpět; pocítil by, že toho stupně dokonalosti, o který se připravil a který si má znovu vydobýt, může dosáhnout jenom tím, že vytrpí tuto bolest. Obyčejné vědomí říká: „Dostavila se bolest; ty ji trpíš!“ – a vnímá jen účinkující bolest; avšak pro vědomí, jež přehlíží též dobu mezi smrtí a novým zrozením, může hledání bolesti nebo nějakého neštěstí vyplývat z úmyslu.

Toto se nám skutečně ukáže, když pozorujeme lidský život z vyššího hlediska. Tehdy vidíme, že se v lidském životě stávají osudové případy, které se nejeví jako účinky (*následky*) příčin jednotlivé životní dráhy, nýbrž příčin, jež se prožívají jiným vědomím – takovým, které je za hranicí zrození a které vede náš život do dřívější doby, než je doba, jež uplynula teprve od našeho zrození. Pochopíme-li přesně tuto myšlenku, řekneme: Máme nejprve vědomí, které se šíří na dobu mezi zrozením a smrtí. Nazýváme je vědomím „jednotlivé osobnosti“ a nazýváme jako „jednotlivou osobnost“ to, co probíhá mezi zrozením a smrtí. Potom vidíme, jak může působit za zrození a za smrt vědomí, o němž člověk ve svém obyčejném vědomí nic neví, které však může působit právě tak jako toto obyčejné vědomí. Proto jsme nejprve vylíčili, jak někdo převezme sám svou karmu a např. ve čtyřicátém roce něco vyrovná, aby ho nepostihly příčiny ze dvanáctého roku. Tehdy přebírá karmu do svého vědomí jednotlivé osobnosti. Když naproti tomu je člověk puzen někam, kde může utrpět bolest, aby něco vyrovnal, aby se stal lepším člověkem, vychází to také z člověka; jenže to nevychází z vědomí jednotlivé osobnosti, nýbrž z obsáhlejšího vědomí, které obsahuje (*zahrnuje*) také dobu mezi smrtí a novým zrozením. Bytost v člověku, která je obsažena v tomto vědomí, nazveme „individualitou“ člověka; a vědomí, které je neustále přerušováno vědomím osobnosti, pojmenujeme „individuální vědomí“ – na rozdíl od „vědomí jednotlivé osobnosti“. Takto vidíme působit karmu vzhledem k individualitě člověka.

Přesto však bychom neporozuměli lidskému životu, kdybychom sledovali jen řadu jevů, jak jsme to činili až dosud tím způsobem, že jsme přihlíželi jen k příčinám, které tkví v člověku pro něho samotného a pro účinky, které vyhledává. Můžeme si jen představit prostý případ, který vylíčíme tak, aby působil názorněji, a uvidíme hned, že lidský život nepochopíme, jestliže přihlížíme jen k tomu, co jsme právě řekli.

Vezměme nějakého vynálezce nebo objevitele, např. Kolumba nebo vynálezce parního stroje nebo někoho jiného. V objevu spočívá určité jednání, určitý čin. Pohlížíme-li na tento čin, jak jej člověk vykonal, a hledáme-li pak příčinu, proč jej člověk vykonal, potom najdeme vždy takové příčiny, které mají směr, jak jsme uvedli nyní. Proč se např. Kolumbus plavil do Ameriky, proč ten úmysl pojal právě v určité době? Příčiny toho najdeme v jeho individuální a osobní karmě. Ale můžeme se teď otázat:

Cožpak tato příčina musí být hledána jenom v osobní a individuální karmě? A máme tento čin považovat za účinek jen pro tuto individualitu, která působila v Kolumbovi?

Že Kolumbus objevil Ameriku, to mělo určitý důsledek pro něho. Postoupil tím, stal se dokonalejším. To se ukáže v dalším vývoji jeho individuality v příštím životě. Ale jaké účinky měl jeho čin také pro jiné lidi? Nemusíme v něm vidět také příčinu, která zasáhla do nespočetných lidských životů?

Toto je ale poměrně abstraktní uvažování o takové věci, kterou můžeme chápat mnohem hlouběji, když pozorujeme lidský život po dlouhá období. Předpokládejme, že pozorujeme lidský život, jak se odehrál v egyptsko-chaldejské době, jež předcházela dobu řecko-latinskou. Zkoumáme-li zvláštnost oné doby se zřetelem k tomu, co lidem poskytovala a co lidé tenkrát mohli poznat, ukáže se nám něco nejvýše zvláštního. Srovnáváme-li tuto epochu s naší vlastní, poznáme, že to, co se děje v naší době, souvisí s tím, co se dělo v kulturním období egyptsko-chaldejském. Řecko-latinská doba je mezi oběma. V naší době by se určité věci nestaly, kdyby se určité věci nestaly v kultuře egyptsko-chaldejské. Jestliže nynější přírodní věda dosáhla těch či oněch výsledků, zajisté to pochází i ze sil, které se vyvinuly a rozvily v lidské duši. Ale lidské duše, které působily v naší době, byly také vtěleny v egyptsko-chaldejském období a přijaly tam určité zážitky, bez nichž by nemohly vykonat to, co konají dnes. Kdyby žáci staroegyptských chrámových kněží nebyli přijali egyptskou astrologii o nebeských souvislostech, nemohli by později svým způsobem proniknout do světových tajemství a v určitých duších naší doby by neexistovaly síly, které nyní lidstvo vyvedly v naší době ven do nebeského prostoru. Jak např. dospěl Kepler ke svým objevům? Došel k nim proto, že v něm žila duše, která v egyptsko-chaldejské epoše získala síly k oněm objevům, které pak v páté (*kulturní poatlantské*) epoše mohla učinit. Naplňuje nás jistým vnitřním uspokojením, když se u jednotlivých duchů vynořují vzpomínky takového druhu, že zárodky toho, co nyní konají, byly vytvořeny v minulosti. Jeden z duchů, který vykonal důležité věci v probádání nebeských zákonů, Kepler, praví sám o sobě:

„Přistoupil jsem k posvátným tajemstvím Egyptanů, odcizil jsem jejich chrámové nádoby a vykonal jsem jimi oběť, jež mě vedla k tomu, co nyní kladu lidstvu v klín, aby to teprve po staletích bylo chápáno.“

“Ano, já jsem to, já jsem uloupil zlaté nádoby Egyptanů, abych z nich svému Bohu zbudoval svatostánek, daleko od hranic Egypta. Když mně odpustíte, budu se radovat, budete-li se hněvat, vezmu to na sebe; – zde vrhám kostku a píši tuto knihu

jak pro dnešního, tak pro budoucího čtenáře – co na tom záleží? Bude-li na své čtenáře čekat sto let; sám Bůh čekal šest tisíciletí na toho, jenž poznáváje vidí jeho dílo.“

Toto je sporadicky se vynořující Keplerova vzpomínka na to, co přijal jako zárodek toho, co mohl ve svém osobním bytí uskutečnit (jako Kepler). Bylo by možno uvést stovky podobných příkladů. – Ale zde vidíme ještě něco jiného než pouze skutečnost, že se u Keplera vynořuje něco, co je účinkem (*následek*) zážitků z dřívějšího pozemského života. Vidíme, že se vynořuje něco, co se jeví jako zákonitý účinek pro celé lidstvo, co zase bylo důležité pro lidstvo v dřívější době. Vidíme, jak je člověk postaven na nějaké místo, aby vykonal něco pro celé lidstvo. Vidíme, že nejen v individuálním lidském životě, nýbrž v celém lidstvu jsou souvislosti mezi příčinami a účinky, které se táhnou nad dávnými údobími. Z toho můžeme vyvodit, že se ovšem individuální zákon karmy bude křížovat se zákony, které můžeme nazvat „karmické zákony lidstva“. Mnohdy je takové křížení značně neprůhledné. Představte si, co by se z naší astronomie stalo, kdyby nebyl kdysi vynalezen dalekohled. Sledujte zpětně vývoj naší astronomie a uvidíte, že na vynálezu dalekohledu závisí nesmírně mnoho. Je ostatně známo, že dalekohled byl vynalezen tím, že si v optické dílně děti hrály s optickými čočkami, přičemž si právě – dalo by s říci – „náhodou“ sestavily čočky tak, že potom někdo došel k tomu, že by z toho mohlo být něco jako dalekohled. Uvažte, jak hluboko musíte hledat, abyste dospěli k individuální karmě dětí – a ke karmě lidstva, že v určité chvíli byl vynalezen dalekohled. Zkuste to myšlenkově spojit a uvidíte, jak se podivuhodným způsobem prolíná a navzájem na sebe působí karma jednotlivých individualit a karma celého lidstva. Potom si řeknete: Museli bychom si představit celý vývoj lidstva jinak, kdyby v určité době nenastalo to či ono.

Obvykle je zcela zbytečná otázka: Co by se stalo s římskou říší, kdyby Řekové v určité době neodrazili v perských válkách perský útok? Ale není zbytečnou otázkou: Čím to, že perská válka měla právě takový průběh?

Kdo o této otázce uvažuje a hledá na ni odpověď, uvidí, že v Orientě bylo dosaženo určitých výsledků (*vymožeností*) tím, že jistí despotičtí vládcové chtěli dosáhnout něčeho jen pro svou osobu a k tomu účelu se spojili s obětními kněžími atd. Bylo zapotřebí veškerých tehdejších státních zařízení, aby bylo v Orientě něco vytvořeno. Ale toto zařízení přinášelo s sebou to, že se projevil i jejich škodlivé stránky, a ty se musely objevit. S tím souvisí, že národ jinak uzpůsobený, Řekové, v příslušném okamžiku mohl východní útok odrazit. Když o tom uvažujeme, tážeme se: Jak je tomu s karmou osobností, které působily v Řecku, aby byl perský útok odražen? – Tehdy nalezneme mnoho osobního v karmě dotyčných lidí, ale nalezneme také, že osobní karma je spojena s karmou národa a lidstva, takže můžeme právem říci: Celá karma lidstva postavila právě tyto určité osobnosti na toto místo a do této doby! – Vidíme, že tu zasahuje karma lidstva do karmy jednotlivce. A musíme se dále tázat: Jak tyto věci spolupůsobí? Jděme však dále a pozorujme jinou souvislost.

Můžeme ve smyslu duchovní vědy pohlížet zpět do doby našeho pozemského vývoje, kdy na naší Zemi ještě neexistovala nerostná říše. Před naším zemským vývojem byl vývoj saturnský, sluneční a měsíční, kdy ještě nebyla nerostná říše v našem smyslu. Teprve na naší Zemi vznikly naše dnešní nerosty ve svých dnešních tvarech (*formách*). Ale tím, že se nerostná říše vyloučila během zemského vývoje, je tu jako zvláštní říše po celou následující dobu. Předtím se lidé, zvířata

a rostliny vyvíjeli tak, že zde nebyla nerostná říše jako jejich základ. Aby jiné říše mohly dosáhnout pozdějšího pokroku, musely vyloučit říši nerostnou. Ale když ji vyloučí, mohou se vyvíjet jen tak, jak se vyvíjejí na planetě, která má pevný nerostný základ. Nikdy nepovstane něco jiného než to, co se stalo za předpokladu, že se uskutečnilo vytvoření nerostné říše. Nerostná říše je zde. A všechny pozdější osudy jiných říší závisí na vzniku nerostné říše, jež vznikla jednou v našem pozemském bytí v pradávno minulosti. – Tím, že vznikla říše nerostná, stalo se něco, s čím všechen pozdější zemský vývoj musí počítat. Na všech ostatních bytostech se vyplní to, co plyne ze vzniku říše nerostné. Zde máme zase v pozdějších obdobích karmické vyplnění něčeho, co se stalo dříve. Na Zemi se vyplňuje to, co se na Zemi připravilo. Je souvislost mezi tím, co se stalo dříve, a tím, co se stalo později; ale také taková souvislost, která v účinku dopadá zpět na bytost, způsobující příčinu.

Lidé, zvířata a rostliny vyloučily nerostnou říši a nerostná říše zase působí zpětně na ně. Zde vidíme, že je možno mluvit o „karmě Země“.

Konečně můžeme zdůraznit něco, k čemu lze nalézt základy ve všeobecných výkladech „Tajné vědy“.

Víme, že určité bytosti zůstaly na vývojovém stupni starého Měsíce, a to z toho důvodu, aby lidem Země vstúpily zcela určité vlastnosti. Ale nejen bytosti zůstaly pozadu ze staré měsíční doby Země, nýbrž i substanciality (*látky*). Na měsíčním stupni se zastavily bytosti, které v našem zemském bytí působí jako „luciferské bytosti“. Tím, že zůstaly stát a že působí na naše pozemské bytí, uskutečňují se v zemském bytí účinky, k nimž byly dány příčiny již v měsíčním bytí. Ale děje se také něco v substanci (*hmotě*). — Když dnes pohlédneme na naši sluneční soustavu, vidíme, že se skládá ze vesmírných těles, která vykonávají pravidelně se opakující a určitou vnitřní uzavřenost projevující pohyby. Ale vidíme i jiná vesmírná tělesa, která se sice také pohybují v určitém rytmu, která ale doslova porušují pravidelné zákony sluneční soustavy, totiž komety. Substance komety se neřídí zákonitostmi, jaké existují v naší pravidelné sluneční soustavě, nýbrž zákony, jaké existovaly ve starém měsíčním bytí. V kometách se skutečně zachovala zákonitost starého Měsíce. Častěji už jsem se zmínil, že duchovní věda tuto zákonitost dokázala dříve, než ji potvrdila přírodní věda. Roku 1906 jsem upozornil v Paříži, že v době starého Měsíce hrály určité sloučeniny uhlíku a dusíku podobnou roli, jako dnes na Zemi sloučeniny kyslíku a uhlíku, tedy kyselina uhličitá, kysličník uhličitý atd. Tyto posledně jmenované sloučeniny mají něco umrtvujícího. Podobnou roli měly sloučeniny kyanové (kyseliny kyanovodíkové) na starém Měsíci. Na to poukázala duchovní věda r. 1906. Také v jiných přednáškách bylo poukázáno na to, že komety vnáší do naší sluneční soustavy zákony starého Měsíce, takže zůstaly pozadu nejen luciferské bytosti, ale také zákonitost substance starého Měsíce, která způsobuje nepravidelnosti v naší sluneční soustavě. A vždy jsme říkali, že atmosféra komet určitě ještě dnes obsahuje nějaké kyanové sloučeniny. – Teprve mnohem později – po té, co to bylo oznámeno duchovní vědou, teprve letos (1910), bylo nalezeno spektrální analýzou spektrum kyanovodíku v kometě.

Tady máte jeden z důkazů, když se říká: „Ukažte nám, jestli se dá pomocí duchovní vědy skutečně něco nalézt!“ – Takových věcí je více; mělo by se k nim pouze přihlížet.

Tak působí tedy něco z našeho starého měsíčního bytí do nynějšího pozemského bytí.

Otažme se nyní: Můžeme tvrdit, že základem vnějších smyslových jevů je něco duchovního?

Tomu, kdo se přiznává (*hlásí*) k duchovní vědě, je jasné, že za veškerou smyslovou skutečností je také duchovní složka. Jestliže ze starého měsíčního bytí působí substance do našeho pozemského bytí, když kometa ozáří naši Zemi, působí za tím také něco duchovního. Můžeme dokonce označit, jaká duchovní složka se např. projevuje Halleyovou kometou. Halleyova kometa je pokaždé, když přijde do sféry naší Země, vnějším výrazem nového impulsu k materialismu. Dnešní svět to snad může pokládat za pověru. Ale lidé by se jen měli rozpomenout, jak se i duchovní účinky odvozují z postavení hvězd. Kdo by přece neřekl, že Eskymák je lidskou bytostí utvářenou jinak než např. Hind proto, že v polárním kraji sluneční paprsky dopadají pod jiným úhlem? I přírodovědci často uvádějí duchovní účinky postavení hvězd na lidstvo. – Tedy duchovní impuls k materialismu kráčí souběžně s Halleyovou kometou. Tento impuls lze dokázat: – Když se Halleyova kometa objevila roku 1835, následoval materialistický dobový proud, který můžeme nazvat materialismem druhé poloviny minulého století; po předchozím objevení následovalo materialistické osvícenství „francouzských encyklopedistů“. Taková je souvislost.

Aby na Zemi došlo k určitým věcem, musely být příčiny k nim dány dříve – mimo zemské bytí. Zde máme co činit dokonce s „karmou světa“.

Proč bylo na starém Měsíci vyloučeno něco duchovního a určitá substance?

Aby určité účinky mohly zase zpětně dopadat na bytosti, které tyto složky vyloučily. Luciferské bytosti byly vyloučeny a musely prodělat jiný vývoj proto, aby pro bytosti, jež jsou na Zemi, mohla vzniknout svobodná vůle a možnost zla na Zemi. Zde máme karmické účinky, přesahující naše zemské bytí: výhled na karmu světa.

Mluvili jsme dnes o pojmu karmy, o jejím významu pro jednotlivou osobnost, pro individualitu, pro celé lidstvo, v účincích na naši Zemi a mimo Zemi – a našli jsme ještě něco, co můžeme označit jako karmu světa. Poznali jsme zákon karmy, jež můžeme nazývat zákonem souvislosti mezi příčinou a účinkem (*následkem*), ale tak, že účinek opět dopadá na příčinu a že při zpětném dopadu bytost ještě trvá, je to stejná bytost. Tuto karmickou zákonitost nalézáme všude ve světě, pokud se na svět díváme jako na svět duchovní. Tušíme, že se karma projeví v nejrozmanitějších oblastech nejrůznějším způsobem. A tušíme, jak různé karmické proudy – osobní karma, karma lidstva, karma Země, karma světa atd. se prolínají a že se nám právě tak podává vysvětlení, které potřebujeme, abychom porozuměli životu. A pochopit život v jeho jednotlivých bodech lze jen tenkrát, když vystihneme spolupůsobení nejrůznějších karmických proudů.

II.

Karma a říše zvířat

Hamburk 17. května 1910

Dříve než přistoupíme k vlastním otázkám lidské karmy, jak byly oznámeny v programu, je zapotřebí několika předběžných úvah. K tomu patří to, co jsme řekli včera: popis pojmu karmy; a také to, o čem dnes bude řeč – karma a říše zvířecí.

To, co bychom mohli nazvat „vnější důkazy skutečnosti karmické zákonitosti“, uslyšíte během cyklu na místech, kde obzvláště bude důvod k poukázání na tyto zevní důkazy. Při takových příležitostech budete mít také možnost slyšet, jak lze odůvodnit ideu karmy i mimo náš okruh (*společenství*); pochybujícím lidem, kteří se vás budou ptát na to či ono ohledně celé ideje karmy. K tomu všemu jsou ale nutné některé předběžné úvahy.

Je zcela nasnadě otázka: Jaký vztah má život zvířat, zvířecí osud k tomu, co nazýváme průběhem lidské karmy, v níž vidíme obsaženy nejdůležitější a nejvíce rozhodující otázky osudu člověka?

Poměr lidí na Zemi ke světu zvířat je v různých dobách a u různých národů různý. Není zajisté bez zajímavosti, že u národů, které si uchovaly nejlepší části pradávne posvátné moudrosti lidstva, je vžito laskavé zacházení se zvířaty. Např. v oblasti buddhismu, jenž si uchoval důležité části dávných světových názorů, jaké měli lidé v pradávných dobách, máme hluboko sahající soucitné zacházení se zvířaty, cítění se zvířecí říší – jaké v Evropě nesčetně mnoho lidí ještě nechápe. Ale také u jiných národů – připomínám jen Araba, jeho zacházení se svým koněm. Zejména, jestliže si tyto národy uchovaly něco z dávných názorů (nějaké dědictví, jak se tu a tam vyskytuje), nalézáme potom jakési „přátelství“ se zvířaty, jakési zacházení se zvířaty jako s lidmi. Naproti tomu smíme říci, že v oblastech, kde se připravuje určitý světový názor budoucnosti, v západních oblastech, se málo rozšířilo pochopení pro takový soucit se světem zvířat. Je příznačné, že během středověku a potom také až do naší doby, právě v zemích, v nichž se rozšířil křesťanský světový názor, mohl se vynořit názor, že zvířata vůbec nelze pokládat za bytosti s vlastním duševním životem, nýbrž za jakési automaty. Snad ne neprávem se upozorňovalo na to – i když nikoli vždy s valným pochopením – že tyto názory (které zastávali namnoze západní filosofové, že zvířata jsou automaty a nemají vlastního duševního života) asi vsákly do lidských (*národních*) vrstev (*okruhů, společenství*), které neznají soucitu a často ani mezi v krutém zacházení se zvířaty. Ano, věc dospěla tak daleko, že velký novověký filosof, Cartesius, zůstal dokonale nepochopen ve svých myšlenkách o světě zvířat.

Samozřejmě nám musí být jasné, že opravdu významní duchové západního kulturního vývoje nikdy nezastávali názor, že zvířata jsou jen pouhé automaty. Tento názor nazastával ani Cartesius, ačkoli v četných knihách o filosofii se můžeme dočíst, že jej zastával. Ale není to pravda. Kdo Cartesia zná, ví, že sice nepřipisuje zvířatům takovou duševní složku, jež se může vyvinout k tomu, že na základě vědomí „já“ může dospět k důkazu o jsoucnosti Boha. Přesto však připisuje zvířeti, že je proniknuto, produševněno tak zvanými životními duchy, kteří nejsou sice takovou

individualitou jako „já“ člověka, kteří ale přesto působí ve zvířecí organizaci jako duše. Je právě příznačné, že v tomto vztahu zůstal Cartesius důkladně nepochopen. To nám ukazuje, že v minulých stoletích našeho západního vývoje byla tendence, zvířatům připisovat něco pouze automatického, a že se tato tendence vkládala i tam, kde by se nebyla mohla vkládat, kdyby se postupovalo svědomitě, totiž u Cartesia. Západní vývoj kultury má tu zvláštnost, že se musel vytvářet z prvků materialismu.

Můžeme dokonce říci: Vzrůst křesťanství se uskutečnil tak, že tento významný podnět ve vývoji lidstva, musel být nejprve vsazen do materialistického západního smýšlení. Novověký materialismus je pouze důsledkem toho, že i nejspirituálnější náboženské vyznání, křesťanství, se na západě nejprve setkalo jen s materialistickým chápáním. Je to již, smíme-li tak říci, osudem lidstva, západních národů, že se musí vypracovávat vzhůru z materialistických základů a právě překonáváním materialistických názorů a tendencí rozvinout mocné síly k nejvyššímu spiritualismu. Tím, že západní národy mají tento osud, tuto karmu, povstal také u nich onen sklon, pokládat zvířata jen za automaty. Kdo nedovede dobře prohlédat (*chápat*) působení duchovního života a drží se jen toho, co nás obklopuje ve vnějším smyslovém světě, ten na základě dojmů z tohoto vnějšího smyslového světa snadno dospěje k chápání světa zvířat, jež staví zvířata co nejnižší. Naproti tomu takové světové názory, které v sobě uchovaly prvky dávných spirituálních světových názorů (prvotní moudrosti lidstva), uchovaly si jakési poznání o tom, co je duchovní i ve světě zvířat; přes všechny omyly, přes všechno, co se vloudilo do oněch světových názorů a pokazilo jejich čistotu, přece jen nemohly zapomenout, že duchovní činnost, duchovní zákony jsou účastny na životě a utváření zvířete.

Když tedy na jedné straně musíme v nedostatku duchovních světových názorů spatřovat nepochopení zvířecího duševna, nesmíme se zase na druhé straně klamat o tom, že i to byl také jen projev čistě materialistického světového názoru (kdybychom ideu karmy, jež nám bude sloužit k pochopení lidského osudu a lidské karmy, chtěli prostě aplikovat na svět zvířat). To nesmíme. Již včera jsme poukázali na to, že je nutno zcela přesně chápat pojem karmy. Bylo by chybou, kdybychom to, co jsme pozorovali jako zpětný dopad účinku na bytost, z níž vyšla příčina, kdybychom to hledali i ve světě zvířat. Karmickou zákonitost poznáme obsáhleji teprve tím, že vyjdeme nad jednotlivý lidský život mezi zrozením a smrtí, když budeme člověka sledovat v jeho postupných znovuvtěleních. Pak shledáme, že onen zpětný dopad na příčinu, kterou jsme dali v jednom životě, může nastat teprve v některém pozdějším životě. Takže karmická zákonitost (pozorujeme-li karmu zevrubně) se vine od života k životu a účinky příčin se ani nemusí projevit v témže životě mezi zrozením a smrtí.

Na základě vnějších duchovně vědeckých pozorování víme, že u zvířat nelze mluvit o takovém znovuvtělování jako u člověka. Ve světě zvířat naprosto nenacházíme něco podobného nebo něco úplně stejného jako u této lidské individuality, která se zachovává, když člověk projde branou smrti, a která žije zvláštním životem v duchovnu v době mezi smrtí a novým zrozením, aby potom novým zrozením opětovně vstoupila do zdejšího bytí. O zvířecí smrti nemůžeme mluvit stejným způsobem, jakým chápeme smrt lidskou. Všechno, co popisujeme jako osudy lidské individuality, když člověk po smrti prošel branou smrti, není takové ve světě zvířat. Kdybychom věřili, že ve zvířecím individuu, které máme před sebou, bychom mohli hledat znovuvtělenou bytost zvířete, jež bylo již dříve na zemi, byli bychom na velikém omylu. Dnes, kdy se na všechno, co se nám na světě naskytuje,

s oblibou pohlíží jen po zevní stránce a nehledí se ke stránce vnitřní, nemohou vůbec vyvstat skutečné veliké protiklady, nejdůležitější rozdíly mezi člověkem a zvířetem. Zevně – z čistě materialistického hlediska – vypadá smrt u člověka i zvířete stejně. Je pak možno velmi snadno se domnívat, když pozorujeme život zvířete mezi zvířecím zrozením a zvířecí smrtí, že jednotlivé jevy tohoto individuálního života zvířete bychom mohli také srovnávat s jednotlivými jevy osobního života člověka mezi zrozením a smrtí. Ale kdybychom tak činili, zabloudili bychom. Proto nejprve poukážeme na základě jednotlivých příkladů na podstatné rozdíly mezi zvířetem a člověkem.

Rozdíl mezi zvířetem a člověkem si totiž může dokonale ujasnit pouze ten, kdo nezaujatě uváží nejen skutečnosti, jevící se jeho vnějšímu smyslovému nazírání, ale také skutečnosti, plynoucí z jeho kombinujícího myšlení. Setkáváme se zde s jevem, který zdůrazňují i přírodní badatelé, jenže si s ním v naší době nevědí rady – a to, že se člověk vlastně musí učit i těm nejprostším věcem. Během dějin se musel učit používat nejjednodušší nástroje, a také naše děti se dnes ještě musí učit nejjednodušším věcem a potřebují k tomu určitý čas, aby se tomu naučily. Stojí to námahu, aby se člověk něčemu naučil, jednoduché hmaty a zhotovování nástrojů. Když naproti tomu pozorujeme zvířata, musíme si říci: oč lépe jsou na tom v této věci zvířata! Představme si, jak bobr buduje svou složitou stavbu. Nemusí se tomu učit, dovede to, přináší si to jako vrozenou zákonitost, tak jako my lidé si přinášíme možnost, „umění“, kolem sedmého roku vyměnit své zuby. Tomu se také nikdo nemusí učit. Tak si zvířata přinášejí takovou schopnost, jakou má bobr pro zbudování své stavby. Když se porozhlédnete v říši zvířat, shledáte, že si zvířata přinášejí zcela určité dovednosti, kterými vykonávají něco, nač lidské umění ještě dlouho nestačí při všem, čeho jsme tak nádherně dosáhli.

Vzniká tedy otázka: Jak to, že člověk, když se narodí, je bezmocnější nežli např. kuře nebo bobr a podobně, že to, co si tyto bytosti již přinesly, si člověk musí teprve namáhavě osvojovat?

To je veliká otázka. Musíme se především naučit vnímat to, že to je veliká otázka. Neboť u toho, co si člověk musí získávat pro svůj světový názor, záleží mnohem méně na tom, že se poukazuje na důležité skutečnosti, než na tom, vědět, kde je nutno klást důležité otázky. Skutečnosti mohou být správné, ale nemusí být vždy cenné i pro náš světový názor. Naznačené skutečnosti jsou obzvláště důležité pro porozumění zvířecímu a lidskému životu. – Budeme se dnes zabývat duchovně vědecky příčinami těchto jevů; zavedlo by nás však příliš daleko, ukázat ve všech jednotlivostech, proč tomu tak je. Zatím na to poukážeme alespoň několika slovy

Vrátíme-li se z hlediska duchovní vědy zpět k lidskému vývoji v pradávné minulosti, shledáme, že síly a prvky, které má k dispozici (aby si s sebou přinesl na svět) bobr nebo jiné zvíře, měl k dispozici i člověk. Člověk nepřijal v pradávné minulosti do svých vloh právě jen neobratnost a zvířeti musel přenechat primitivní obratnost. Přijal také tuto vlohu, vlastně v míře mnohem větší nežli zvířata. Neboť i když si zvíře přináší na svět určité velké dovednosti, jsou přece jen v životě jednostranná. Když člověk vstupuje do života – tak vlastně nic neumí. Musí se nejprve všemu, co se vztahuje na vnější svět, teprve učit. Je to vyjádřeno trochu radikálně, ale my si rozumíme. Když se člověk potom učí, brzy se ukáže, že dovede být mnohostrannější, že se jeho vývoj může stát bohatší vzhledem k projevu určitých

dovedností atd., nežli je tomu u zvířat. Člověku se tedy původně dostalo bohatších vloh – a přece je dnes nemá. Ukazuje se nám zvláštní jev, – že člověk a zvíře původně byli vybaveni stejně. A kdybychom se vrátili zpět až k dávnému saturnskému vývoji, shledali bychom, že ještě vůbec nebylo rozdílu mezi vývojem lidským a zvířecím. Obojí vývoj měl úplně stejný základ.

Co se pak mezitím stalo, že si zvíře přináší do života všemožné dovednosti a že člověk je tak neobratným účastníkem ve světovém bytí? Jak se vlastně člověk choval mezitím, že teď najednou nemá nic z toho, co obdržel? Utratil to nerozumně během vývoje, a zvířata se osvědčila jak šetrní hospodáři? Při pozorování skutečného stavu věcí může vzniknout tato otázka.

Člověk nepromarnil vlohy, které zvíře projevuje svou vnější dovedností; použil jich také, ale k něčemu jinému než zvířata. Zvířata je projevují v zevních dovednostech; bobr a vosa staví svá hnízda atd. Člověk použil týchž sil, které zvířata projevují tímto způsobem, tak, že je zničnil (*použil na sebe sama*). Dosáhl toho pomocí své vyšší lidské organizace. Že má přímou chuť, dokonalejší mozek a vůbec dokonalejší vnitřní organizaci (*uspořádání*), to vyžadovalo také určitých sil; a to jsou tytéž síly, jimiž si bobr zhotovuje svou bobří stavbu. Bobr si staví své hnízdo. Člověk použil sil na sebe, pro svůj mozek, pro svoji nervovou soustavu atd. Proto si člověk neponechal nic, čím by mohl takovým způsobem pracovat zevně. Že tedy dnes kráčíme mezi zvířaty s dokonalejší stavbou, to pochází z toho, že všechno, co bobr zpracovává zevně, jsme kdysi během vývoje použili ke své vnitřní stavbě. Svou bobří stavbu máme uvnitř a nemůžeme proto již tyto síly obdobně rozvíjet navenek. Přidržíme-li se jednotného chápání světa, vidíme, jak se vyvíjejí rozličné vlohy, které tu jsou v bytostech, a jak se dnes s nimi setkáváme. Protože člověk těchto sil použil svým způsobem, stalo se mu v jeho pozemském vývoji nutností zcela zvláštní uspořádání, které zčásti již známe.

Proč muselo být na lidské nitro použito takové uspořádání sil, o kterém právě byla řeč a které se nám ukazuje u různých druhů zvířecí říše v zevních úkonech?

Protože jen tím, že si člověk opatřil vnitřní organizaci (*uspořádání*), mohl se stát nositelem dnešního „já“, které kráčí od inkarnace k inkarnaci. Jiná organizace by se nebyla mohla stát takovým nositelem jáství, neboť závisí zcela na vnější schráně, zda se individuální „já“ může v zemském bytí uplatnit či nikoli. Nemohlo by být činné, kdyby zevní organizace nebyla přiměřená individuálnímu „já“. Všechno tedy směřovalo k tomu, aby zevní uspořádání bylo učiněno přiměřeným tomuto individuálnímu „já“. K tomu bylo nutno utvořit vnější uspořádání; jehož podstatnou stránku již známe.

Víme, že našemu pozemskému vývoji předcházel vývoj měsíční, tomu zase vývoj sluneční, a tomu vývoj saturnský. Když starý měsíční vývoj skončil, byl člověk vzhledem ke svému zevnímu bytí na stupni, který můžeme nazvat jako zvířecko-lidský. Ale tenkrát nebylo toto zevní lidské uspořádání ještě tak daleko, aby se mohlo stát nositelem individuálního „já“. Teprve zemský vývoj člověka měl úkol, včlenit do tohoto uspořádání „já“. K tomu mohlo dojít jenom tím, že postup našeho zemského vývoje byl uspořádán zcela zvláštním způsobem. – Když se vývoj na starém Měsíci blížil ke konci, rozplynulo se všechno doslova do chaosu. Z toho vyšel po příslušné době kosmického soumraku zase nový kosmos našeho zemského vývoje. V něm bylo tenkrát obsaženo všechno, co je dnes spojeno s námi a se Zemí

jako naše sluneční soustava. Z této kosmické jednoty se pak teprve odtrhla všechna ostatní světová tělesa od naší původní Země. Není třeba, abychom se obšírněji zabývali způsobem, jak se odtrhly ostatní planety, Jupiter, Mars atd. Musíme poukázat jen na to, že se v určité době našeho pozemského vývoje oddělily od sebe naše Země a naše Slunce. Když se pak Slunce odtrhlo a své účinky vysílalo na Zemi zvnějšku, byla naše Země spojena ještě s dnešním Měsícem, takže substance a duchovní síly, jež jsou dnes poutány k Měsíci, byly tenkrát ještě spojeny s naší Zemí.

Již vícekrát jsme se dotkli otázky: Co by se stalo, kdyby se Slunce neodloučilo od Země a nepřišlo do stavu, aby na Zem jako dnes působilo zvenčí?

Když byla Země zprvu ještě spojena se Sluncem, byla za docela odlišných poměrů celá kosmická soustava a také předkové lidského uspořádání navzájem spojeni. Přirozeně je absurdní, dívat se na dnešní poměry a potom říci: „Jaký je to od těch anthroposofů nesmysl! Vždyť by všechny organizované (*utvářené*) bytosti musely shořet!“ Ale tyto bytosti byly takové, že za tehdejších poměrů mohly v této docela jinak uzpůsobené kosmické jednotě obstát. – Kdyby Slunce zůstalo ve spojení se Zemí, zůstaly by se Zemí spojeny zcela jiné, mnohem prudší síly, a následek toho by byl, že celý vývoj Země by pokračoval s takovou prudkostí a rychlostí, že by nebylo vůbec možné, aby se lidský organismus mohl tak vyžít, jak se vyžít musel. Proto bylo nutné, aby bylo Zemi dáno pomalejší tempo a hustší síly. K tomu mohlo dojít jenom tak, že tyto bouřlivé a prudké síly se vysunuly ze Země. Síly Slunce pak působily především proto slaběji, že působily nyní zvenčí na Zemi z jisté vzdálenosti. Tím nastalo ještě něco jiného. Země byla nyní v takovém stavu, že by lidé zase nemohli správným způsobem pokračovat ve vývoji. Poměry byly nyní příliš tuhé, veškerý život zdřevnatěl a usychal. Kdyby to tak zůstalo, opět by člověk nemohl dospět ke svému vývoji. Odpomohlo tomu zvláštní opatření – totiž, že nějakou dobu po vystoupení slunce opustil Zemi dnešní Měsíc a vzal s sebou zpomalující síly, které by vedly život k pomalé smrti. Tak zbyla Země mezi Sluncem a Měsícem. Zvolila si právě takové správné tempo pro lidskou organizaci (*uspořádání organismu*), aby mohla skutečně přijmout „já“ jako nositele individuality, která kráčí od inkarnace k inkarnaci. Lidský organismus, jaký je dnes, nebylo možno vytvořit naprosto žádným jiným způsobem než odloučením nejprve Slunce, potom Měsíce.

Někdo by snad řekl: „Kdybych byl Pánembohem, byl bych to udělal jinak; byl bych hned vyrobil takovou směs, aby se lidský organismus mohl vyvíjet takovým způsobem, jak se musel vyvíjet. Proč bylo nutné, aby nejprve Slunce vystoupilo a aby potom ještě jednou byl nutný odchod Měsíce?“

Kdo takto uvažuje, ten uvažuje příliš abstraktně. Nemyslí na to, že, má-li být ve světovém řádu vytvořena vnitřní rozmanitost, jakou je lidská organizace (*uspořádání organismu*), je nutné pro každou jednotlivou část zvláštní opatření. Že to, co si vymyslí lidské myšlení, to se nedá uskutečnit. Abstraktně se může vymyslet všechno; ale ve skutečné duchovní vědě se musíme učit myslet konkrétně, a řekneme si: Lidský organismus není nic jednoduchého; sestává z fyzického, éterického a astrálního těla. Tyto tři články musely být nejprve uvedeny do určité rovnováhy, takže tyto jednotlivé části jsou vůči sobě ve správném vzájemném poměru. To mohlo nastat jen pomocí tohoto trojího pochodu: nejprve to bylo utvoření jednotného kosmu, celé kosmické jednoty Země, Slunce a Měsíce dohromady; potom muselo dojít k něčemu, co mohlo působit na lidské éterické tělo zpomalujícím vlivem, protože jinak by byl celý vývoj příliš bouřlivě stráven. Proto bylo vyzvednuto Slunce; a potom

musel být vyzvednut Měsíc, protože by jinak astrální tělo přivedlo lidský organismus k odumření. Protože člověk má ve svém uspořádání (v *organismu*) tyto tři články, musely nastat také tyto tři pochody.

Vidíme tedy, že člověk vděčí za své bytí, za své nynější vlastnosti složitému opatření v kosmu. Vidíme však také, že vývoj všech přírodních říší nemůže držet krok s ostatním vývojem. Z obecných úvah posledních let víme, že vždy na jednotlivých planetárních vtěleních naší Země zůstaly určité bytosti pozadu za obecným vývojem, a tyto potom, když vývoj pokročil kupředu, žijí v poměrech, které plně neodpovídají vývoji. Víme však také, že všechnen vývoj může vlastně takovým opožděním být teprve uveden do správných kolejí. Víme přece, že určité bytosti v době vývoje starého Měsíce zůstaly pozadu jako „luciferské bytosti“, že zavinily mnoho zlého, ale že jim také vděčíme za to, co nám umožňuje teprve být lidmi – totiž za možnost svobody, svobodného rozvoje naší vnitřní bytosti. Můžeme říci: V jistém smyslu bylo opoždění luciferských bytostí obětí; opoždily se, aby mohly za pozemského vývoje vykonávat zcela zvláštní činnosti, totiž propůjčovat člověku vlastnosti, které souvisí s jeho lidskou důstojností a s jeho sebeurčením. Musíme si totiž zvyknout užívat naprosto jiné pojmy, než je obvyklé, protože s obyčejnými pojmy by se třeba mohlo říci, že to byla jakási nedbalost luciferských duchů. Ale zde nešlo o nedbalost luciferských bytostí. Jejich opoždění bylo v určitém smyslu obětí, aby tím, co si osvojily touto obětí, mohly působit na zemské lidstvo.

Ze včerejších náznaků již víte, že se zpozdlily nejen bytosti, ale též substance (*látky*) a že si uchovaly zákony, které byly správné v dřívějších planetárních stavech, a pak dřívější zákonitost vnášely do pozdějšího vývoje. Tak se kříží (*prolínají*) vývojové fáze staré doby s vývojovými fázemi nové doby, protínají se navzájem. Tím, se teprve vlastně umožňuje rozmanitost života. Takto se nám představují nejrůznější stupně ve vývoji bytostí. Nebylo by možné, aby se vedle říše lidské vůbec vyvinula říše zvířecí, kdyby se po době saturnské neopozdily určité bytosti, aby utvořily druhou říši a vzešly jako první předchůdci naší dnešní říše zvířat. Zatím na Slunci lidé již dosáhli vyššího stupně vývoje. Jako základ pozdějšího tvoření je toto opoždění naprosto nutné.

Když se nyní vynoří otázka: „Proč se musí bytosti a substance opožďovat?“, pak to objasní přirovnání. – Vývoj člověka by měl pokračovat od stupně k stupni. Tento vývoj by byl možný jen tím, že by se člověk stále více zjemňoval. Kdyby působil týmiž silami, kterými působil v období saturnském, nepokročil by. Zastavil by se. Proto musel zjemnit své síly. Vezměme nyní, abychom měli představu, sklenici vody, ve které je rozpuštěna nějaká látka. Tehdy bude ve sklenici všechno odshora až dolů stejně zbarveno, bude mít stejnou hustotu atd. Všechno bude stejné. Dejme tomu, že se hrubší látky usadí na dně; čistší voda a jemnější substance zůstanou nahoře. Voda se tedy mohla zjemnit jen tím, že hrubší součásti vyloučila. – Něco takového bylo také nutné, když byl ukončen saturnský vývoj; musela vzniknout taková usazenina, celé lidstvo muselo něco vyloučit a ponechat si jemnější části. Co bylo vyloučeno, to se pak stalo zvířaty. Vyloučením se mohly ostatní části zjemnit a o krok postoupit ve vývoji. Na každém stupni musí být vyloučeny bytosti, aby člověk mohl postupovat výše a výše.

Máme tedy lidstvo, které mohlo povstat jen tak, že se člověk osvobodil od oněch bytostí, které žijí kolem nás v podřízených říších. Kdysi jsme měli tyto bytosti s veškerými jejich silami uvnitř v proudu vývoje jako ve vodě hustší součástky (byli jsem s nimi spojeni). Dali jsme jim klesnout ke dnu a pozvedli jsme se z toho. Tím byl

umožněn náš vývoj. Díváme se tedy dolů na tři vedle nás žijící přírodní říše a řekneme: V tom všem spatřujeme něco, co se nám muselo stát dnem, abychom se mohli vyvíjet. Tyto bytosti klesly dolů, abychom my mohli stoupat. Takto pohlížíme správným způsobem na podřízené říše přírodní.

Pozorujeme-li nyní zemský vývoj, ukáže se nám tento pochod ještě názorněji v jednotlivostech (*podrobnostech*). Musíme si ujasnit, že všechny skutečnosti v našem zemském vývoji mají určité vztahy a souvislosti. Nyní jsme viděli, že k odloučení Slunce a Měsíce od Země došlo vlastně kvůli člověku, aby lidský organismus mohl v době zemského vývoje dospět k oné výši – stát se individualitou; aby byla lidská organizace doslova očištěna. Ale tím, že se toto odtržení ve vesmíru stalo kvůli člověku, byl vykonán takovou dalekosáhlou změnou v naší celé sluneční soustavě přece jen také vliv na všechny tři ostatní přírodní říše, především na říši zvířat, nám nejbližší. Chceme-li pochopit tento vliv, který vykonalo na zvířecí říši odloučení Slunce a Měsíce, dostaneme z duchovního bádání následující vysvětlení.

Když se Slunce oddělilo, byl člověk na určitém stupni svého vývoje. Kdyby musel zůstat na tom stupni, na kterém byl v době, kdy Měsíc ještě byl spojen se Zemí, nebyl by mohl nabýt svoji nynější organizaci. Musel by upadnout do jistého zpusnutí a zeschnutí (*vyprahnutí*). Nejprve musely vystoupit měsíční síly. Že se tato lidská organizace (*uspořádání organismu*) stala možnou, za to je nutno vděčit oné okolnosti, že si člověk po dobu, kdy Měsíc byl ještě v Zemi, uchoval organismus, který mohl ještě změkknout. Bylo totiž možné, že by jeho organizace byla již natolik tvrdá, že by vystoupení Měsíce již nebylo nic platné. Na tomto stupni, kdy organismus mohl ještě změkknout, stáli skutečně jen předkové člověka. – Měsíc tedy musel v určité době vystoupit.

Co se odehrálo až do chvíle, kdy vystoupil Měsíc?

Lidský organismus se stával stále hrubší. Člověk sice nevypadal jako dřevo, to by byla příliš hrubá představa. Tehdejší hrubost byla stále ještě jemnější, než je u dnešního organismu; ale pro tehdejší dobu byla organizace člověka tak hrubá, že když se duchovnějši část člověka (který i tehdy – v době mezi vystoupením Slunce a Měsíce – určitým způsobem žil střídavě ve fyzickém těle a mimo ně) chtěla opět spojit se svým fyzickým tělem, našla ho následkem toho, co se dělo na Zemi, tak tuhé, že nebylo už možno do něho vejít a použít ho jako svoji schránu. Proto se také stalo, že duchovně-duševní část mnoha lidských předků odešla úplně ze Země a na určitou dobu se uchýlila na jinou planetu patřící k naší sluneční soustavě. Po dobu mezi odchodem Slunce a Měsíce nebyla lidská těla v důsledku ztvrdnutí upotřebitelná. Jen zcela malá část fyzických těl byla dále upotřebitelná a zachránila se přes tuto dobu. Již jsem se několikrát zmínil, že daleko největší počet lidských duší odešel do nebeského prostoru, že pokračující vývojový proud byl udržen malým počtem lidských duší, které byly nejsilnější a mohly to vše snést a překonat. Tyto zdatné duše zachránily lidstvo v jeho kritické vývojové fázi.

Během tohoto pochodu ještě nešlo o to, co nazýváme lidské jáství, lidská individualita. Ta zde měla ještě spíše charakter skupinové duše. Když se duše vracely nazpět, objevovaly se ve skupinové duši.

Potom nastal odchod (*vystoupení, odtržení*) Měsíce, a tím byla opět dána možnost, aby se lidský organismus stal jemnější. Mohl tedy opět přijmout duše, které

se předtím uchýlily jinam. A tyto duše pozvolna sestupovaly – až do doby atlantské – a vstupovaly do lidských těl. Ale pořád ještě zbývaly určité organizace (*organismy*), které se utvořily v kritické době. V této době se tyto struktury rozmnožovaly – ale nemohly se stát nositeli lidské duševnosti. Byly to příliš hrubé organizace. Takže se tehdy vedle organismů, které se později mohly zjemnit, uchovaly i takové, pocházející z kritického vývoje Země. Tyto se nyní staly předchůdci hrubší organizace, a tak se stalo, že vedle organismů, které se mohly stát nositeli lidských individualit, rozmnožovaly se i takové, které se jimi nemohly stát; tyto byly potomky organismů, opuštěných lidskými dušemi v oné době, kdy Slunce již bylo odtržené a Měsíc byl ještě spojen se Zemí.

Vidíme tedy, jak se vedle člověka vytváří říše organismů, které se tím, že podržely měsíční charakter, staly neschopnými být nositeli lidských individualit. Jsou to v podstatě ty organizace, které se staly organizacemi našich dnešních zvířat. Mohlo by se zdát podivné, že tyto hrubší organizace (*uspořádání organismu*) dnešních zvířat mají přece určité schopnosti, které mohou dokonce moudře působit ve světě, jako při bobřích stavbách atd. To si ale můžeme vysvětlit, když si nepředstavujeme věci příliš jednoduše. Právě organizace bytostí, do kterých nevešly lidské duše, vytvořily určité struktury zvířecí stavby, určité stavby nervů a pod., jež umožnily zcela se uvést do souladu se zákony zemského bytí. Bytosti, které nebyly schopny přijmout lidské duše, zůstaly totiž po celou tu dobu spojeny se Zemí. Jiné organizace, které se později zjemnily, takže mohly přijmout lidské individuality, byly sice také na Zemi, ale protože později, když se odtrhl Měsíc, musely přijmout změny, ztratily právě to, co až do té doby získaly tím, že se zjemnily.

Pamatujme si tedy: Když se Měsíc oddělil od Země, byly na Zemi určité organismy, které se prostě rozmnožovaly v přímé linii, jak musely vznikat v době, když byl Měsíc spojen se Zemí. Tyto organizace zůstaly hrubé, uchovaly si zákony, které měly, a zpevnily se v sobě natolik, že když se Měsíc odtrhl, nenastaly u nich žádné změny. Rozmnožovaly se prostě strnule dále. Jiné organismy, které se staly nositeli lidských individualit, se musely změnit, nemohly se strnule rozmnožovat. Změnily se tím, že nyní mohly dovnitř působit bytosti, které mezitím vůbec nebyly spojeny se Zemí, nýbrž byly zcela někde jinde a musely se teprve opět sloučit se Zemí. – To je rozdíl mezi bytostmi, které si uchovaly starý strnulý měsíční charakter, a těmi, které se změnily.

V čem tkví tato změna?

Když se duše, které opustily Země, vrátily a zmocnily se zase těl, začaly přebudovávat celý organismus, nervovou soustavu, mozek atd. Síly, které měly, vynakládaly na vnitřní budování. Na jiných bytostech, které ustrnuly, nebylo už možno nic změnit. Těchto organismů se nyní zmocnily jiné bytosti, které ještě nezačaly zasahovat do organizace; zůstaly stát na dřívějších stupních a nedospěly vůbec k tomu, aby působily na vnitřní organizaci, nýbrž působily zvenčí jako zvířecí skupinové duše. Organismy, které byly k tomu vhodné, dostaly po odtržení Měsíce lidskou duši; a tyto bytosti potom zpracovávaly organizaci tak, že vedla k dokonalé stavbě člověka. Organismy, které zůstaly strnulé za doby měsíční, nemohly již být změněny. Těch se nyní zmocnily duše, které vůbec nebyly ještě tak daleko, aby mohly vstoupit do nějaké individuality. Zůstaly stát na měsíčním stupni a vyvinuly vše

to, co se na tomto stupni dalo dosáhnout. Ty se tedy nyní zmocnily těchto organizací jako duše druhové (*skupinové*).

Tak se nám objasňuje rozdíl mezi člověkem a zvířetem na základě kosmických dějů. Vlivem kosmických pochodů při zemském vývoji vyplývají nám dvojí organizace. Kdybychom se museli zastavit u stavby bytostí, stojících bezprostředně pod člověkem, museli bychom se nyní se svým „já“ vznášet kolem Země, protože organizace jsou příliš ztuhlé. Nemohli bychom sestoupit dolů, a přestože jsme se stali dokonalejšími bytostmi, museli bychom být tam, kde jsou organizace druhových duší zvířat. Protože se však naše organizace (*organismy*) mohly zjemnit, mohli jsme do nich vstoupit a používat je jako svoje příbytky. Tedy – mohli jsme sestoupit do tělesných vtělení až dolů k Zemi. Druhové duše po tom netoužily. Působí z duchovního světa do těchto bytostí.

V říši zvířecí, která je kolem nás, vidíme tedy, čím bychom dnes také byli, kdybychom za svou nynější organizaci nebyli zavázáni (*vděční*) vylíčenému opatření.

Otažme se nyní: Jak se dostala – pod námi stojící zvířata se svými ztuhlymi organizacemi na Zem?

Sestoupila vlivem nás samých. Jsou potomky oněch těl, do kterých jsme po odtržení Měsíce nemohli vstoupit, protože se stala příliš hrubá. Opustili jsme tato těla, abychom později našli jiná. Nebyli bychom později našli jiná, kdybychom tenkrát nebyli ona těla opustili. Neboť po odtržení Slunce jsme museli nejdříve na Zemi hledat, jak bychom na ní mohli žít. – Tak se stalo, že jsme pod sebou zanechali určité bytosti, abychom sami našli možnost, dostat se výš. Abychom se dostali výš, museli jsme jít na jiné planety a těla zde dole nechat zakrtnět. Tomu, co zůstalo dole, vděčíme v určitém smyslu za to, co jsme. Tuto „vděčnost“ můžeme vylíčit mnohem přesněji.

Můžeme se otázat: „Jak vůbec bylo možné, abychom v této kritické době opustili Zemi? Vždyť to nejde – jen tak beze všeho – že nějaká bytost může jít kam chce.“

Tehdy za zemského vývoje nastalo poprvé to, za co opět vděčíme luciferským duchům. Luciferské bytosti byly našimi vůdci, kteří nás v této kritické době odvedli ze zemského vývoje. Jakoby nám řekli: „Tady dole přichází kritická doba, musíte Zemi opustit.“ Za jejich vedení jsme opustili Zemi, za vedení týchž luciferských duchů, kteří do našeho tehdejšího astrálního těla vnesli luciferský princip, sklon ke všemu, co nazýváme možnost zla v nás, ale tím zároveň také možnost svobody. Kdyby nás tehdy nebyli odvedli ze Země, byli bychom stále připoutáni k postavě, kterou jsme tehdy vytvořili. Mohli bychom se nad ní nanejvýš jen vznášet, ale nikdy do ní vstoupit. Proto nás odvedli a svou vlastní bytost spojili s naší bytostí.

Když si to uvědomíme, pochopíme, že jsme při svém odchodu přijali luciferské vlivy. Organizace, které nesdílely tento osud, aby tenkrát byly odvedeny do zcela jiných světových oblastí, zůstaly spojeny se Zemí, ty zůstaly dole bez luciferského vlivu. Musely spolu s námi sdílet zemské osudy, ale nemohly s námi sdílet náš nebeský osud. A když jsme se vrátili na Zemi, měli jsme v sobě luciferský prvek. Neměly jej však ony druhé bytosti. Tím nám bylo umožněno žít život ve fyzickém těle – a přece nezávisle na něm, takže jsme se mohli víc a víc stávat na fyzickém těle

nezávislí. Tyto druhé bytosti, které v sobě neměly luciferskou složku, byly takové, jakými byla naše astrální těla v době mezi odchodem Slunce a Měsíce, měly tedy to, od čeho jsme se osvobodili. Pozorujeme-li zvířata – řekneme: Všechno, co je ve zvířatech jako krutost, žravost, zvířecí nectnosti – vedle dovednosti, kterou mají, to všechno bychom měli v sobě my, kdybychom to ze sebe nemohli vyloučit. Za osvobození našeho astrálního těla vděčíme okolnosti, že všechny hrubší astrální vlastnosti zůstaly ve zvířecí říši Země. A můžeme říci: Blaze nám, že to již v sobě nemáme: krutost lva, lstivost lišky atd., že to z nás vyšlo a mimo nás žije samostatným životem!

Zvířata tedy mají s námi společné to, co je podstatou astrálního těla: možnost cítit bolest. Ale tím, co jsem nyní vypravoval, nemohla zvířata dosáhnout možnosti, vlivem bolesti a překonáváním bolesti stoupat výš a výše; neboť nemají individualitu. Proto jsou na tom zvířata mnohem, mnohem hůře než my. My musíme snášet bolest, ale každá bolest je nám prostředkem ke zdokonalování; když ji překonáme, vystoupíme vlivem bolesti výš. Zvířata jsme nechali za sebou jako něco, co sice mělo již schopnost bolesti, ale ještě ne to, co je mohlo pozvedat nad bolest a tím ji překonávat. To je osud zvířat. Ukazují nám naši vlastní organizaci, kdy jsme byli schopni cítit bolest, ale nemohli jsme ještě překonáváním bolesti proměnit ji v to, co prospívá lidstvu. Tak jsme v průběhu lidského zemského vývoje předali zvířátkům naši horší část; zvířata stojí kolem nás jako znamení toho, že jsme se mohli zdokonalovat. Nebyli bychom se zbavili usazeniny, kdybychom se neodtrhli od zvířata.

Musíme se učit dívat na takové skutečnosti ne jako na teorie, nýbrž s kosmickým světovým pocitem. Musíme pohlížet na zvířata s pocitem: „Jste tady venku, vy zvířata. Trpíte-li, trpíte něčím, co nám lidem přichází k dobru (*prospívá*). My lidé máme možnost, utrpení přemáhat, vy musíte utrpení snášet. Ale my jsme vám utrpení přenechali – a sami jsme si vzali jeho překonávání.“

Vyvineme-li z teorie tento kosmický pocit, stane se obsáhlým soucitem s utrpením zvířat. Proto tam, kde kosmické cítění vyplynulo z pradávnejší moudrosti lidstva (kdy si lidé ještě uchovali vzpomínku na pradávnejší vědění, které každému z temného jasnozření říkalo, jak věci dříve vypadaly), tam se uchovalo také soucítění se světem zvířat a projevuje se ve vysokém stupni. – Toto soucítění se navrátí, když si lidé zvyknou přijímat spirituální moudrost, když opět pochopí, jak je karma lidstva spojena se světovou karmou a celou karmou Země. V dobách, které byly dobami zatemnění, kdy zavládlo materialistické myšlení, nemohli lidé mít o těchto souvislostech ani tušení. Tehdy se pohlíželo jen na to, co je v prostoru vedle sebe, bez zřetele k tomu, že to, co je v prostoru vedle sebe má jednotný původ a oddělilo se pouze ve vývoji. Tehdy se přirozeně také necítilo, co člověka spojuje se zvířetem. A ve všech oblastech Země, kde byla snaha (*poslání*), zakrýt vědomí o souvislosti člověka se světem zvířat, kde toto vědomí bylo nahrazeno pouze takovým, které se omezilo na zevní fyzický prostor, tam splácel člověk zvířatům to, zač jim je zavázán, zvláštním způsobem. – Tím, že je pojídal.

Tyto věci nám zároveň ukazují, jak světové názory souvisí s lidským světem vjemů a cítění. Pocity a vjemy jsou konec konců následky světových názorů, a jako se mění světové názory a poznatky, tak se v souvislosti s lidstvem mění také pocity a vjemy. Člověk nemohl jinak, než se vyvíjet výš. Proto musel jiné bytosti srazit do propasti, aby sám mohl vystoupit výše. Nemohl jim dát individualitu, která v karmě

vyrovnává to, co zvířata musí vytrpět; mohl jim dát jen bolest, ne však karmickou zákonitost vyrovnání. Ale co jim nemohl dát dříve, to jim dá jednou, až dospěje ke svobodě a k sebevědomí své individuality. Potom i v této oblasti vědomě pochopí karmickou zákonitost (*souvislost*) a řekne: „Zvířatům vděčím za to, co jsem. Co nemohu již dát jednotlivým zvířatům, která z jednotlivého bytí sestoupila do bytí stínového, čím jsem se tenkrát doslova na zvířatech provinil, to musím nyní na zvířatech zase napravovat zacházením s nimi.“ Pokračováním vývoje skrze vědomí karmických vztahů nastane opět lepší vztah člověka k říši zvířat než jaký je nyní, obzvláště v západních zemích. Člověk bude zacházet se zvířaty, která srazil dolů, tak, že je povznese.

Vidíme tedy, že karma a svět zvířat jsou v jistém vzájemném vztahu.

Co zvíře prožívá jako osud, to nemůžeme, nechceme-li všechno zpřeházet, srovnávat s lidskou karmou. Ale když pozorujeme celý zemský vývoj a co se muselo stát kvůli lidstvu a jeho vývoji, pak uvidíme, že skutečně můžeme mluvit o vztahu karmy lidstva ke světu zvířat.

III.

Nemoc a zdraví ve vztahu ke karmě

Hamburk, 18. května 1910

Úvahy, kterými se budeme zabývat dnes a v nejbližších následujících dnech, se mohou setkat s určitým nepochopením. Budeme se zabývat otázkami nemoci a zdraví z hlediska karmy. Při rozpornosti naší dnešní doby právě v tomto oboru (jakmile se bude hovořit o souvislosti nemoci a zdraví, s karmou) mohlo by snadno dojít k nesprávnému chápání duchovně vědeckých základů. Víte přece, že otázky zdraví a nemoci vzbuzují v nejširších kruzích debaty, které se vedou s dosti velkou prudkostí a vášnivostí. Je vám všem zajisté známo, jak z té či oné strany (a sice ze strany laiků i ze strany některých lékařů) se silně zastává to, co se nazývá vědeckou medicínou.

Na druhé straně je ale také možno snadno postřehnout, jak zástupci vědeckého lékařství bývají mnohdy zcela nespravedlivým útokem přímo provokováni, takže nejen propadnou do určité vášně, když obhajují to, co věda k věci říká (což je jejich dobrým právem). Vedou však dnes také ze své strany hodně prudký boj proti tomu, co se o oněch otázkách pronáší z jiných hledisek, než jsou hlediska, která zastupuje oficiální medicína. Anthroposofie neboli duchovní věda může splnit své velké úkoly jen tehdy, jestliže si zachová v této oblasti – namnoze zatemněné takovými spory – nepředpojatý a objektivní soud. Kdo slyšel mé podobné přednášky, ví, jak málo mi jde o to, abych svým hlasem posiloval sbor, který dnes chce diskreditovat to, co se označuje jako „školská medicína“. O tom, že by se duchovní věda připojila k té či oné straně, nemůže být vůbec ani řeči.

Při této příležitosti je snad vhodné hned zpočátku zdůraznit, že výkony, týkající se skutečnosti a skutečného prozkoumání jevů právě v oboru nemocí a zdraví lidstva v posledních letech a desetiletích, opravdu vybízejí k takové chvále, uznání a obdivu, jako četné jiné výsledky v přírodních vědách. O tom, co bylo v tomto oboru skutečně vykonáno, se může také říci: smí-li se někdo radovat z toho, co medicína v posledních letech vykonala, může to být právě duchovní věda. Ale musí se také zdůraznit – co platí právě pro přírodní vědu: že vymoženosti a skutečné poznatky a objevy jsou často velmi nesprávně a neuspokojivě interpretovány a vysvětlovány tím, co jsou dnes „vědecké názory“. To je právě nejnápadnějším rysem v naší době pro mnohé obory přírodovědeckého bádání: že názory, teorie nejsou na stejné výši jako někdy obdivuhodné výsledky praxe (*praktických skutečností*). Teprve světlo, které se bude šířit z duchovní vědy, osvítlí také s úspěchem tuto oblast, které bylo v posledních letech dosaženo.

Z toho, co nyní bylo předesláno, je zřejmé, že nejde o nějakou účast na laciném potírání toho, co dnes může být vykonáno v oblasti vědecké medicíny. Ale pak také je třeba říci, že nejobdivuhodnější skutečnosti, které se objevily, nemohu prospět v naší době lidstvu, protože tomu přímo zabraňují materialisticky zabarvené názory a teorie. Proto je pro anthroposofii mnohem lepší, že bez nároků říká to, co říci má,

než kdyby zasahovala do nějakého boje stran. Vzbudí se tak mnohem méně vášní; které jsou již beztak vyburcovány.

Chceme-li vůbec zaujmout stanovisko k otázkám, kterými se budeme zabývat, musíme se seznámit s tím, že příčiny nějakého jevu musí být hledány nejrozmanitějším způsobem (příčiny bližší i vzdálenější). A že anthroposofie (půjde-li o to – hledat karmické příčiny k otázkám zdraví) bude mít poněkud co činit s příčinami vzdálenějšími, které neleží na povrchu. Objasněme si to příkladem. Budete-li o tomto přirovnání přemýšlet, pochopíte tak, co se tím míní.

Dejme tomu, že někdo v tomto oboru stojí na stanovisku „jak nádherný pokrok jsme dosud udělali“ a úplně pohrdá názory, které se v posledních letech objevily o zdraví a nemoci. Pokusíte-li se získat přehled o otázkách zdraví a nemoci, budete mít dojem, že zástupci dotyčného oboru obvykle mají tento názor: Co se v tomto oboru objevilo v době posledních dvaceti až třiceti let, to je absolutní pravda, která se sice může doplnit, ale nikdy nemůže být popřena novým poznatkem (jako jsou poznatky (*soudy*), kterými takoví posuzovatelé bohužel sami popírají většinu toho, čeho se v tomto oboru dříve dosáhlo lidským přemýšlením a snažením). Často se např. říká: „Právě v tomto oboru vládla v minulých dobách nejhrubší pověra.“ A uvádějí se pak hodně odstrašující příklady, jak se v minulých stoletích pokoušelo to či ono vyléčit. Za obzvlášť zlé se považuje to, když se někde narazí na výraz, jehož tehdejší význam se dnešnímu vědomí dávno ztratil (přece se však vloudil do dnešního vědomí a dnešní člověk si s ním tedy neví rady). Někteří říkají: „Byly doby, kdy se každá nemoc připisovala Bohu nebo ďáblu.“ Tak zlé, jak to takoví posuzovatelé líčí, to nebylo, protože nevědí, jaký komplex názorů byl míněn pojmem „Bůh“ nebo „ďábel“. Vhodným příkladem to můžeme objasnit.

Dejme tomu, že jsou dva lidé, žijící vedle sebe. Jeden vypravuje druhému: „Právě jsem viděl světnici plnou much. Tu mi někdo říká, že to je naprosto přirozené, že ta světnice je plná much. Já tomu věřím, protože ta světnice je velmi špinavá, a mouchám se tam dobře daří.“ Je docela přirozené, že se to pokládá za příčinu, proč tam jsou mouchy, a myslím také, že má úplně pravdu ten, kdo říká: „Vyčistí-li se světnice pořádně, nebudou tam mouchy.“ Ale druhý vypravuje, že ví ještě o jiné příčině, proč jsou v té světnici mouchy, a tou není nic jiného, než že v oné světnici dlouho bydlí velmi líná hospodyně.

Ale podívejme se, jaká to je bezmezná pověra, že lenost je jakási osobnost, která jen pokyne, a mouchy přiletí! Je přece správnější druhé vysvětlení, jež výskyt much odůvodňuje nahromaděnou špínou.

Nepříliš odlišné je to v jiné oblasti, když se řekne: „Někdo onemocněl, protože se infikoval nějakým druhem bacilů; vypudíme-li bacily, uzdraví se.“ Lidé mluví ještě o nějaké duchovní příčině, která spočívá hlouběji. Ale není třeba dělat nic jiného než vypudit bacily. Mluvit o duchovní příčině onemocnění a přece všechno ostatní uznávat – není větší pověrou, než v prvním případě, kdy příčina, proč jsou ve světnici mouchy, se hledá u velmi líné hospodyně. A není třeba láteřit, když někdo řekne: „Mouchy tu nebudou, bude-li tu čisto.“ Nejde o to, aby jeden odporoval druhému, ale o to, učit se vzájemnému porozumění a chápat, co chce jeden a co chce druhý. K tomu se musí skutečně přihlížet, když se právem mluví o materiálních příčinách přímých, a o příčinách vzdálenějších. Objektivní anthroposof se vůbec nepostaví na stanovisko, že lenoch může jen pokynout, aby mouchy přiletěly do světnice; ví, že přitom přicházejí v úvahu i jiné materiální okolnosti – ale že všechno, co se projevuje materiálně, má duchovní pozadí a že je nutno pro blaho lidstva hledat tato duchovní

pozadí. Ale těm, kteří by se rádi souhlasili s bojem, by se mělo také připomenout, že se duchovní příčiny nesmějí chápat vždycky stejným způsobem a že se také nesmí proti nim bojovat stejným způsobem jako proti obyčejným materiálním příčinám. Také si nesmíme myslet, že potíráním duchovních příčin bychom byli zproštěni boje proti příčinám materiálním, neboť pak by se mohla světlice nechat špinavou a mohlo by se brojit jen proti lenosti hospodyně. Jde o vzájemné pochopení a nikoli o vzájemné potírání.

Když nyní pozorujeme karmu, musíme mluvit o souvislostech, mezi událostmi, jak k nim dochází v lidském životě v dřívější době a jak se ukazují v pozdější době ve svém zpětném působení na tutéž lidskou bytost. Mluvíme-li o zdraví a nemoci z hlediska karmy, pak to neznámá nic jiné než: „Jak si můžeme představit, že zdravý nebo nemocný stav člověka má svou příčinu v jeho dřívějších činech, událostech a zážitcích? A jak si můžeme představit, že přítomný stav zdraví nebo nemoci souvisí s budoucími následky, které zpětně dopadají na tutéž bytost?“

Dnešní člověk by nejrady věřil, že příčinu nemoci je nutno hledat co nejbližší. Neboť hlavním nervem našeho dnešního světového názoru ve všech oblastech je pohodlnost; zastavit se u nejbližších příčin je pohodlné. Vzhledem k onemocnění člověka se přihlíží jen k nejbližším příčinám – a nejvíce to činí nemocný sám. Nedá se popřít, že nemocní sami pokládají za nutné oddávat se takové pohodlnosti. Z toho plyne pak mnoho nespokojenosti, když zde existuje taková víra, že nemoc má určitě nejbližší příčinu, kterou musí věci znalý lékař nalézt; a když pak lékař nemůže pomoci, tedy něco zpackal. Z této pohodlnosti úsudku vyplývá mnohé, co se dnes hlásá v tomto oboru. Kdo dovede pozorovat karmu v jejích daleko rozvětvených účincích, ten bude svůj pohled stále více rozšiřovat za to, co se děje dnes – k událostem, které se staly v poměrně daleké minulosti. A především získá přesvědčení, že důkladné poznání stavu věci, v němž se člověk nalézá, je možné jen tehdy, dovede-li do svého pohledu zahrnout to, co se odehrálo mnohem dříve (*co je vzdálenější*). Tak je tomu obzvláště u nemocného člověka.

Mluvíme-li o nemocném a také o zdravém člověku, vnucuje se nám otázka: „Jak si můžeme vůbec učinit pojem o stavu, kdy je člověk nemocen?“

Postupuje-li bádání duchovní vědy přímo a vezme-li si na pomoc jasnozřivost, pozoruje vždy, když jde o onemocnění člověka, nepravidelnosti nejen v jeho fyzickém těle, ale také ve vyšších bytostných člancích člověka (v těle éterickém a astrálním). Jasnovidný (*jasnozřivý*) badatel musí u onemocnění vždy uvážit, nakolik se v dotyčném případě může na nemoci podílet fyzické tělo (na straně jedné) a tělo éterické a astrální (na straně druhé), neboť všechny tři články bytosti člověka se mohou na onemocnění podílet.

Nyní vzniká otázka: Jaké představy můžeme získat o působení nemoci?

To rozřešíme nejnázve, když vezmeme v úvahu, nakolik vůbec smíme rozšířit pojem „nemoci“ v lidstvu. Ti, kteří rádi mluví ve všelijakých alegoricko-symbolických pojmech, i tam, kde nepatří – těm ponechme, když např. mluví také o onemocnění nerostů nebo kovů a řeknou: Když rez stravuje železo – že to je onemocnění železa. Přitom je nutno si ujasnit, že používáním čistě abstraktních pojmů není možno dospět ke skutečně zdárnému pochopení života; je tak možno dospět pouze k jakémusi hravému poznávání života, ne však k poznání, které opravdu zasahuje do

skutečností. Kdo chce dospět k reálnému pojmu nemoci a také k reálnému pojmu zdraví, ten nesmí mluvit o tom, že nerosty a kovy mohou také onemocnět.

Jinak se má již věc, postoupíme-li k říši rostlinné. Zde zajisté můžeme mluvit o onemocnění rostlin. Ale právě choroby rostlin jsou pro reálné pochopení představy „nemoci“ středem obzvláštního zájmu a obzvláště důležité. Když k věci nepřistupujeme opět hravým způsobem, pak u rostlin nemůžeme jednoduše mluvit o „vnitřních příčinách nemoci“. Stejnou měrou, jakou se může u zvířete a u člověka mluvit o „vnitřních příčinách nemoci“, nelze mluvit takto u rostlin. Choroby v rostlinné říši budou mít vždycky zevní příčiny, dané škodlivými vlivy složení půdy, nedostatečným osvětlením, vlivy větru nebo jiným elementárním (*živelným*) či přírodním působením. Nebo můžeme choroby rostlin vysvětlit vlivem cizopasníků, z bytostí samotné říše zvířecí nebo rostlinné, jež se na rostlinách usazují a škodí jim. V říši rostlinné budeme právem mluvit o tom, že pojem „vnitřní příčina nemoci“ vlastně nemá oprávnění. Není ovšem možné, protože nemohu o tomto tématu mluvit dlouze, ale jen krátce, abych podal nespočetné doklady k tomu, co jsem teď naznačil. Ale čím hlouběji pronikneme do patologie rostlin, tím zřetelněji uvidíme, že u rostlin nelze mluvit o pojmu „vnitřní příčina nemoci“, ale že tu jde o zevní poškození nebo jiné vnější vlivy.

Rostlina, jak ji máme ve vnějším světě před sebou, máme v ní před sebou bytost, která je složena z fyzického a éterického těla. Je zároveň bytostí, která nás doslova upozorňuje na to, že taková bytost s fyzickým a éterickým tělem, je vlastně v principu zdravá a že musí čekat, až zakusí vnější poškození, má-li onemocnět. Tomu naprosto odpovídá duchovně vědecký stav věci. Metodami jasnovidného bádání v říši zvířecí a lidské pozorujeme při onemocnění zcela určitě změny v nitru bytosti – v nadmyslových částech – avšak nemůžeme nikdy říci, že by v nitru nemocné rostliny původní éterické tělo samo bylo pozměněno; můžeme jen říci, že z vnějšku vnikly různé poruchy a škodlivé vlivy do fyzického těla a zejména do těla éterického. Duchovně vědecký stav věci naprosto potvrzuje to, co jsme získali jako všeobecným závěr: že v tom, co přichází v úvahu u rostlin (ve fyzickém a éterickém těle), je zde něco původně zdravého. Ale něco jiného je, jak rostlina, utrpí-li zevní poškození, může použít všechno možné, aby se ve svém růstu a vývoji ubránila tomuto poškození (aby se vyléčila). Pozorujte, když nějakou rostlinu naříznete, jak se snaží poškozené místo obrůst a nebo obejít to, co jí je v cestě a nebo ji poškozuje. Můžeme téměř hmatat rukama, jak je (*působí*) v rostlině vnitřní obrana, léčivá síla, když dojde k zevnímu poškození.

Vidíme tedy, že éterické a fyzické tělo rostliny je s to, vnitřními léčivými silami odpovídat na vnější poškození. To je neobyčejně důležitá skutečnost, chceme-li mít v této oblasti jasno. Bytost jakou je rostlina (s fyzickým a éterickým tělem) nám poukazuje jednak na to, že fyzické a éterické tělo má původně v sobě princip zdraví (nakolik je to třeba k vývoji a růstu dotyčné bytosti). Ale poukazuje i na to, že fyzické a éterické tělo má dokonce přebytek takových sil, které se mohou projevit jako síly léčivé, nastane-li poškození zevně.

Odkud asi pocházejí tyto léčivé síly?

Říznete-li do pouhého fyzického těla, poškození zůstane. Samo ze sebe nebude moci učinit nic, aby se poškození vyléčilo. Proto nemůžeme – a to je též důvodem – u pouze fyzického těla mluvit o vyléčení a nejméně o tom, že nemoc a uzdravení mohou být ve vzájemném vztahu. Vidíme to nejlépe tehdy, když se objeví nemoc

u rostliny. Tehdy musíme princip vnitřní léčivé síly hledat v těle éterickém. Na tento skutečný stav věcí nejvýznamnější měrou poukazuje právě duchovní věda.

Kolem rány rostliny počíná se v jejím éterickém těle vyvíjet mnohem čilejší život, nežli jaký se tam rozvíjel před tím. Vytváří ze sebe zcela jiné tvary (*formy*), vyvíjí zcela jiné proudění. Je neobyčejně zajímavé, že éterické tělo rostliny přímo vyzýváme ke zvýšené činnosti, když její fyzické tělo poškodíme.

Tím jsme sice nedefinovali pojem nemoci, ale přispěli jsme k tomu, abychom dospěli k odpovědi na otázku „jak“ a dosáhli jsme něčeho, co nám dává tušení o vnitřním „jak“ při léčení.

Jdeme nyní dále – stále vedeni vnitřním, jasnozřivým pozorováním – a pokusme se rozumově pochopit zevní jevy, k nimž nás přivádí duchovní věda. Můžeme nyní postoupit od poškození, způsobených rostlinám, k poškozením, způsobených zvířatům, u nichž máme již astrální tělo. Když přistoupíme k věci, vidíme přibližně toto: že u vyšších zvířat (a čím výše zvíře stojí, tím poměrně méně) můžeme pozorovat to, co se u rostlin objevuje ve značné míře – totiž onu odpověď éterického těla na vnější poškození. Způsobíme-li hrubé poškození fyzického těla nižšího nebo i vyššího savce, vytrhneme-li např. psovi nohu nebo pod., pak éterické tělo psa nebude moci na takové poškození odpovídat svou léčivou silou tak snadno, jako odpovídá éterické tělo rostliny na podobné poškození. Ale i v říši zvířecí lze ještě pozorovat určité odstupňování. Sestupme až ke zcela nízkým zvířatům, např. k tritonům nebo podobným. Taková nízká zvířata můžete rozřezat. Odříznete-li takovému zvířeti jisté orgány, není mu to ani zvláště nepříjemné. Orgány zase velmi rychle narostou a zvíře vypadá brzy tak, jako dříve. To je něco podobného jako u rostliny: povzbudili jste jistou léčivou sílu éterického těla. – Kdo by popíral, že povzbuzení éterického těla u člověka nebo u vyššího zvířete, aby vyvinulo léčivé síly, by bylo značným ohrožením zdraví? Nižší zvíře naproti tomu je ve svém éterickém těle jen povzbuzeno k tomu, aby vlivem svého éterického těla nechalo vyrůst ze svého nitra jiný úd. Nyní postupme poněkud výš.

Když uřízneme úd např. rakovi, není rak s to ihned nechat ze sebe vyrůst jinému údu. Ale když se později svléká, když dojde k nejbližšímu přechodnému stupni svého vývoje, potom již místo vylomeného údu vyroste pahýl; při druhém svlékání je už větší, a kdyby se zvíře dostatečně často svlékalo, byl by úd nahrazen novým. Zde máte úkaz, že v takovém éterickém těle již je více zapotřebí, aby byla vnitřní léčivá síla povzbuzena. U vyšších zvířat už to vůbec v této míře není možné. Zmrzačíte-li vyšší zvíře, nemůže zjednat tuto léčivou sílu za svého éterického těla. Ale musí se stále znovu zdůrazňovat to, co dnes proniká do významného přírodovědeckého sporu: Zmrzačíte-li zvíře a má-li zvíře potomstvo, nepřenáší se zmrzačení na potomky, nejbližší generace má zase všechny údy. Když éterické tělo přenáší své vlastnosti na potomky, je zase povzbuzeno, aby působilo v plném rozsahu. – U tritona působí éterické tělo ještě v tomtéž zvířeti, u raka teprve při svlékání, u vyšších zvířat se totéž objevuje u potomků; tehdy éterické tělo nahrazuje to, co u předešlé generace bylo zmrzačeno.

Takové zjevy v přírodě musíme pozorovat a dávat jim správný smysl; pak se nám ujasní, že se o léčivé síle v éterickém těle musí mluvit i tenkrát, když jde dědičnost z předků na potomky a když se éterické tělo dědí tak, že je zase celým éterickým tělem a zase úplně vytváří celé zvíře.

Nyní se můžeme otázat: „V čem spočívá to, že, čím jdeme výše v řadě zvířat – a pozorujeme-li lidskou říši zevně (i tady to platí) – musí se éterické tělo stále více namáhat, aby vůbec vyvinulo léčivé síly?“

To spočívá v tom, že éterické tělo může být s fyzickým tělem spojeno nejruznějším způsobem. Mezi fyzickým a éterickým tělem existuje užší nebo volnější spojení. Vezměme např. nižší zvíře – tritona, u něhož se odříznutý úd ihned začíná nahrazovat. Jaké spojení tu musíme předpokládat mezi éterickým a fyzickým tělem?

Zde musíme předpokládat volné spojení mezi éterickým a fyzickým tělem. Ještě ve větší míře to platí ve světě rostlinném. Zde musíme říci: Spojení je takové, že fyzické tělo není s to, aby působilo zpět i na tělo éterické, takže éterické tělo zůstává neporušeno tím, co se děje v těle fyzickém; a že éterické tělo je v jistém smyslu nezávislé na těle fyzickém. Podstata éterického těla je činnost, tvořivost, povzbuzování vzrůstu. Povzbuzuje vzrůst až k jisté mezi. V okamžiku, kdy u rostlin nebo u nižších zvířat odřízneme část, je éterické tělo hned zase pohotově s to tento úd doplnit, – t. j. vyvinout plnou činnost. Protože je na fyzickém těle nezávislé, doplňuje zase úd až po určitou mez.

Co však je asi na překážku, nemůže-li vyvinout plnou činnost?

Muselo by zde být více spojeno s fyzickým tělem. A tak tomu skutečně je u vyšších zvířat. Zde je mnohem užší, těsnější spojení mezi éterickým a fyzickým tělem. Když fyzické tělo vytváří své tvary (*formy*), tedy to, co je ve fyzické přirozenosti, působí tyto tvary zase zpět na tělo éterické.

Chceme-li mluvit názorně, řekneme: U zcela nízkých zvířat nebo u rostlin nepůsobí to, co je vně, zpětně na éterické tělo, to zůstává nepoškozeno, vede svůj samostatný život. Jakmile postoupíme k vyšším zvířatům, vnucují se tvary (*formy*) fyzického těla nazpět tělu éterickému; zde je éterické tělo zcela přizpůsobeno tělu fyzickému, a s fyzickým tělem zraňujeme zároveň tělo éterické. Potom musí samozřejmě éterické tělo vynakládat hlubší síly, aby se nejprve samo obnovilo, a teprve potom obnovilo dotyčné údy. Potom se musíme dovolávat hlubších léčivých sil, když přistupujeme k éterickému tělu vyššího zvířete.

Ale s čím to souvisí? Proč je éterické tělo vyššího zvířete tak závislé na tvarech (*formách*) fyzického těla?

Čím dále postupujeme v řadě zvířat, tím více musíme přihlížet nejen k činnosti fyzického a éterického těla, ale také k činnosti těla astrálního. Působení astrálního těla u nižších zvířat, nepřichází skoro v úvahu. Proto se nižší zvířata ještě tolik podobají rostlinám. Čím výše postupujeme, tím větší význam má astrální tělo. Ale působí tak, že činí éterické tělo na sobě závislé. Rostlina, jež má jen fyzické a éterické tělo, nevnímá zevní svět; dochází k podrážděním, ale tato se neprojevují ve vnitřních pochodech. Kde naproti tomu je činné astrální tělo, tam se zrcadlí zevní dojmy ve vnitřních pochodech. Bytost, v níž nepůsobí astrální tělo, je od zevního světa více oddělena. Bytost se zevnímu světu otvírá tím více, čím více působí astrální tělo. Astrální tělo tedy spojuje nitro bytosti se zevním světem. Zesílená činnost astrálního těla způsobuje, že éterické tělo musí vynakládat mnohem větší síly, aby vyrovnalo poškození.

Když nyní postoupíme od zvířete až k člověku, potom musíme přihlížet ještě k něčemu jinému. Do astrálního těla se nevtiskují, nevnášejí pouze předepsané

úkony, jak je tomu převážně u zvířete. Zvíře převážně nemůže žít jinak, žije především podle předepsaného postupu, podle životního programu. U zvířete nemůžete prostě mluvit o tom, že by nějak zvlášť vybočovalo ze svých instinktů (že by bylo rozdivočelé nebo umírněné ve svých instinktech). Sleduje svůj životní program. Co se projevuje u zvířete, to podléhá jakémusi typickému programu. Ale člověk tím, že vystoupil na vývojové stupnici výše, je s to prožívat všemožné rozdíly mezi správným a nesprávným, pravdou a lží, dobrem a zlem. Se zevním světem přichází do styku nejrozmanitějším způsobem prostřednictvím individuálních popudů. Všechny tyto styky dopadají nazpět, vytvářejí vjemy na jeho astrální tělo. Následek toho je, že také vzájemné působení mezi astrálním a éterickým tělem se musí řídit podle těchto zevních zážitků. Vede-li tedy člověk v nějakém směru hýřivý život, vytváří to vjem na jeho astrální tělo. Viděli jsme však, že astrální tělo ovlivňuje zase éterické tělo (což závisí na tom, co je do astrálního těla vloženo). Nyní tedy chápeme, že éterické tělo člověka se mění podle toho, jaký život člověk vede v mezích dobrého a zlého, správného a nesprávného, pravdy a lži atd. To vše ovlivňuje éterické tělo člověka.

Připomeňme si nyní, co se děje, když člověk projde branou smrti. Víme, že odkládá fyzické tělo a že zůstává tělo éterické, jež je nyní spojeno s tělem astrálním a s „já“. Když pak po smrti uplyne určitá doba, kterou měříme jen na dny, odvrhne se to, co je na éterickém těle nejdůležitější, jako druhá mrtvola; zůstává zde však výtažek tohoto éterického těla, který člověk bere s sebou. Ten se uchovává pro všechny příští časy. V tomto extraktu éterického těla je vše, co jako vliv do života vstoupilo např. v důsledku hýřivého života, dobra a zla, nebo co člověk do sebe přijal jako výsledek správného nebo nesprávného myšlení, jednání a cítění. To je obsaženo v éterickém těle, a člověk to bere s sebou až k novému zrození. Protože zvíře nemá vůbec takové individuální zážitky, přirozeně nemůže nic stejným způsobem přenést za bránu smrti. Sledujeme-li dále to, co bylo právě řečeno, řekneme si také: Když nyní člověk vstupuje opět zrozením do tohoto života, vlévá se esence (*výtažek*) jeho dřívějšího éterického těla do jeho nového těla éterického, tedy prostupuje nové éterické tělo při jeho vytváření. Člověk má tudíž ve svém novém životě v éterickém těle výsledky toho, jak žil v dřívějším životě. A poněvadž je éterické tělo budovatelem zcela nové organizace (*organismu*) po novém zrození, vtiskuje se nyní toto všechno také do fyzického těla.

Proč se to může vtisknout do fyzického těla?

Duchovně vědecké bádání nám ukazuje, že v útvaru (*formě*) lidského těla, které zrozením vstupuje do života, můžeme přibližně vidět to, jaké činy člověk vykonal v dřívějším životě.

Ale najdeme také zcela rozumné vysvětlení toho, co se nám projevilo jako ubývající léčivá síla v stoupající vývojové řadě zvířat?

U zvířete nemůžeme mluvit o tom, že si při svém zrození přináší s sebou znovuvtělenou individualitu z dřívějšího pozemského života, uvidíme tedy působit pouze všeobecné astrální tělo zvířecího druhu a to bude u tohoto zvířete omezovat léčivé síly éterického těla. U člověka vidíme, že nejen jeho astrální tělo, ale také jeho tělo éterické a fyzické je proniknuto výsledky činů z předešlého života. A protože éterické tělo o sobě má sílu projevovat (*vytvořit*) to, co má v sobě z dřívějšíka,

pochopíme také, že toto éterické tělo je s to, vložit do celého uspořádání (*organismu*) to, co si přináší z dřívějších vtělení. Pochopíme nyní, jak naše činy z jednoho života mohou působit na náš zdravotní stav v příštím životě a jak v našem zdravotním stavu musíme často hledat karmický následek svých činů z předešlého života. Můžeme však věc vysvětlit ještě jiným způsobem.

Můžeme se otázat: Působí všechno, co konáme v životě mezi zrozením a smrtí, působí stejným způsobem zpětně na naše éterické tělo?

Již v obyčejném životě můžeme pozorovat ohromný rozdíl mezi zpětným působením toho, co prožíváme jako vědomí lidé a mezi různými jinými zážitky v našem vlastním vnitřním uspořádání (*organismu*). Z toho plyne nesmírně zajímavá skutečnost, kterou duchovní věda může dobře vysvětlit, kterou však lze pochopit i zcela rozumově. Člověk má ve svém životě množství zážitků, které vědomě přijímá a spojuje se svým „já“. Z těch se mu tvoří představy, člověk tyto představy zpracovává atd. Ale uvažme jen, jak nekonečně mnoho zážitků, zkušeností a dojmů nedospěje vůbec k představě a přece vlastně v člověku jsou a působí na něj. Jdete-li po ulici, stane se vám často, že vám někdo řekne: „Viděl jsem tě dnes, dokonce ses na mne podíval“, a vy při tom vůbec nic nevíte. To se stává často. Vjem tu samozřejmě existoval. Vaše oko sice vidělo toho druhého, ale bezprostřední dojem se nedostal až vědomí. – Takových případů je náramně mnoho, takže se náš život vlastně rozpadá na dvě části: na určitou životní a duševní linii (*řadu*), která sestává z vědomých představ, a na takovou, kterou jsme nikdy nepřivedli ke zcela jasnému vědomí. Ale jsou zde ještě další rozdíly: Snadno rozlišíte dojmy, které jste v životě měli a na které si vzpomínáte, tedy dojmy, které na vás působily tak, že se mohou vždycky objevit ve vzpomínce – a dojmy, na které se nemůžete upamatovat.

Náš duševní život se tedy rozpadá ve zcela rozdílné kategorie. Je opravdu značný rozdíl mezi těmito různými kategoriemi, pozorujeme-li jejich účinek na vnitřní bytost člověka. Zůstaňme nyní na několik minut u života člověka mezi zrozením a smrtí. Pozorujeme-li přesně, ukazuje se nám, že je veliký rozdíl mezi představami, které mohou vnikat stále do našeho vědomí (na které je možné si vzpomenout), a mezi těmi, které jsou zase zapomínány, takže vlastně nevyvinuly schopnost vzpomínky. Tento rozdíl je možno vysvětlit následovně: představte si vjem, který u vás vyvolal jasnou představu. Předpokládejme, že je to vjem, který ve vás vzbudil radost nebo bolest, tedy dojem, provázený nějakým pocitem. Nezapomínejme, že většina vjemů – vlastně všechny dojmy, které máme, jsou provázeny pocity. Tyto pocity se projevují nejen na vědomém povrchu života, nýbrž působí do hloubky, až do fyzického těla. Připomeňme si jen, jak jeden dojem způsobí, že zblednete, druhý, že se zardíte. Vjemy působí až do přemístování krve. A nyní se obraťme k tomu, co si buď vůbec neuvědomujeme nebo jen letmo a co nedospěje ke vzpomínce. Duchovní věda nám zde ukazuje, že takové dojmy vůbec nejsou méně provázeny podobným vzrušením jako dojmy vědomé. Způsobí-li vám něco v zevním světě vjem, který by vám způsobil úlek, kdybyste jej přijali vědomě, tak by se vám mohlo rozbušit srdce. Takový vjem zůstává bez účinku, když si jej neuvědomujete. Nejen, že (*vědomý vjem*) působí, ale jde až do fyzického těla. Dokonce nastává ona zvláštnost, že vjem, který vzbudí vědomou představu, nalezne, když působí do hlubší lidské organizace, jakýsi odpor. Ale když na nás vjem jednoduše působí, aniž bychom dospěli k vědomé představě, nic mu nepřekáží a vniká dovnitř, jak chce. Lidský život je mnohem bohatší než to, co si z něho uvědomujeme. Tak vězí za nevědomým

dojmem něco, co také pochází ze zevního světa, co však v nás žije, aniž bychom si to uvědomovali.

V našem životě je doba, kdy zvláště velkou měrou prožíváme takové dojmy, které takto živě působí na lidský organismus a nemají žádnou schopnost vzpomínky. Po celou dobu od zrození až k okamžiku, kdy začínají naše vzpomínky, působilo na člověka nesmírné bohatství dojmů, jež všechny vězí v člověku a také jej v této době změnilo. Působí právě tak jako vědomé dojmy; ale proti nim (zejména, když jsou zapomenuty) nestojí nic z toho, co se jinak včleňuje do duševního života jako vědomé představy a tím jakoby vytvářejí hráz. A tyto nevědomé dojmy pronikají nehlouběji. Již zevní život může namnoze potvrdit, že v životě člověka jsou okamžiky, kdy se projevuje tento druhý druh vnitřních účinků. Mnohé události pozdějšího života si nemůžete vysvětlit. Nevíte, jak jste přišli k tomu, že něco musíte prožít právě takovým způsobem. Prožijete např. něco, co na vás působí otřesným dojmem, a nemůžete si vysvětlit, jak to, že poměrně lhostejný zážitek na vás mohl tak hluboce zapůsobit. Když jste nyní schopní prozkoumat příslušný případ, třeba shledáte, že jste právě v této kritické době – mezi zrozením a okamžikem, časovým bodem, až ke kterému sahá vaše vzpomínka – měli podobný zážitek, na který však jste zapomněli. Nezůstala však po něm žádná představa. Tenkrát jste měli otřesný zážitek; ten žije dále, spojuje se s nynějším a zesiluje jej. Co by vás nyní mnohem méně ohromilo, to učiní obzvláště silný dojem. Takto se dají vysvětlit mnohé zážitky. Kdo to pochopí, učiní si představu o tom, jak nesmírně zodpovědná je výchova v raném dětství a jak něco vrhá velmi významný stín nebo také světlo na pozdější dobu. Zde tedy působí něco z dřívějšího na pozdější život.

Nyní se může ukázat, že takové dojmy v dětství – zvláště když se opakovaly – mají vliv na celou životní náladu tak, že se od určité chvíle dostavuje rozmrzelost (*rozladěnost*), kterou si nelze vysvětlit. Kterou lze vysvětlit jen tehdy, když se vrátíme nazpět a víme, jaké zážitky z dřívější doby vrhají světlo nebo stín na pozdější život; neboť ty se právě teď projevují v trvalé rozmrzelosti. Potom shledáme, že zvláště silně působí události, které neprošly kolem dítěte lhostejně a které již tenkrát učinily na dítě obzvláštní dojem.

Můžeme tedy říci: Když afekty, zejména pocity a vjemy spolupůsobící na zážitcích, které jsou později zapomenuty, pak působí tyto afekty a citové výlevy obzvláště silně při podobných zážitcích.

Připomeňte si, co jsem vám častěji líčil o životě v době kámalóky. Když je odloženo éterické tělo jako druhá mrtvola, prožívá člověk zpětně celý svůj poslední život, kráčí kolem všeho svého jednání a svých zážitků, které prožil; ale nejde kolem nich tak, že by mu zůstávaly lhostejné. Právě v době kámalóky způsobuje tento prožitek nejhlubší citové vzrušení (protože člověk má ještě své staré astrální tělo).

Dejme tomu, že někdo zemře v 70 letech a prožívá zpětně svůj život až do svého čtyřicátého roku, kdy někomu uštedřil políček. Tehdy prožívá bolest, kterou způsobil druhému. Tím se vybudí určitá sebevýtka; ta zde zůstává jako touha. Tuto touhu přinese v příštím životě s sebou, aby ji v pozdějším životě vyrovnal. Chápeme tedy (protože v této době mezi smrtí a novým zrozením jsou zde takové astrální zážitky), že to, co zažijeme jako jednání, se o to jistěji a hlouběji vtiskne do naší vnitřní bytosti a spolupůsobí při výstavbě nové tělesnosti. Když tedy již v obyčejném životě se nás mohou určité zážitky tak silně dotknout (zvláště když to byly zážitky citové), že mohou způsobit rozladění mysli, pak pochopíme, že se mnohem silnější dojmy za

života v kámalóce mohou projevit tak, že v nové inkarnaci působí hluboko až do organismu fyzického těla.

Zde máme zesílení jevu, který při důsledném pozorování můžete vidět již v životě mezi zrozením a smrtí. Takové představy, proti nimž vědomí nepostaví žádnou hráz, povedou postupně k duševním nepravidlostem, k neurastenii, k hysterii, snad i k duševním chorobám. Všechny tyto jevy se nám představují jako příčinné souvislosti dřívějších událostí s pozdějšími a jsou jejich názorným zobrazením.

Chceme-li nyní tento pojem doplnit, řekneme: Činy, které konáme v tomto životě, proměňují se v životě po smrti v mocný cit; tento cit není pak zeslabován žádnou fyzickou představou, není brzděn obyčejným vědomím (neboť přitom není zapotřebí mozku). Tento pocit je prožíván jinou, hlouběji působící formou vědomí a způsobuje tedy, že se naše činy a naše celá bytost z dřívějšího života projevují v novém životě v našich vlohách a v našem organismu. Proto nyní chápeme, proč člověk, který v jednom vtělení myslel, cítil a jednal velmi egoisticky (*sobecky*), když po smrti vidí před sebou plody svého egoistického (*sobeckého*) myšlení, cítění a jednání, je pak proniknut mocnými afekty (*hnutím mysli*) proti svému dřívějšímu jednání. Tak tomu skutečně je. Přijme tendence (*sklony*), které jsou namířeny proti jeho vlastní bytosti. Pokud tyto tendence vzešly z minulého *sobeckého* života, projeví se v novém životě slabým organismem. „Slabým organismem“ je tu míněna jeho podstata, nikoli jeho vnější dojem. Musí nám tedy být jasné, že slabé organismy mohou být karmickým následkem egoistického jednání v dřívějším životě. Jdeme dále.

Dejme tomu, že někdo v jednom svém životě projevuje silný sklon ke lhaní. Tento sklon je zde již v podvědomí; vystupuje z hlubší organizace duše. Neboť oddává-li se člověk jen tomu, co je v jeho nejvědomějším životě, nebude vlastně lhát; ke lhaní ho svádějí jen afekty a city, které působí z podvědomí. Zde již vězí něco hlubšího. Byl-li člověk ulhaný, budou jeho činy, které pocházely ze lhaní, v životě po smrti vzbuzovat velmi prudké afekty proti tomuto samotnému člověku, a objeví se silná tendence proti lhaní. Potom si člověk přinese do pozdějšího života nejen slabý organismus (jak na to poukazuje duchovní věda), ale organismus, který je doslova nesprávně vybudován, v němž se projevují nepravidelně utvořené vnitřní orgány. Něco zde nesouhlasí. To je způsobeno dřívějším sklonem ke lži.

A odkud se vzal samotný sklon ke lži?

Ve sklonu ke lhaní existuje už přece něco, co také neodpovídá člověkově.

Zde se musíme vrátit ještě dále. Duchovní věda zde ukazuje, že lehkomyšlný (*roztěkaný*) život, který nezná oddanost a lásku, že povrchní život v jednom vtělení se projeví v příštím vtělení ve sklonu ke lhaní. Sklon ke lži se projeví ve druhé nejbližší inkarnaci v nesprávně vytvořených orgánech. Takto můžeme sledovat tři po sobě jdoucí inkarnace a jejich karmické účinky:

povrchnost a lehkomyšlnost v první inkarnaci,
sklon ke lži ve druhé
a fyzické dispoziční k nemoci ve třetí inkarnaci.

Vidíme tedy, jak karma pracuje na zdraví a nemoci.

K tomu, co bylo nyní řečeno, byly skutečnosti čerpány z bádání duchovní vědy. Není to teorie, nýbrž jsou to odpozorované případy, které se dají doložit a které mohou být zkoumány metodami duchovní vědy.

Poukázali jsme tedy nejprve na nejobyčejnější skutečnosti – na léčivé síly éterického těla rostlin. Potom jsme ukázali, jak tím, že zvířatům přibylo astrální tělo, je působení éterického těla menší. Dále jsme viděli, jak po přijetí „já“ (jež vyvíjí individuální život v tom, co je dobré a zlé, pravdivé a nepravdivé) astrální tělo – které po objevení se v říši zvířat jen brzdí léčivé síly – včleňuje do člověka zase něco nového: karmické vlivy na nemoci, vycházející z individuálního života.

U rostliny ještě nenalzáme astrální tělo, ještě zde nejsou vnitřní příčiny nemocí, poněvadž nemoc zde ještě existuje ve vnějšku a léčivé síly éterického těla působí neoslabeně. U nižších zvířat má ještě éterické tělo takové léčivé síly, že samo může nahradit i údy; ale čím dále postupujeme, tím více se vtiskuje astrální tělo do éterického a tím více omezuje astrální tělo léčivé síly éterického těla. Ale protože zvířata neprocházejí inkarnacemi, nesouvisí to, co je v éterickém těle, s nějakými morálně intelektuálními nebo individuálními kvalitami, nýbrž s všeobecným typem (*druhem*). U člověka však působí to, co prožívá ve svém „já“, až do éterického těla.

Proč se objevují zážitky dětství při jmenovaných účincích na mysl (*náladu*) jen lehkým onemocněním?

Protože příčiny mnohého, co se ukazuje jako neurastenie, neuróza, hysterie atd., můžeme najít v témže životě. Hlubší nemoci však musíme hledat v morálních příčinách v předešlém životě, protože teprve při přechodu mezi smrtí a novým zrozením se může do éterického těla náležitě vtělit to, co se prožívalo morálně a intelektuálně. Zpravidla se do éterického těla člověka nemohou vtělit hlubší morální účinky v jednom životě, ačkoli existují jednotlivé výjimky (dokonce velmi významné), jak uslyšíme později.

Taková je tedy souvislost mezi naším životem v dobru a zlu, v morální a intelektuální složce v jedné inkarnaci – a naším zdravím nebo nemocí v inkarnaci příští.

IV.

Vyléčení a nevyléčitelnost ve vztahu ke karmě

Hamburk, 19. května 1910

Dá se předpokládat, že o obou pojmech, které budou předmětem naší dnešní úvahy, totiž „vyléčitelnost a nevyléčitelnost nemocí“, zavládnou jasnější – možno říci – přívětivější představy, až se jednou v širších kruzích uplatní ideje karmy a karmických souvislostí v životě. Ohledně „vyléčitelnosti a nevyléčitelnosti nemocí“ vládly v různých stoletích nejrůznější názory. Není ani třeba vracet se příliš daleko, abychom shledali, jak „nesmírně“ se tyto pojmy proměnily.

Na rozhraní středověku a novověku (asi v 16., 17. století) vyvíjejí se pozvolna představy, že je možno (*formy*) nemoci přísně omezit (*ohraničit*) a že vlastně na každou nemoc existuje nějaká bylinka, nějaká mixtura, kterou se dotyčná nemoc určitě vyléčí. Tato víra trvala v podstatě hodně dlouho, dokonce až do 19. století. Kdyby si laik nebo někdo, kdo si osvojil pojmy dnešní doby, četl ve zprávách o léčení nemocných z konce 18. nebo začátku 19. století a ještě dále do 19. století, užasl by nad tím množstvím prostředků a prostředků, jakých se tenkrát hojně užívalo, od čajů, mixtur až k nebezpečnějším lékům, pouštění žilou atd. Ale bylo to právě 19. století, které tento názor obrátilo – v uznávaných lékařských kruzích – v pravý opak. Mohu sám říci, že jsem se ve svých mladších letech setkal s mnohými těmito opačnými názory v nejrůznějších odstínech a motivech. Byla k tomu příležitost, když jsme pozorovali šíření „nihilistické lékařské školy“, která se připravovala ve Vídni asi uprostřed 19. století a získávala více a více na vážnosti. Východiskem k radikální změně názorů na vyléčitelnost a nevyléčitelnost nemocí bylo to, co objevil významný lékař Dietel o průběhu vyléčení zápalu plic a podobných nemocí. Na podkladě různých pozorování dospěl k názoru, že se v podstatě nedá zjistit nějaký zvláštní vliv toho či onoho prostředku na průběh nemoci. A právě vlivem Dietelovy školy se tehdejší mladí lékaři naučili uvažovat o léčivé hodnotě prostředků, používaných po staletí, tak, že na téměř všechny dávné prostředky přenášeli to, co se myslí známým příslovím: „Když kohout na hnojišti kokrhá, počasí se změni – nebo zůstane, jaké je.“ Byli toho názoru, že pro průběh nějaké nemoci je celkem lhostejné, zda se podávají či nepodávají určité prostředky. Dietel podal pro tu dobu velmi přesvědčivou statistiku, podle níž při tak zvaném „vyčkávacím způsobu léčení“ bylo vyléčeno nebo zemřelo přibližně stejné množství lidí nemocných zánětem plic – jako při dřívějším léčení ctihodnými léky. „Vyčkávací způsob léčení“, který zavedl Dietel a v němž pokračoval Škoda, spočívalo v tom, že nemocný byl uveden do takové vnější životní situace, kdy byl schopen co nejlépe využít samoléčivých sil, vyvolat je ve svém organismu. Lékaři bylo ponecháno jen, aby dozíral na průběh nemoci, aby tu byl, kdyby nastalo něco, při čem by se lidskými prostředky mohlo věcně pomoci. V ostatním se omezil na to, aby pozoroval, jak nemoc přichází a vyčkával, jak organismus vyvíjí samoléčivé síly, až horečka za nějaký čas přejde a organismus se sám vyléčí.

Tato lékařská škola byla a je nazývána nihilistickou školou, protože se opírala o výrok prof. Škody, který řekl asi toto: „Můžeme se snad naučit nemoci rozpoznávat, popisovat je a snad je i vysvětlovat, – ale vyléčit je nedovedeme.“

Vypravuji vám o těchto věcech, jak se vytvářely během 19. století, abyste vycítili, jak se představy v tomto oboru měnily. Ale ať nikdo nemyslí, že se tím, co jsem zde vyprávěl, přidávám hned k té či oné straně. Neboť výrok slavného prof. Škody byl samozřejmě určitým radikalismem, a bylo by snadné vytyčit hranice platnosti takového výroku. V kruzích, kde tuto myšlenku vyslovovali, nedovedli o té věci přemýšlet či ji myšlenkově uchopit. Tento názor (aniž zde existovaly prostředky k jeho zdůvodnění nebo jeho myšlenkový výklad) však důrazně poukázal na to, že v člověku je něco, co v určité míře rozhoduje o konci nebo průběhu nemoci a co vlastně přece ve své podstatě je mimo možnost lidské pomoci.

Bylo tedy poukázáno na něco, co je mimo lidskou pomoc; a to se nemůže vztahovat, uvážíme-li to důkladně, na nic jiného nežli na zákon karmy a na působení karmy během lidského života. Sledujeme-li průběh nemoci v lidském životě – vznik nemoci, léčivé síly, které vystupují ze samotného organismu, sledujeme-li vývoj léčení, potom při nezaujatém pozorování – zejména když přihlížíme k tomu, jak v jednom případě nastane uzdravení a v druhém případě se nejeví možnost vyléčení – jsme puzeni k tomu, abychom hledali hlubší zákonitost.

Smíme tuto hlubší zákonitost hledat v dřívějších pozemských životech člověka?

To je pro nás otázka. Smíme mluvit o tom, že si člověk přináší určité předchozí podmínky, které ho přímo předurčují k tomu, že v jednom případě bude moci z organismu vyvolat léčivé síly, v druhém případě však přes všechnu námahu nebude schopen najít tyto léčivé síly (*vyléčit se*)?

Vzpomenete-li si, co bylo řečeno zejména včera, pochopíte, že v pochodech mezi smrtí a novým zrozením, do lidské individuality vcházejí zcela zvláštní síly. Řekli jsme, že před duší člověka předstupují v době kámalóky události jeho posledního života, jeho dobré i zlé činy, jeho charakterové vlastnosti atd., a že vlivem pohledu na svůj vlastní život přijímá do sebe tendenci (*úmysl*), všechno, co je v něm nedokonalé a co se ukázalo jako nesprávné jednání, napravit a vyrovnat a vštípit si vlastnosti, které ho v určitém směru učiní dokonalejším. Jestliže jsme to pochopili, pak můžeme říci: Tento úmysl, tuto tendenci si člověk podrží po celou dobu až k novému zrození a vstupuje s tím úmyslem novým zrozením opět do života na Zemi.

Člověk však sám buduje svoji novou tělesnost a buduje ji přiměřeně silám, jaké si přinesl z dřívějších životů a z doby mezi smrtí a novým zrozením. Těmito silami je vybaven a jimi ožívá jeho nová tělesnost. Poznali jsme, že nová tělesnost je slabá nebo silná podle toho, jak člověk je s to, do ní vestavět slabé nebo silné síly.

Nyní si musíme ujasnit, že se dostaví určitý následek, když např. člověk za života v kámalóce viděl: Byl jsi v posledním životě člověkem, který se dopustil mnoha činů pod vlivem svých afektů, hněvu, strachu, odporu, vášně atd. Takové činy stojí živě nyní v době kámalóky před jeho duší. Nyní vychází z jeho duše myšlenka (výrazy, které se mohou ohledně těchto sil použít, jsou však vytvořeny pro fyzický život): Musíš na sobě něco vykonat něco, abys byl v tomto směru dokonalejší, abys v budoucnu neměl sklon jednat pod vlivem svých afektů. Tato myšlenka se stává součástí lidské duševní individuality, a při novém zrození se vtiskuje jako síla do nově vznikajícího těla. A tím proudí do tohoto těla tendence, vykonat s celou organizací fyzického, éterického a astrálního těla něco, co učiní pro člověka nemožné, konat pod vlivem svých afektů, hněvu, nenávisti, závisti atd. Tendence, aby byl člověk schopen učinit se v tom směru opravdu dokonalejším, tak dospěje

k tomu, aby jeho nové jednání způsobilo vyrovnání jednání dřívějšího. Na podkladě rozumu, daleko přesahující obyčejný rozum, proudí do člověka úmysl, který ho vede k vyšší dokonalosti v určitém směru a k vyrovnání určitých činů.

Když uvážíte, jak je život rozmanitý, jak člověk den ze dne koná něco, co vyžaduje takové vyrovnání, pochopíte, že, když duše vstupuje do pozemského života, je v ní mnoho takových na vyrovnání čekajících myšlenek a že se tyto rozmanité myšlenky prolínají, takže tím lidské fyzické a éterické tělo nabývá konfigurace, do níž všechny tyto tendence jsou vetkány. Abychom tomu porozuměli, vezměme docela výmluvný případ. Ale právě dnes musíme obzvláště zdůraznit, což i jinak vždycky zdůrazňuji: že se vyhýbám tomu, abych mluvil na základě nějaké teorie nebo dělal hypotézy; a že, uvádím-li příklady, uvádím jen takové, které jsou duchovní vědou důkladně prozkoumány.

Dejme tomu, že někdo v posledním životě žil tak, že jeho působení vycházelo z příliš slabého pocitu jáství (*malého sebevědomí*), který šel příliš daleko v oddanosti k vnějšímu světu, tak daleko, že působil nesamostatně, ztrácel sám sebe, jak to v naší dnešní fázi vývoje lidstva už není přeměřené (zabloubaností do sebe sama).

Bylo to tedy chybějící sebevědomí, jež vedlo člověka v některé inkarnaci k určitému jednání. V době kámalóky měl pak před sebou takové jednání, které vyplynulo z chybějícího sebevědomí. Z toho přijímá především tuto tendenci (*úmysl*): „Musíš v sobě vyvinout síly, které zesílí tvoje sebevědomí, musíš si v některé příští inkarnaci najít příležitost zocelit svoje sebevědomí proti odporu své tělesnosti, proti silám, které ve tvé příští inkarnaci budou vycházet z fyzického, éterického a astrálního těla, aby tak prošlo školou. Musíš si opatřit tělo, které ti ukáže, jak z tělesnosti působí zárodek k slabému sebevědomí.“

Co se potom bude odehrávat v příští inkarnaci, nebude moci v plné míře vstoupit do vědomí, bude se to více nebo méně odehrávat v podvědomé oblasti. Dotyčný člověk bude tíhnout k takové inkarnaci, která bude klást právě ten nejprudší odpor sebevědomí, takže bude muset svoje sebevědomí v nejvyšší míře napnout. Tím bude jakoby magneticky přitahován k takovým oblastem a k takovým příležitostem, kde se mu postaví do cesty hlubší překážky tak, aby se jeho sebevědomí proti organismu mohlo projevit, kde jeho sebevědomí musí důkladně narážet na organizaci tří těl.

Ačkoli se vám to může zdát podivné: takové individuality, které jsou zatíženy takovou karmou, charakterizovaným způsobem tíhnou svým zrozením k tomu (hledají příležitost), aby v životě např. byly vystaveny nakažlivé nemoci jako je cholera, neboť tato jim poskytuje možnost, setkat se s odporem (*najít překážky*), jak to právě bylo vylíčeno. Co při tom nemocný musí prožít v nitru proti odporu tří těl, to pak může způsobit, že v příští inkarnaci je sebevědomí mnohem silnější.

Vezměme jiný výmluvný (*ukázkový*) příklad – a sice, aby se vám ozřejmila souvislost – nyní případ právě opačný.

Někdo v době kámalóky vidí, že vlivem příliš silného sebevědomí jednal mnohdy tak, že vykonal řadu činů, jež vzešly z příliš silného spoléhání na sebe. Vidí, že se ve svém sebevědomí musí umírnit a potlačit jej. Tehdy zase musí vyhledat příležitost k tomu (kdy mu v příští inkarnaci poskytnou jeho tři těla možnost), aby sebevědomí v celé jeho tělesnosti – jakkoli by se namáhal – nebylo omezováno (*nenášlo překážky*). Bude se více nebo méně projevovat bez mezí a povede sama sebe ad absurdum. Příležitost k tomu je v situaci, kdy mu jeho karma přináší (*přivodí*) malárii.

Zde máte vyloženo onemocnění způsobené karmou. Platí tu věta, že člověk vlastně vyšší rozumností, než kterou může pochopit svým obyčejným vědomím, je veden k příležitostem, při nichž se může průběhem své karmy dále vyvíjet. Zamyslí-li se nad tím, co bylo právě vysloveno, mnohem snadněji porozumíte epidemickému onemocnění. Mohli bychom uvést nejrůznější příklady, které by všechny ukázaly, jak člověk (právě v důsledku zkušenosti z jeho života v kámalóce) přímo vyhledává příležitosti k onemocnění tou či onou nemocí – aby jejím překonáním a rozvinutím samoléčivých sil získal síly, které ho povedou na životní dráze nahoru.

Řekl jsem prve, že, když člověk často jednal vlivem afektů, uvidí – prožije v době kámalóky rovněž činy, které vůbec byly vykonány vlivem afektů. To v něm vzbudí tendenci (*úmysl*), aby ve své nové inkarnaci, ve své nové tělesnosti prožil něco, co překoná a tím nabude schopnost konat činy, které budou vyrovnávat určité činy v jeho dřívějším životě. Obzvláště je zde forma onemocnění, kterou v novověku nazýváme *difterie (záškrť)*, jež se objevuje v mnoha případech, když zde existuje taková karmická vložka, že člověk dříve jednal často pod vlivem různých vzruchů, afektů atd.

V těchto přednáškách uslyšíte mnoho o tom, jaká je příčina té či oné nemoci. Teď se však musíme zabývat ještě hlubšími základy, chceme-li odpověď na otázku:

Když člověk vstupuje zrozením do pozemského života a přináší si svou karmou tendenci, aby překonáním určitého utrpení dosáhl toho či onoho, jak to, že se mu jednou podaří skutečně zvítězit, nemoc překonat a nabýt sil, které ho povznesou, a jindy podlehne, a zvítězí nemoc?

Zde se musíme vrátit k duchovním principům, které umožňují, že člověk vůbec onemocní.

Že člověk vůbec může onemocnět a že onemocnění může přímo vyhledávat – dokonce na základě své karmy – to pochází konec konců z principů, které jsme si už často demonstrovali na nejrůznějších souvislostech v našich anthroposofických úvahách. Víme, že v určité době zemského vývoje vstoupily do lidského vývoje síly, které nazýváme síly luciferské a které patří bytostem, které se v době starého Měsíce zaostaly a nepokročily tak daleko, aby dospěly k normálnímu stupni svého pozemského vývoje. Tím bylo astrálnímu tělu člověka, dříve než mohlo jeho „já“ náležitě působit, vštípeno něco, co vycházelo z těchto luciferských bytostí. Vliv těchto luciferských bytostí je tedy takový, že kdysi zasahoval především naše astrální tělo; tento vliv pak člověk měl ve svém astrálním těle i nadále po dobu svého vývoje. Tento vliv má v lidském vývoji několikerý význam. Pro náš dnešní účel je důležité zdůraznit, že člověk, maje v sobě luciferské síly, měl ve svém nitru svůdce – svod být méně dobrý, než by byl, kdyby luciferský vliv nenastal. Rovněž tak má v sobě vliv směřující k tomu, aby jednal a usuzoval na základě různých afektů, vášní a žádostí, než by jednal a usuzoval, kdyby luciferský vliv nenastal. Tímto vlivem byl dán vlastní individualitě člověka podnět, aby byla jiná; doslova více oddána tomu, co nazýváme „světem žádostí“, než by tomu bylo jinak. Tím se stalo, že je člověk mnohem hlouběji zapleten do fyzického pozemského světa, než by se to stalo jinak. Člověk svoji individualitu prostoupil luciferským vlivem, ztotožnil se s tělesností více, než by do ní byl vniknul, kdyby nebyl nastal luciferský vliv. Kdyby totiž vliv luciferských bytostí nenastal, nedostavilo by se mnohé z toho, co člověka na Zemi může lákat, aby po tom toužil. Člověk by lhostejně míjel taková lákadla. Luciferským vlivem vznikly svody

zevního smyslového světa; tyto svody přijal člověk do sebe. Individualita, jež mu byla dána lidským jástvem, byla prosycena účinky, které vycházely z luciferského principu. Tak se stalo, že člověk při své první pozemské inkarnaci podlehl také svodu luciferského principu. Tyto svody vzal s sebou do pozdějších životů. To znamená, že způsob, jak člověk podlehl svodům luciferského principu, se stal součástí jeho karmy.

Kdyby byl člověk do sebe přijal jenom tento princip, byl by stále více propadal svodům fyzického pozemského světa; byl by stále více ztrácel vyhlídku (*naději*) na to, že se bude moci zase odloučit od tohoto fyzického pozemského světa. Víme, že pozdější vliv – vliv Kristův – působil proti luciferskému principu a zase jej vyrovnal, takže člověk za svého vývoje dostal opět prostředky k tomu, aby tento luciferský vliv ze sebe vypudil.

Ale tímto luciferským vlivem bylo dáno současně něco jiného. Tím, že člověk do svého astrálního těla přijal luciferský vliv, jevil se mu také celý zevní svět, do něhož vstoupil, jinak, než jak by se mu jevil, kdyby se nebyl oddal luciferskému vlivu. Lucifer vnikl do nitra člověka. Člověk s Luciferem v nitru viděl svět kolem sebe. Tím se jeho pohled na pozemský svět zakalil; a nyní se do vnějšího vnímání vmísilo to, co nazýváme – ahrimanský vliv. Jedině proto, že jsme si již dříve zevnitř vytvořili vlohu k iluzi, k preludu – mohl se přimísit Ahriman a ze zevního světa utvořit iluzi

Ahrimanský vliv, jenž vstoupil do zevního světa (obklopujícího člověka), byl tedy důsledek luciferského vlivu. Můžeme říci: Člověk vsál, když už tu byly síly luciferské, možnost, zaplézat se do smyslového světa více, než by se do smyslového pozemského života zapletl bez luciferského vlivu; tím si však také vytvořil možnost, se všemi vnějšími vjemy vsávat z vnějšku vliv ahrimanský. Tak žije v lidské individualitě, jak prochází pozemskými inkarnacemi, luciferský vliv a jako výsledek luciferského vlivu vliv ahrimanský. Tyto dvě mocnosti zápasí stále v lidské individualitě. Lidská individualita se stala dějištěm boje Lucifera a Ahrimana.

Člověk je ve svém obyčejném vědomí ještě i dnes vystaven jak svodům Luciferovým (působícím ve vášních a afektech jeho astrálního těla), tak svodům Ahrimanovým (t. j. omylům, klamům atd. vzhledem k vnějšímu světu, jenž vniká do člověka zvenčí). Pokud člověk žije v inkarnaci a představy jsou závorou (takže to, co způsobuje Lucifer a Ahriman, nemůže vniknout hlouběji a naráží na překážku v představách), potud zůstává to, co člověk koná, podrobena morálnímu nebo intelektuálnímu soudu. Pokud člověk mezi zrozením a smrtí hřeší proti mravnosti (když poslouchá Lucifera), nebo se prohřešuje proti logice a zdravému myšlení (když poslouchá Ahrimana), potud to zůstává věcí obyčejného vědomého duševního života. Když však člověk projde branou smrti, ustane život v představách, vázaný na nástroj mozku. Počíná se jiná forma vědomého života; tehdy pronikají skutečně všechny věci, které podléhaly v životě mezi zrozením a smrtí morálnímu nebo rozumovému úsudku, do základů lidské bytosti a zasahují do toho, co potom po kámalóce působí organizujícím způsobem, co uspořádává příští život a vtiskuje se do plastických (*tvořivých*) sil, které budují trojí lidskou tělesnost. Potom se omyly, vyplývající z oddanosti k Ahrimanovi, stávají silami, vedoucími k nemocem, jež člověka infikují z éterického těla. Nezřízenosti, tedy věci, které v životě mezi zrozením a smrtí podléhaly morálnímu soudu, se stávají příčinami nemocí, jež převážně působí z astrálního těla.

Vidíme tedy, jak skutečně naše omyly (a k nim můžeme počítat také vědomé omyly: lži, nepravdy, atd.) z ahrimanské složky v nás se stávají příčinami nemocí, když se nezastavíme u jedné inkarnace, ale pozorujeme-li působení jedné inkarnace

na následující. Vidíme také, jak se i luciferské vlivy stávají příčinami nemocí stejnou cestou. Můžeme skutečně říci: Nedopouštíme se svých omylů beztrestně. Znamení (*cejch*) svých omylů neseme na sobě ve svých příštích inkarnacích. Ale činíme to z vyšší rozumnosti, než je rozumnost našeho obyčejného života. Na základě té rozumnosti, která nás v době mezi smrtí a novým zrozením vede k tomu, abychom se učinili silnými a nadále nebyli vydáni těmto svodům. Takto se včleňují nemoci (jako mocní vychovatelé) do našeho života. – Pohlížíme-li takto na nemoci, vidíme, jak při projevu nemoci působí buď síly (*vlivy*) luciferské, nebo ahrimanské. Až jednou tyto věci poznají ti, kdo budou léčit na základě poznatků duchovní vědy, pak bude vliv těchto lékařů na lidský organismus působit mnohem hlouběji, než jak je tomu nyní.

Můžeme v tom smyslu přímo poznat mechanismus určitých forem nemoci. Vezměme např. takovou nemoc, jako je zápal plic. Je to následek karmického procesu, který vzniká tím, že člověk, o něhož právě jde, ve svém životě v kámalóce pohlíží zpět na takovou povahu, která v sobě měla sklon k smyslovým svodům, potřebu žít smyslně. V žádném případě nezaměňujme to, co je nyní připisováno dřívějšímu vědomí, s tím, co vystupuje ve vědomí příští inkarnace. S tím to zatím nesouvisí. Co člověk vidí v době kámalóky, to se přemění tak, že se mu vtisknou síly k překonání zápalu plic. Právě v překonání zápalu plic, v samovyléčení, o něž se přitom člověk snaží, působí lidská individualita proti luciferským mocnostem, vede skutečně boj proti nim. Proto je v překonání zápalu plic příležitost, odložit to, co bylo nedostatkem v povaze v některé předešlé inkarnaci. Tak vidíme, jak při zápalu plic probíhá boj člověka proti luciferským mocnostem.

Jinak se jeví věc, když při tom, co se dnes obvykle nazývá plicní tuberkulóza, vidíme zvláštní postup, když samoléčivé síly přecházejí do činnosti, jež se projevuje v tom, že škodlivé vlivy zde vznikající – se obklopují obaly, vazivem (*obrubou*) z vápenato-solné hmoty, která vytváří pevné pouzdro. Taková pouzdra může člověk mít ve svých plících. Takové věci nosí v sobě mnohem více lidí než se obvykle domníváme; jsou to lidé, u nichž se tuberkulosní plíce vyléčily. Kde to nastalo, tam se zase odehrál boj lidské vnitřní bytosti proti tomu, co způsobily ahrimanské síly. Je to obrana směrem navenek, útok proti tomu, co přináší zevní materialita, aby takto byla posílena samostatnost lidské bytosti.

Tím jsme ukázali, jak skutečně oba principy, ahrimanský a luciferský, konec konců jsou činné v průběhu nemoci. Z mnoha hledisek by se dalo při té či oné nemoci ukázat, jak se vlastně musí rozlišovat dva typy nemocí, ahrimanské a luciferské. Kdyby se k tomu přihlíželo, mohly by se také získat správné principy pro příslušnou pomoc nemocným, neboť luciferské nemoci vyžadují jinou pomoc než ahrimanské. Dnes se používá ještě značně nekriticky např. k zevní léčbě sil např. v elektroterapii, v léčbě studenou vodou a podobně. Je však nutno říci, že duchovní věda předem ukáže, která metoda se má použít; nejdříve je však nutno rozhodnout, jde-li o nemoc luciferskou či ahrimanskou. Nikdo by např. neměl používat léčení elektřinou při nemoci, která má původ v luciferské složce; tato metoda by se měla používat jen při ahrimanských formách nemocí. U luciferských forem nemocí totiž nemůže nikdy pomáhat to, co vůbec nemá co činit s působením Lucifera – tedy principy elektřiny (neboť tyto spadají do oblasti ahrimanských bytostí; přičemž samozřejmě nejen ahrimanské bytosti používají sil elektřiny). Naproti tomu je zcela zvláštní oblastí luciferské složky to, co má vztah (zhruba řečeno) k teplu a chladu. Všechno, co souvisí s tím, že se lidský organismus stává teplejší nebo chladnější

nebo to, co jej z vnějšku činí teplejší nebo chladnější, to náleží do oblasti Lucifera. U všeho, kde máme co činit s teplem a chladem, máme typ luciferských nemocí.

Na tomto příkladě vidíme, jak karma působí při nemocech a jak působí při překonávání nemocí. Nebude se teď zdát nepochopitelné, že v karmě tkví také vyléčitelnost nebo nevyléčitelnost nějaké nemoci. Když si ujasníte, že karmickým cílem nemoci je prospět člověku a učinit ho dokonalejším, pak je nutno předpokládat, že člověk, jestliže podle rozumnosti, kterou si přinesl z doby v kámalóce do nového života, upadne do nemoci, vyvíjí léčivé síly, které vedou k zocelení jeho nitra a k možnosti vzestupu. Dejme tomu, že člověk v životě, který mu ještě zbývá, při své ostatní organizaci (*uspořádání organismu*) a své ostatní (*zbylé*) karmě má sílu, s tím, čeho nabyl nemocí, ještě v tomto životě pokročit. Pak má vyléčení smysl. Potom se vyléčení dostaví. Člověk, který vyjde z nemoci vyléčen, získal v tomto případě to, co získat měl, a co se projevilo vyskytnutím nemoci. Překonáním nemoci nabyl schopnosti, mít dokonalé síly tam, kde dříve měl síly nedokonalé. Jestliže ho jeho karma vyzbrojila takovými silami a příznivé okolnosti jeho dřívějšího osudu ho postavily do světa tak, že může používat nové síly a působit tak, aby byl sobě a jiným užitečný, pak nastane uzdravení, vyjde dobře z nemoci.

Dejme nyní tomu, že člověk nemoc přemůže a vyvine léčivé síly. A nyní by stál před životem, který by na něho kladl požadavky, na které by nestačil (s tou dokonalostí, kterou získal); dosáhl by sice něčeho svým uzdravením, není však možno, aby dosáhl tolik (protože to nepřipouští jeho zbývající karma), aby s tou troškou, kterou získal, mohl být druhým lidem prospěšný. Pak nastane to, že jeho hlubší podvědomí řekne: Nemáš tady příležitost, nabytí plné síly, jakou vlastně máš mít. Musel jsi vejít do této inkarnace, protože jsi musel získat onu míru dokonalosti, kterou můžeš získat jen ve fyzickém těle překonáním nemoci. To sis musel získat, ale dále to nemůžeš zdokonalit. Musíš nyní vstoupit do světa, kde ti nebude překážet tvé fyzické tělo a jiné síly a kde budeš moci svobodně zpracovat to, co jsi v nemoci získal.

To znamená, že taková individualita vyhledává smrt, aby mezi smrtí a novým zrozením zpracovala to, co nemůže zpracovat v životě mezi zrozením a smrtí. Taková duše prochází životem mezi smrtí a novým zrozením, aby nyní s mocnějšími silami, které získala překonáním nemoci, vytvořila organismus, aby v novém životě tím více mohla působit.

(Tímto způsobem může být nemocí způsobena jakási odplata, která je doplněna do své úplnosti teprve potom, když člověk projde smrtí.)

Když na věc pohlížíme takto, musíme si říci: V karmě je skutečně odůvodněno, že jedna nemoc končí uzdravením a druhá smrtí. – Když se takto díváme na nemoci, dospějeme z vyššího hlediska prostřednictvím karmy k určitému smíření, hlubokému smíření se životem; neboť víme, že spočívá v zákonitosti karmy – že i když nemoc končí smrtí – je to ku prospěchu člověka (že se takto člověku dostalo pomoci), a že i v takovém případě je cílem nemoci, člověka povznést. Z toho však nikdo nesmí vyvozovat, že bychom si někdy měli při některých nemocech přímo přát smrt. To nesmí nikdo říci, poněvadž rozhodnutí o tom, co se má stát, zdali uzdravení či neuzdravení, náleží vyšší rozumnosti (*inteligenci*), nežli je ta, kterou můžeme obsáhnout svým obyčejným vědomím. Se svým obyčejným vědomím (ve světě mezi zrozením a smrtí) se musíme spokojit s tím, že se zastavíme před takovými otázkami. Svým vyšším vědomím se můžeme ovšem postavit na stanovisko, které

dokonce smrt přijímá jako dar vyšších duchovních mocností. Ale s vědomím, které má pomáhat a zasahovat do života, nesmíme zaujímat toto vyšší hledisko. Tehdy bychom se snadno mohli zmýlit a neslýchaným způsobem zasáhnout do něčeho, do čeho nikdy nesmíme zasahovat: do sféry lidské svobody. Pomůžeme-li člověku, aby vyvinul samoléčivé síly, nebo aby pomohl přírodě k uzdravení, musíme tak učinit. A má-li se rozhodnout, zdali člověk má dále žít či bude-li mu prospěšnější, aby zemřel, pak naše rozhodnutí o tom musí být jen takové, že naše pomoc může být jen pomocí k uzdravení. Je-li takovou, ponecháváme na vlastní individualitě člověka, použije-li svých sil; a lékařská pomoc může přitom spočívat jen v tom, že ho v tom podporuje. Nepůsobí na lidskou individualitu. Zcela jinak by tomu bylo, kdybychom k neuzdravení člověka přispívali takovým způsobem, že by svůj další život hledal v jiném světě. Tu bychom zasahovali do jeho individuality a odevzdávali bychom ji působení jiné sféry. Svou vůli bychom vnutili druhé individualitě. To rozhodnutí však musíme přenechat této individualitě samé. Jinými slovy: musíme se všemožně přičiňovat, aby nastalo uzdravení. Neboť úvahy, které vedou k uzdravení, vycházejí z vědomí, oprávněného pro naši Zemi;

všechna jiná opatření by zasahovala nad naši zemskou sféru; zde musí působit jiné síly než ty, které spadají do našeho obyčejného vědomí.

Vidíme tedy, že správné karmické porozumění vyléčitelnosti nebo nevyléčitelnosti vede k tomu, že vynaložíme vše, abychom člověku v nemoci pomohli; vede nás také k tomu, že když je z jiné sféry rozhodnuto jinak, přijmeme to rovněž s pochopením. Něco jiného pro nás také vůbec není třeba při takovém jiném rozhodnutí. Je jen třeba, abychom našli takové hledisko, aby nás nevyléčitelnost nemoci neskličovala, jakoby na světě bylo jen všechno nedokonalé, zlé a špatné. Karmické pochopení neochromuje naši činnost při léčení, nýbrž ji povzbuzuje. Chápání karmy nás uvádí opět do harmonie i s největšími ranami osudu, co se týče nevyléčitelnosti některé nemoci.

Dnes jsme tedy viděli, jak nám jedině karmické pochopení umožňuje správným způsobem porozumět průběhu nemoci a viděli jsme, že karmické následky z našich dřívějších životů doslova osvětlují přítomný život. Jednotlivé příklady se nám naskytou ještě při probírání dalších otázek.

Nyní bude třeba, abychom rozeznávali dvě zvláštní formy nemocí – nemoci, které přicházejí z lidského nitra a u kterých je obzvláště patrné, že je přináší karma, a nemoci, které nás zdánlivě náhodně postihují tím, že jsme vydáni vnějšímu poškození, že se nám přihodí to či ono. Zkrátka jde o to: Jak můžeme dospět z hlediska karmy k porozumění toho, když se např. dostaneme pod kola vlaku? Čili: Jak si máme karmou vysvětlit tak zvané „náhodné újmy“?

V.

Přirozená a náhodná onemocnění se vztahem ke karmě

Hamburk, 20. května 1910

Obsah včerejší přednášky je velmi důležitý pro naše příští úvahy a také pro porozumění karmickým souvislostem vůbec. Pro tuto obzvláštní důležitost – dovoluji, abych dnes ještě jednou krátce v hlavních rysech shrnul to, co bylo obsahem včerejší přednášky.

Vyšli jsme z toho, že se názory o léčení a lécích za poměrně krátkou dobu v posledním století dost radikálně změnily. Poukázali jsme na to, jak se zejména v 16., 17. století vytvořil názor, který se zcela zakládal na tom, že pro každou nemoc, označenou jménem a která se domněle dala pojmově ohraničit, musí existovat na světě lék. Panovalo přesvědčení, že, použije-li se dotyčného léku, musí účinkovat na průběh nemoci. Poukázali jsme potom na to, že se tento názor uchoval více méně až do 19. století. Vedle toho jsme postavili jeho absolutní protiklad, který se projevil zejména v nihilismu vídeňské lékařské školy, vycházel od slavného lékaře Dietela a měl pak další zastánce ve Škodovi a jeho žácích. Charakterizovali jsme tento nihilistický směr takto: Nejen že začal mít důkladné pochybnosti o absolutní souvislosti mezi určitými léky, způsobem léčení a mezi samotnou nemocí; nechtěl však ani o takové souvislosti nic vědět. Do mysli mladých lékařů, ovlivněných touto školou, vstoupil názor o tak zvané „sebeléčbě“. Škoda sám učinil pro tuto školu významný výrok: „Dovedeme nemoc rozpoznat, dovedeme ji snad také vysvětlit a popsat, ale léku proti nemoci nemáme.“ Tento proud vyšel z toho, že Dietel mohl dokázat, že při „vyčkávacím léčení“ nemoc, jako je zápal plic, probíhá tak, že v určité době vyvíjí samoléčivé síly, jen když se k tomu zjednájí nutné podmínky. Dokázal statisticky, že se při „vyčkávacím léčení“ právě tolik lidí uzdravilo nebo zemřelo, jako když se podávaly jinak obvyklé léky. Označení „terapeutický nihilismus“ vůbec nebylo tehdy neoprávněné, neboť bylo skutečně pravda, že si lékaři této školy nevěděli rady, když nemocný mýnil, že tu musí být lék, napsaný na receptu. Nemocný jinak nedal, jeho okolí také ne – léky musely být předepsány, a přívrženci této školy si pak obyčejně pomáhali tím, že předpisovali slabě zředěnou arabskou gumu, která podle jejich mínění má týž účinek jako dříve používané léky. Z toho jsme poznali, jak moderní vědecké zjišťování skutečností přímo směřuje k tomu, co můžeme nazvat karmická souvislost v životě. Nyní si totiž musíme zodpovědět otázku: Jak vlastně dochází k tomu, co je možno nazvat „sebeléčba“ (samovyléčením)? Nebo lépe řečeno: proč se to děje? A proč v jiném případě nedochází k sebevyléčení nebo vůbec k vyléčení?

Když celá škola, v jejímž čele stály vynikající lékařské osobnosti, zavedla pojem sebeléčby, musel by někdo, kdo by o tom přemýšlel, říci: V nemoci se tedy probouzí něco, co vede k jejímu překonání. Toto by pak muselo vést dále k pátrání po skrytých důvodech průběhu nemoci. Pokusili jsme se ukázat, jak lze hledat karmickou souvislost průběhu nemoci ve vývoji člověka. Ukázali jsme, že to, co člověk koná ve svém obyčejném životě, jako dobré a zlé činy, jako rozumné a nesmyslné jednání, co

zažije jako správné a nesprávné vnitřní chápání, že toto všechno nezasahuje dostatečně hluboko do základů lidského organismu. Ukázali jsme důvod, proč to, co v obyčejném životě podléhá morálnímu, intelektuálnímu a citovému soudu, zůstává vězet jenom na povrchu obyčejného života a nepodléhá zákonu, na jaký jsme ukázali v jiném případě, podle kterého to působí na léčivé síly ležící hlouběji v lidské organizaci. Ukázali jsme, že zde existuje jakási překážka, aby nemorálnost vnikala do hlubších sil organismu. Obrana proti pronikání toho – co konáme a myslíme – do sil našeho organismu, tkví v tom, že své činy vykonané mezi zrozením a smrtí, svá citová hnutí provázíme svými vědomými představami. Provázíme-li jednání nebo jiný zážitek vědomou představou, vytváříme obranu proti tomu, aby výsledek našeho jednání vstoupil do našeho organismu.

Ukázali jsme pak, jaký význam mají zážitky, které jsou nenávratně zapomenuty. Tehdy není již možno, aby se opět vynořily do vědomého života představ. O takových zážitcích jsme museli říci, že již určitým způsobem, protože chybí obrana představou, vnikají dolů do našeho vnitřního (*uspořádání*) organismu a tam mohou spolupůsobit na silách utvářejících náš organismus. Ukázali jsme na nemoci, které jsou ještě více na povrchu: neuróza, neurastenie a pod. Dokonce tak lze vysvětlit i hysterické stavy. Řekli jsme, že příčiny takových stavů je nutno hledat v zapomenutých představách, vypadlých z komplexu vědomí, které klesly do nitra a uplatnily se v našem duševním životě – jako vlohy – nemocemi. Ukázali jsme na to, jak nesmírný význam má doba mezi zrozením a okamžikem, kdy si člověk může vzpomenout na své zážitky. Upozornili jsme na to (na co se dříve zapomnělo), co působí v žijícím organismu dále, co se spojuje s hlubšími silami organismu a odtud působí na náš samotný organismus. Vidíme tedy, že komplex představ, řada zážitků musí klesnout do hlubších základů naší bytosti, dříve než může zasáhnout do našeho organismu. Poukázali jsme pak na to, jak se toto klesnutí děje nejdůkladněji tehdy, když člověk projde branou smrti a prožívá další bytí mezi smrtí a novým zrozením. Tehdy se kvality všech zážitků proměňují v takové síly, které nyní působí organizačně (*na uspořádání organismu*). Co člověk v době mezi smrtí a novým zrozením vnímal a procítil, to přijímá do plastických, tvořivých sil, jež se podílejí na novém budování těla, když člověk vstoupí do bytí v novém životě. Nyní má v tvůrčích silách výsledek toho, co měl dříve ještě ve svém duševním životě, snad dokonce i ve svých vědomých představách. Potom jsme poukázali na to, jak se člověk se svým vědomým životem představ, prostoupeným svým jástvím, vychyluje ve světě jako kyvadlo mezi dvěma vlivy: vlivem luciferským a ahrimanským. Když se člověk dopustí chyby, která je způsobena vlastnostmi jeho astrálního těla vlivem špatných afektů, hněvu a pod., je puzen k jednání luciferskými mocnostmi. Když se pak takové činy ubírají právě naznačenou cestou a stanou se tvůrčími silami, pak je máme v tvořivých silách, které jsou nyní základem nové tělesnosti, jako příčiny luciferských nemocí. Potom jsme viděli, jak člověk podléhá ahrimanským silám, které převážně působí zvenku. A opět jsme o ahrimanských silách museli říci, že se proměňují v utvářející síly, tvůrčí síly nově budovaného organismu, který vniká, když člověk zrozením vstupuje do bytí. Pokud se Ahrimanovy vlivy přimísí do tvůrčích sil, můžeme mluvit o sklonech k nemocem s ahrimanským charakterem. Potom jsme na příkladech poukázali na to, jak ony síly, které se takto vyvíjejí, působí. Ukázali jsme si toto působení na radikálních příkladech, protože pomocí radikálních příkladů se představa stává zřetelnější, nabývá ostrých obrysů. Řekl jsem: Dejme tomu, že člověk v předešlém životě konal všechno tak, že ho to přivádělo jen k nepatrnému sebevědomí a malé sebedůvěře – že mu nezáleželo na jeho „já“, které se rádo

ztrácelo ve všeobecně atd. Takový člověk po smrti přijímá tendenci (*úmysl*) k nabírání sil, které ho učiní schopným později v dalším průběhu inkarnace své „já“ učinit silnější, dokonalejší. Úmysl působí tak, že člověk potom vyhledává takové vztahy, které mu umožní bojovat proti určitým překážkám, takže slabé sebevědomí může vlivem překážek zesílit. Je pravdou, že takový úmysl vede člověka k tomu, aby vyhledával příležitost k choleře, protože v ní má před sebou něco, co mu poskytuje příležitost k překonání oněch překážek. V překonávání tohoto odporu je obsaženo to, co v příští inkarnaci – nebo také při uzdravení v téže inkarnaci – může vést k silnějšímu sebevědomí nebo k silám, které vlivem sebevýchovy dají pozvolna dozrát silnějšímu sebevědomí. Dále jsme si řekli, že u nemoci, jako je malárie, je příležitost vyrovnat to, co si duše v předešlém životě vypěstovala jako nadměrné sebevědomí vlivem svého jednání a svých pocitů. Ti z vás, kteří se zúčastnili předešlých úvah, o našem anthroposofickém životě, mohou si zřetelně představit takový postup. Vždy se říkalo, že „já“ člověka má svůj vlastní (*fyzický*) výraz (*projev*) v krvi. Obě nemoci, o nichž jsme právě mluvili, souvisí s krví a jejími zákonitostmi tak, že při choleře lze zjistit zhuštění krve. Toto zhoustnutí je tím, co lze označit jako „odpor“, který musí slabé sebevědomí prodělat a na němž chce zesílit. Podobně si to můžeme objasnit tak, že při malárii nastává jakýsi rozpad krve, a že příliš silné sebevědomí potřebuje možnost, aby bylo uvedeno ad absurdum (*k nesmyslnosti*) – aby v rozpadu krve bylo nadměrně silné „já“ ve své námaze přiváděno v nicotnost. Toto se nabízí v rozpadu krve. Tyto věci spolu samozřejmě v organismu velmi úzce souvisí; ale kdybyste se jimi zabývali, porozuměli byste jim.

Z toho všeho nám vyplynulo: Máme-li před sebou organismus utvořený duší, která v sobě má úmysl k překonání toho či onoho v tom či onom směru, pak tento sklon vede člověka k tomu, aby do sebe vtiskl možnost příslušného onemocnění. Ale současně i možnost boje proti této nemoci, protože nemoc je přece vyvolána právě z toho důvodu, aby zde byla možnost uzdravení. A člověk se uzdraví tehdy, když si dotyčný člověk podle své celkové karmy překonáním této nemoci osvojí (*vydobude*) takové síly, jimiž může ve svém zbývajícím životě svou prací na fyzické úrovni skutečně pokročit kupředu. To znamená: jestliže síly, které je nutno probudit, jsou tak silné, že člověk může na fyzické úrovni dosáhnout i toho, kvůli čemu byla nemoc vyvolána, potom takový člověk spolupracuje dále s těmi uzdravením získanými většími silami, jaké dříve neměl. Je-li však jeho celková karma taková, že sice měl úmysl utvářet svůj organismus tak, aby překonáním nemoci získal síly, vedoucí k jeho zdokonalení, ale – protože jsou tyto věci složité, musel zároveň organismus v jiném směru nechat slabým. Potom může nastat takový případ, že síly, které tento člověk vybudí a používá v léčebném (*uzdravovacím*) pochodu ho sice posílí, ale přece ne natolik, aby stačily k jeho práci na fyzické úrovni. Pak část, kterou již získal, když ji nemůže použít na fyzické úrovni, použije, když projde branou smrti a pokusí se ke svým silám přidat to, co k nim nemohl připojit na fyzické úrovni, aby dal dozrát těmto silám při utváření příštího těla, až opět vstoupí k novému vtělení do pozemského života.

Při pohledu na to všechno je ještě nutno poukázat na to, jak je tomu s nemocemi, které nevedou ani k úplnému uzdravení, ani ke smrti, nýbrž k chronickým stavům, k jakési stálé neduživosti, churavění a pod. To je ale opravdu něco velmi důležitého pro většinu lidí, aby o tom věděli. Zde, uvnitř lidských tělesných schrán, je něco, co určitě nastalo vlivem léčebného pochodu, čeho se mělo dosáhnout – že tedy po jedné stránce byla nemoc zdolána, ale po druhé stránce přece zdolána nebyla. To

znamená, že např. všechno, co se mělo zjednat jako vyrovnání mezi éterickým a fyzickým tělem, bylo dosaženo, nebyla však odstraněna disharmonie mezi tělem éterickým a astrálním. To zde zůstává, a člověk přechází sem a tam (jako kyvadlo) mezi pokusy uzdravit se a nemožností se uzdravit. V takovém případě je vždycky obzvláště důležité, aby člověk co nejvíce využil to, co skutečným uzdravením získal. A to se málokdy stává za života, neboť právě u takových nemocí, které se stávají chronické a pod., pohybuje se člověk jako v opravdovém kole. Člověk by si velice pomohl, kdyby v takovém případě byl schopen izolovat tu část svého organismu, která dosáhla jistého uzdravení (a nechat ji – tak říkajíc – žít pro sebe) a odloučit od zdravé části to, co zde ještě hlodá a není v pořádku, a co se v takovém případě obvykle přiklání k vnitřní psychice. Ale proti tomu působí nejrůznější překážky, zejména to, měl-li člověk nějakou nemoc a zůstal-li chronický stav. Potom žije stále pod vlivem tohoto stavu, a – zhruba řečeno – nemůže vlastně nikdy úplně zapomenout na svůj stav a nedochází nikdy řádně k tomu, aby toto, co v něm přece ještě není zdrávo, odloučil od toho stavu a zacházel s tím odděleně. Místo toho „neustálé myšlení na druhou část organismu“ ho podněcuje k tomu, aby svou zdravou část opět uváděl do určité souvislosti s částí dříve nemocnou a tu takto nanovo podněcoval. Toto je zvláštní průběh. Abych vám jej objasnil z hlediska duchovní vědy, chtěl bych vám ukázat, co přitom vidí jasnovidné vědomí, když někdo prodělal nějakou nemoc a zůstalo mu něco chronického. To se stává ostatně i tehdy, když zde nebylo zvlášť nápadné akutní onemocnění; když nastane onemocnění chronické, aniž by bylo možno pozorovat onemocnění akutní. Tehdy je možno skutečně vidět, že ve většině případů se vytváří mezi éterickým a fyzickým tělem stav jakési kolísavé rovnováhy, kolísání sil, jaké nemá být, ale při němž je přece možno žít. Těmito výkyvy sil éterického a fyzického těla, je dotyčný člověk neustále drážděn a žije v trvalém vzrušení (*podráždění*). Jasnovidné vědomí vidí tyto stavy, jak se vynořují v astrálním těle a jak se neustále tlačí do spola nemocné a zpola zdravé části organismu, čímž pak nastává nikoli stabilní, nýbrž labilní rovnováha. Tímto pronikáním astrálního vzrušování (*podráždění*) se skutečně stav člověka velmi zhoršuje, ač by mohl jinak být mnohem lepší. – Prosím, aby se dával pozor na to, že astrální složka v tomto případě není shodná s vědomím, ale že je především shodná s tím, čím jsou vnitřní duševní vzruchy, které si však pacient nechce přiznat. Protože v takovém případě zde nejsou zábrany představ, nepůsobí tyto stavy a afekty, otřesy z oblasti citění, neustálé stavy rozmrzelosti, vnitřní nespokojenosti – nepůsobí vždycky jako vědomé síly, nýbrž jako organizující životní síly, které vězí v hlubší bytosti člověka a neustále dráždí zpola zdravou, zpola nemocnou část. Kdyby dotyčný pacient dokázal silnou vůli, duševní kulturou alespoň na chvíli zapomenout na svůj stav, pak by z toho načerpal takové uspokojení, že by z tohoto uspokojení získával sílu k dalšímu vývoji. Kdyby byl schopen zapomenout na svůj stav a vůbec k němu nepřihlížet, kdyby dovedl vyvinout silnou vůli a říci si: „Teď se nebudu starat o svůj stav!“, a kdyby pak tím uvolněné duševní síly, které tak uvolnil, obrátil a použil na nějaký duchovní obsah, který by ho povznášel, který ho vnitřně duševně sytí, kdyby uvolnil tyto síly, které ho jinak stále zaměstnávají prožíváním pocitů bolesti, tlaku, píchání a podobných jevů, poskytlo by mu to veliké uspokojení. Neboť když člověk tyto pocity neprožívá, uvolňují se síly; pak jsou použitelné. Málo ovšem pomáhá, když si člověk pouze řekne, že si toho svírání, píchání atd. nebude všimát. Neobrátil-li síly – které se uvolní – na něco duchovního, vrátí se brzo dřívější stav. Ale když uvolněné síly člověk obrátí na duchovní obsah (zaujímající zcela duši), pak upozoruje, že složitým způsobem se dosáhne toho, co jinak dosahuje náš samotný organismus bez našeho přičinění v procesu překonání nemoci. Dotyčný člověk musí

dávat bedlivý pozor na to, aby svou duši nenaplňoval právě tím způsobem, který opět přímo souvisí s jeho nemocí. Když někdo např. trpí slabostí zraku, jestliže se zabývá tím (aby na slabozrakost nemyslel), že hodně čte, aby nabyl duchovních sil, je samozřejmé, že ho to nepovede k cíli. Ale pro tzv. malé důkazy těchto věcí nemusíme chodit příliš daleko. Každý pozná sám, má-li nějakou malou obtíž, jak mu prospívá, když se mu podaří na ni zapomenout, zejména – zabývá-li se něčím jiným. To je tedy pozitivní zdravé zapominání! Tady máte příklad, že nejsme tak zcela bezmocní proti karmickým účinkům našich poklesků v dřívějších životech, které se projevují v nemocech.

Musíme si totiž říci: Připustíme-li, že to, co podléhá morálnímu, citovému a intelektuálnímu posouzení v životě mezi zrozením a smrtí, nemůže v jednom životě zasahovat tak hluboko, aby bylo příčinou organického onemocnění, ale že se to, v době po smrti až k novému zrození může nořit do života lidské bytosti tak hluboko, že to způsobuje nemoci; – potom by přece muselo být také možné, tento pochod zase zpětně proměnit ve vědomý pochod.

Tuto otázku je možno položit i takto: Jestliže se nemoci jeví (*prožívají*) jako karmický účinek (*následek*) duchovních nebo jiných zážitků, jež duše vyvolala nebo zakusila, jsou-li tedy proměnou takových příčin – což si pak také nemůžeme myslet (respektive, což nám o tom nevypravují duchovní skutečnosti) – že produkt proměny – nemoc – není nutná? Není nutná potud, že místo léčebného pochodu, místo toho, co se dobývá (*pobírá*) z organických oblastí jako nemoc pro naši výchovu, postavím duchovní protějšek, duchovní ekvivalent? Že, jsme-li dostatečně chytří, nemoc proměníme v duchovní pochod (*děj*) a sebevýchovu, kterou máme konat prostřednictvím nemoci, konáme pomocí sil naší duše?

Že něco takového patří do oblasti skutečností, nechť zase ilustruje příklad. Ale musím opět podotknout, že uvádím jen takové příklady, které jsou duchovně prozkoumány, že to nejsou hypotézy, nýbrž „případy“.

Dejme tomu, že nějaká osobnost dostane v pozdějším věku spalničky. My pátráme po karmické souvislosti tohoto případu. Přitom shledáme, že tento případ nastal jako karmický účinek pochodů v jednom předešlém životě, které můžeme vylíčit asi takto: Dotyčná individualita se v předchozím životě nezajímala o vnější svět. Zabývala se sama sebou ne ve smyslu hrubě egoistickém, ale přece jen příliš sama sebou; byla to tedy osoba, která mnoho bádala, přemýšlela, ale nikoli o věcech vnějšího světa, nýbrž setrvala ve svém vnitřním duševním životě. Také dnes najdete mnoho lidí, kteří věří, že uzavřením se do sebe, hloubáním atd. rozřeší světové záhady. U dotyčné osoby, kterou mám na mysli, šlo o to, vypořádat se s životem tak, že vnitřně hloubala o tom, jak se člověk má zachovat v určitém případě – aniž by se přijímaly nauky jiných. Slabost duše, která vzešla během takového života, vedla k tomu, že v životě mezi smrtí a novým zrozením byly vytvořeny síly, které ještě v poměrně pozdním věku vystavily organismus spalničkám.

Nyní se můžeme otázat: Na jedné straně máme případ spalniček, jenž je fyzicky-karmickým účinkem dřívějšího života. Ale jak tomu nyní je s duševním stavem? Dřívější život má přece také karmický následek (*účinek*) v určitém stavu duševním.

Tento duševní stav se jeví tak, že dotyčná osobnost v životě, kdy byla napadena spalničkami, snadno stále znova podléhala sebeklamům. V sebeklamech můžete tedy vidět duševní následek takového dřívějšího života a v napadení spalničkami jako jeho fyzicko-karmický následek.

Předpokládejme nyní, že se této osobnosti podařilo dříve, než se dostavily spalničky, učinit něco pro své důkladné polepšení, tzn. osvojit si takovou sílu duše, aby už nebyla vystavena všemožným sebeklamům. Potom by tato síla duše způsobila, že by se spalničky nemusely dostavit, protože to, co bylo v organismu vyvoláno již při utváření tohoto organismu, bylo by se vyrovnalo mohutnějšími duševními silami, které by byly vypěstovány sebevýchovou.

Kdybychom se v životě porozhlédli a pozorovali z uvedeného stanoviska všechny jednotlivosti, jež by se vám naskytly ve vašich zkušenostech, shledali bychom, že vnější vědění by plně potvrdilo (až do všech jednotlivostí), co tu bylo řečeno. Co jsem teď řekl o spalničkách, to vás může vést k hlediskům, která vysvětlují, proč spalničky patří právě k obvyklým dětským nemocem, neboť vlastnosti, o kterých byla řeč, se vyskytují v *(četných)* životech velmi často. Zejména v určitých obdobích značně řádily v mnohých životech. Když potom taková osobnost vstoupí do pozemského bytí, chce co nejdříve vykonat v této oblasti přiměřenou korekturu; v době od narození až do doby, kdy se obvykle objevují dětské nemoci, aby způsobily sebevýchovu v organismu, nemůže být zpravidla řeč o duševní výchově.

Z toho vidíme, že je opravdu můžeme mluvit o tom, že nemoc lze v určitém smyslu proměnit zase zpět v duchovní činnost. Je nesmírně důležité, že, když je tato činnost pojata do duše jako životní zásada, vytváří názor, jenž působí na duši ozdravně (naplňuje ji zdravým obsahem). V naší době se nemusíme ani mnoho divit, že je tak málo možno na duši působit. Kdo dnešní dobu pozoruje z duchovně vědeckého stanoviska, ten pochopí, proč se tolik mediků, tolik lékařsky vzdělaných lidí mohlo stát materialisty. Vždyť většina lidí se přece vůbec nezabývá ničím, co má oplodňující síly. Všechny ty krámy, jež dnes prostupují běžnou literaturu, nemají oplodňující sílu pro duši. Proto ten, kdo chce působit pro duchovní vědu, vyciňuje v této anthroposofické činnosti něco svrchovaně ozdravujícího (*prospěšného*). Vědění duchovní vědy může totiž lidstvu zase poskytnout něco, co se do duší vlévá, když je duše odváděna od toho, co vytvořilo tělesnou organizaci. Jenom nesmíme zaměřovat to, co se objevuje v počátcích takového hnutí, s tím, jaký význam hnutí skutečně může mít. Do anthroposofického hnutí jsou skutečně vnášeny věci, které také bují ve vnějším světě; tzn., když se lidé stanou anthroposofy, přinášejí mnohdy s sebou do anthroposofie tytéž zájmy, jaké mají pro věci venku; – rovněž všechny nešvary, které dělají venku. Potom se do hnutí vnáší mnohé ze stinných stránek naší doby. Když se pak některé stinné stránky u dotyčných ukáží, řekne se, že to způsobila anthroposofie. To je ovšem velmi laciné vysvětlení!

Když nyní vidíme, jak se karmická nit' táhne od jedné inkarnace ke druhé, pochopili jsme tuto pravdu přece jenom z jedné strany. Tomu, kdo nabyt cit pro to, jak se karmická nit' vine od inkarnace k inkarnaci, vyplyne ještě mnoho otázek, jichž se v dalších přednáškách ještě dotkneme. Především je nutno dotknout se otázky:

Jak máme rozeznat nemoc, při které je možno zjistit vnější příčiny, od nemoci, která má zcela svůj základ v samotném lidském organismu?

Lidé to odbývají tím, že řeknou; nemoc vznikla sama od sebe bez zevní příčiny. Není tomu zcela tak. Z určité stránky se může právem říci, že se vyskytují nemoci,

k nimž má člověk ve svém nitru zvláštní sklon. U mnoha onemocnění je však přece možno poukázat na vnější příčiny. Nemůžeme vždycky při všem, co se nám přihodí, zjistit vnější příčinu; ale u mnohého, co nás postihne zvenčí, např. zlomíme-li si nohu, se musíme zabývat vnějšími příčinami. K zevním příčinám nemocí musíme přičítat i to, co se stane vlivem počasí a stejně tak i to, co se stane díky špatným městským bytům. Zde se nám zase otvírá široké pole. A ten, kdo se dívá do světa se zkušenostmi, ten si nyní také vysvětlí, proč dnešní módní směr v lékařství hledá příčiny nemocí ve vnějších vlivech, zejména v bacilech, o nichž jeden duchaplný pán (Tröhls-Lund) ne neprávem řekl: „Dnes přicházejí nemoci od bacilů, jako se kdysi říkalo: Nemoci přicházejí od Boha, od ďábla atd.“ Ve 13. století se říkalo: Nemoci způsobuje Bůh. V 15. století se říkalo: Nemoci přicházejí od ďábla. Později se prohlašovalo: Nemoci přicházejí ze šťáv. A dnes se říká: Nemoci mají původ v bacilech! To jsou názory, jak se během dob vystřídaly.

Musíme tedy mluvit o vnějších příčinách nemoci nebo zdraví. Potom může dnešní člověk snadno přijít do pokušení vyřknout slovo, které je opravdu velmi vhodné, aby vneslo do celého našeho pojetí světa nepořádek. Přijde-li někdo, kdo byl předtím úplně zdravý, do krajiny zamořené chřipkou nebo záškrtem a nato onemocní, bude dnešní člověk zcela jistě nakloněn k tomu, aby řekl; že dotyčný člověk přijal zárodek nemoci proto, že přišel do onoho kraje. A nejspíše vysloví slovo „náhoda“. Dnes se rádo mluví o „náhodných vlivech“. Slovo „náhoda“ je něčím velmi obtížným v každém světovém názoru. Ale dokud se ani nepokusíme, alespoň trošičku si objasnit, co se tak snadno nazývá jako „náhoda“, dotud nedospějeme ani k poněkud uspokojivému světovému názoru. Jsme tedy na počátku kapitoly: „Přirozená a náhodná onemocnění člověka“. Nelze však jinak nežli se dnes úvodem pokusit trochu objasnit slovo „náhoda“.

Není samotná náhoda něčím, co by nás mohlo činit nedůvěřivými k tomu, co si snadno o ní myslí dnešní člověk? Už dříve jsem upozornil, že jeden duchaplný muž v 18. století neměl zcela nepravdu, když mluvil o důvodu, proč se stavějí pomníky velikým objevitelům, vynálezům atd. Řekl tenkrát: „Kdybychom objektivně pozorovali, jak se co v dějinách stalo, museli bychom nejvíce pomníků postavit náhodě.“ Když se zabýváme dějinami, můžeme učinit zajímavé objevy o tom, co se skrývá za náhodou. Vypravoval jsem vám, jak k vynálezu dalekohledu došlo při hře dětí v optické dílně s optickými skly. Při tom nastala konstelace, na jejímž základu někdo sestavil čočky tak, že vznikl dalekohled.

Mohli bychom též poukázat na slavnou lampu v dómě v Pise, která již dříve před tisíci a tisíci lidmi vykonávala své výkyvy se stejnou pravidelností. Ale teprve Galilei zkoumal, jak výkyvy souvisí s krevním oběhem, a tak dospěl k objevu zákonů kyvadla. Kdybychom zákony kyvadla neměli, pak by se celá naše fyzika, celá naše kultura vyvíjela jinak. Pokuste se, zda můžete ve vývoji lidstva vyhledat nějaký smysl a zdali byste pak ještě chtěli tvrdit, že tu vládla pouhá náhoda – např. u Galilea, jehož přivedla k důležitému objevu.

Ale vezměme jiný případ.

Uvažme, co znamená Lutherův překlad bible pro kulturní země evropského světa. Ujasněme si, jak hluboko sahající vliv měl na náboženské cítění a myšlení a také na vytvoření německého spisovného jazyka. Poukazuji pouze na skutečnost, aniž bych mluvil o tom, co si o ní máme myslet. Zdůrazňuji, že měl tento hluboko sahající vliv.

Nyní se musíme přece pokusit vidět nějaký smysl v oné výchově lidstva, jež byla po několik století ovlivňována Lutherovým překladem bible. Pokusíte-li se o to, vidět v tom nějaký smysl, pak si vedle tohoto (smyslu vývoje od 16.-17. století) postavte následující skutečnost:

Luther se až do jisté doby svého života velmi hluboce zabýval vším, co by mohlo jeho vlastní osobnost přivést k tomu, stát se čtením bible dítkem Božím. Od zvyku augustiniánů hlavně pěstovat čtení církevních otců, přešel k bibli samé a čítal ji s rozkoší. Ale nyní všechno směřovalo k tomu, aby se v jeho duši rozhořel stav dítko Božího mocným citem. Z tohoto hlediska se zabýval theologickými naukami v prvním Wittenberském období. Chci nyní zdůraznit skutečnost, že Luther měl jakousi nechuť k tomu, aby si získal titul doktora theologie a že při „náhodné“ rozmluvě, když jednou seděl se starým přítelem z erfurtského kláštera augustiniánů, byl skutečně přemluven, aby si získal klobouk doktora theologie. Ale k tomu bylo zapotřebí, aby znova a opětovně studoval bibli. Tedy „náhodná“ rozmluva s přítelem vedla k opětovnému studiu bible a potom ke všemu tomu, co z toho vyplynulo. Pokuste se spojit smysl toho, co bylo naznačeno o posledních stoletích, se skutečností („náhodou“), že Luther jednou seděl s oním přítelem a dal se přemluvit, aby získal klobouk doktora theologie! Dojdete tak nutně ke zvláštnímu grotesknímu spojení smyslu vývoje s náhodnou událostí.

Z toho, co bylo řečeno, musíte nejprve vyvodit, že to je s významem náhody přece jen trochu jinak, než si obvykle představujeme. Obvykle si myslíme, že náhoda je něco, co takřka nelze vůbec beze zbytku vysvětlit pomocí zákonů života; – že to je jakýsi přebytek proti tomu, co lze vysvětlit. K tomu, co bylo nyní řečeno, přiberte nyní skutečnost, která nám již pomohla vysvětlit si tak mnohé stránky života: že člověk byl ve své individualitě od počátku svého pozemského bytí podroben silám luciferského a ahrimanského principu. Tyto síly a principy neustále působí na člověka, přičemž luciferské síly působí převážně tím, že uchopují nitro astrálního těla člověka, kdežto ahrimanské síly působí převážně tím, že člověk přijímá dojmy zvenčí. V tom, co přijímáme od zevního světa, vězí ahrimanské síly. V tom pak, co se v duši vynořuje a působí v ní jako libost nebo nelibost (afekty, vášně atd.), vězí síly luciferské. Jak luciferský, tak ahrimanský princip nás nyní vede k tomu, že se oddáváme klamům. Luciferský princip nás vede k tomu, že se oddáváme klamům o svém vlastním nitru, že o něm soudíme nesprávně a vidíme iluzi a přelud ve vlastním nitru. Nebude pro Vás obtížné, pohlížíte-li rozumně na život, postřehnout tento přelud ve vlastním duševním životě.

Zkuste pozorovat, jak velice často si člověk namlouvá, že něco činí z toho či onoho důvodu. Ale obvykle to činí ze zcela jiného důvodu, který v podstatě tkví hlouběji. Člověk si však vysvětluje jednání, k němuž byl puzen hněvem nebo vášní, ve svém vědomí na povrchu docela jinak. Obzvláště se pokouší popírat to, co se ve světě necení a přesto je to v jeho duši. A když je člověk k něčemu puzen ze zvlášť sobeckých afektů (*pohnutek*), uvidíte často, že své hrubé sobecké pudy zahaluje pláštěm nesobeckosti a vysvětluje (*odůvodňuje*), proč to musel udělat. Ale člověk obvykle sám neví, že takto jedná. Ví-li to, pak se již obvykle dostavuje začátek polepšení s určitým pocitem studu. Nejhorší je, že člověk většinou neví, že je k něčemu puzen z hloubi své duše; potom si vymýšlí motiv, pro který onen čin provedl. Zpozorovali to již i moderní psychologové. Ale protože je dnes tak málo psychologického vzdělání, dochází k tak groteskním náznakům takových pravd, jak tomu je u duševních materialistických psychologů. Ti docházejí k docela zvláštním výkladům života.

Kdo jako duchovní badatel upozoruje takovou skutečnost, samozřejmě dokáže pochopit její pravý význam a bude ji charakterizovat tak, že skutečně spolupůsobí dvě věci: vědomí a to, co vládne jakožto hlubší zákony pod prahem vědomí. Když to však upozoruje materialistický psycholog, bude s tou věcí zacházet jinak. Vymyslí si hned teorii o rozdílu mezi záminkou člověka k nějakému jednání a vlastním jeho motivem. Když např. nějaký psycholog mluví o – dnes tak častých – sebevraždách školáků, říká, že to, co bylo uvedeno přitom jako záminka, není vlastním motivem; vlastní motivy jsou prý mnohem hlouběji, jsou většinou v nesprávném pohlavním životě, jsou prý přeměňovány, takže potom předstírají ty či ony důvody.

Taková věc může být často správná. Ale kdo se trochu dostal do styku s opravdu hlubším způsobem psychologického myšlení, ten z takové věci nebude dělat obsáhlou teorii. Taková teorie může být snadno vyvrácena, neboť dotyčný by musel uvážít: Jestliže by tomu bylo skutečně tak, že záminka není nic a motiv že je všechno, pak by se to muselo použít i u tohoto psychologa a říci: „Tedy také u tebe je to, co zde přednášíš a rozvíjíš jako teorii jenom záminka; kdybychom pátrali po hlubších důvodech, pak jsou třeba tvé důvody, které uvádíš, zcela stejné povahy.“ Kdyby se takový psycholog vážně naučil tomu, proč je nemožný důvod, který je zbudován na takovém závěru jako že „všichni Kréťané jsou lháři!“ a že takový úsudek neplatí, vyřkne-li jej samotný Kréťan. Kdyby se naučil důvodu, proč tomu tak je, byl by se také naučil, jak dochází ke zvláštnímu bludnému kruhu, že v určitých oblastech lze tvrzení obrátit zpět k sobě samému. Ale téměř v celé naší literatuře je neobyčejně málo skutečně hlubšího vzdělání. Proto lidé obvykle vůbec nepozorují to, co sami dělají. Proto také bude právě pro duchovní vědu naprosto nutné, aby v žádném směru nedocházelo k takovým zmatkům v logice. Takovým zmatkům v logice se nejméně vyhýbají moderní psychologové, kteří se zabývají duševní vědou. Náš příklad je pro to typický. Vidíme na něm, jaké kousky člověku provádějí luciferské vlivy, takže mu duševní život proměňují v přelud a že si předstírá zcela jiné motivy, než jaké skutečně vládou v jeho nitru.

V této oblasti by se člověk měl pokusit o přísnější sebevýchovu. Dnes se používá slova obvykle velmi lehce. Ale takové slovo je také hrozný svůdce. Když toto slovo krásně zní a působí pouze dojmem, že věta způsobuje (*představuje*) dobrý čin, pak už pouhé krásné znění věty je svůdcem k víře, že onen motiv je v duši, kdežto ve skutečnosti může za ním vězet sobecký (*egoistický*) princip, o němž ten člověk třeba nemá ani tušení, protože nemá ani vůli pěstovat skutečnou sebevýchovu (*sebezpoznání*). Tak vidíme, jak je na jedné straně činný Lucifer. Jak na druhé straně působí Ahriman?

Ahriman je princip, který se vměšuje do našich vjemů a vstupuje do nás zvenčí. Nejsilněji působí Ahriman v případě, když máme pocit: „Tady už (na to) nestačíš se svým myšlením, zde stojíš se svým myšlením na kritickém bodu, zde se myšlení zachytává (*zaplétá*), jako v nějakém klubku myšlenek.“ Tehdy se ahrimanský princip chápe příležitosti, aby do nás vnikl jako nějakou štěrbinou (*škvírou*) zevního světa. Sledujeme-li postup světových událostí a pozorujeme-li události více zjevné, sledujeme-li např. zpětně dnešní fyziku až ke chvíli, kdy Galilei seděl před kývajícím se chrámovou lampou v dómu v Pise, pak můžeme utkat myšlenkovou síť nad všemi událostmi, což nám věc snadno vysvětlí. Všechny věci se nám stanou vysvětlitelné. Ale na místě, kde přicházíme ke kývajícím se lampě, tam se naše myšlenky zamotají. To je okno, jímž do nás nejsilněji vnikají ahrimanské síly; zde naše myšlení přestává chápat to z jevů, co může vnést do věci rozum a pochopení. Zde ale vězí také to, kde je pro nás Ahriman nejnebezpečnější – co se nazývá „náhoda“. Člověk nazývá „náhodné“ ty jevy, při nichž může být nejsnáze oklamán ahrimanským vlivem.

Takto člověk pochopí, že v povaze věci netkví to, jestliže mu přichází na mysl odněkud podnět, aby mluvil o náhodě, nýbrž že to závisí na něm, na jeho vývoji. Postupně se musí vychovat k tomu, aby pronikal klamem a iluzí, tzn., aby pronikl věci tam, kde Ahriman působí nejsilněji. A právě tam, kde chceme mluvit o důležitých příčinách nemocí a o světle, které může osvětlit průběh mnohé nemoci, bude nutno, abychom uchopili tyto jevy z této strany. Budeme se snažit nejprve pochopit, do jaké míry je to náhoda, když nějaký člověk jede právě tím vlakem, kterým může přijít o život, nebo jak se má věc, když člověk je právě v určité době vydán zevnímu působení nějakého choroboplodného zárodku nebo jiné příčině nemoci. Kdybychom se zostřeným poznáním zkoumali tyto věci, budeme s to, ještě hlouběji chápat pravou podstatu a pravý význam nemoci a zdraví pro lidský život.

Dnes jsem musel obšírněji ukázat, jak Lucifer v nitru člověka vede k iluzi a jak se Ahriman vměšuje do zevních vjemů a tak vede k iluzi. Jak je to s působením Lucifera, když si člověk předstírá nesprávný motiv, a jak nesprávný předpoklad (*domněnka*) při jevech ve světě – klam Ahrimanův – nás přivádí k domněnce o náhodě. Tento základ jsem musel vytvořit dříve, než mohu ukázat, jak karmické události – výsledky dřívějšího života – působí u člověka i tam (a také vysvětlují jevy) tam, kde působí zdánlivě náhodné vnější podněty (*příčiny*) ke vzniku nemocí.

VI.

Životní nehody se vztahem ke karmě

Hamburk, 21. května 1910

Snadno bude pochopitelné, že karmická zákonitost může působit i tehdy, když se, jak to bylo vyloženo včera a především, příčina nemoci uplatňuje z nitra člověka. Ale jistě se ještě mnohým zdá – a právem – méně pochopitelné, když příčina nemoci v jistém smyslu působí z vnějšku (věda dnes hledá pro mnohé nemoci příčinu zevně v infekci!) a když se musí obrátit pozornost především na vnější podnět k nemoci. Potom karmická zákonitost, to, co si člověk při zrození přinesl jako účinky (*následky*) zážitků a jednání ze svého dřívějšího života, může působit i tím způsobem, že přivodí tyto vnější příčiny nemoci. Přece však, když dále sledujeme vlastní podstatu karmy, pochopíme nejen, jak vnější příčiny mohou souviset s tím, co jsme zažili a vykonali v dřívějších životech, ale dokonce i pochopíme to, že vnější životní nehody, které nás v životě potkávají, tedy události, které by dnes byly s oblibou nazvány „náhodné“, mohou být v zákonité souvislosti s dřívějšími životy. Bude ovšem třeba, abychom přitom ještě poněkud hlouběji vnikli do celé přirozenosti lidské bytosti, chceme-li objasnit právě vztahy, jež jsou vlastně zastřené vlivem celého našeho lidského nazírání.

Včera jsme skončili tím, že jsme ukázali, jak náhoda nám ukazuje vždycky vnější událost vlastně v zastřené podobě, protože na místech, kde mluvíme o náhodě, je nejvíce možný vnější klam, který je způsobem ahrimanskými mocnostmi. Představme si nyní v jednotlivých případech, jak dochází k takovým náhodám, t. j. k takovým událostem, jaké se v obyčejném životě označují jako „náhody“.

Zde je nutné, abychom si nejprve uvědomili zákon, pravdu, poznání: Že v životě nejedna věc, kterou označujeme jako „přicházející z nitra“, „pocházející z nitra člověka“, se halí již vlastně do klamu, protože mnohé, o čem se domníváme, že to má příčinu nejprve v nitru člověka, řekneme, zbavíme-li se iluze, že plyne zvenčí do nitra. Něco takového se nám objevuje vždycky, když máme co činit se všemi zážitky, se všemi účinky na člověka, které chápeme pod názvem „zdeděné znaky“. Zdeděné znaky, které se nám jeví tak, jako bychom je měli jen proto, že je měli také naši předkové, mohou se nám v největší míře jevit tak, jako by nám připadly bez naší viny, bez našeho přičinění. A můžeme snadno dospět k nesprávnému oddělování toho, co si přinášíme ze svých dřívějších inkarnací, od toho, co jsme zdělili od rodičů nebo prarodičů. Jenže takový vstup do vtělení se nikterak neodehrává tak, jako kdybychom byli přitahováni k určitým rodičům, k určitému národu, do určité krajiny bez nějaké příčiny (*podnětu*), souvisejícího s naším nitrem. Ani u zděděných znaků, jež spadají do oblasti nemocí, nesmíme něco takového vůbec předpokládat, ale musíme si říci: Když např. v některé rodině, jak tomu bylo v rodině skladatele Bacha, po mnoho generací se znovu a znovu rodili menší i větší hudebníci (jeden je pak obyčejně vynikající, ale v rodině Bachů se narodilo přes dvacet více nebo méně nadaných hudebníků), mohl by snadno někdo myslet, že tu jde čistě o dědičnou linii, že se tedy znaky dědily po předcích a že člověk právě proto, že zde takové znaky

jsou, rozvíjí vlastnosti k hudebnímu nadání, přinesené z dřívějších inkarnací. Ale tak tomu není; ta věc se má zcela jinak.

Dejme tomu, že by někdo v měl v životě mezi zrozením a smrtí příležitost přijímat mnoho hudebních dojmů (*vjemů*). Ale tyto dojmy by v tomto životě nepřijímal prostě proto, že neměl hudební sluch. Jiné dojmy v jeho životě neprojdou kolem něho stejně, protože má tak utvořené orgány, že dovedou přeměňovat zážitky a vjemy ve vlastní schopnosti. Proto můžeme říci, že člověk má ve svém životě takové dojmy, které mu umožňují vlohu, kterou dostal při svém narození, přeměnit ve schopnosti a nadání; jiné dojmy nemůže přeměnit v příslušné schopnosti, protože kvůli své celkové karmě nedostal (*neobdržel*) k tomu přiměřené vlohy. Ty zůstávají uchovány a přeměňují se v době mezi smrtí a novým zrozením ve zvláštní tendenci (*sklon*), aby se v příští inkarnaci vyžily. Tato tendence vede člověka k tomu, aby v příštím životě hledal svoji tělesnost právě v takové rodině, která mu může poskytnout přiměřené vlohy (*základ*). Když tedy někdo přijal mnoho hudebních dojmů, ale pro nedostatek hudebního sluchu je nemohl přeměnit v hudební schopnosti, pak právě tato nemožnost vyvolává v jeho duši takovou tendenci (*úmysl*) ke vstupu do takové rodiny, v které může dědit hudební sluch. Z toho nyní pochopíme – když se v některé rodině stavba ucha dědí tak jako třeba vnější tvar nosu, budou do takové rodiny tíhnout všechny takové individuality, které následkem svých dřívějších inkarnací přímo baží (*touží*) po hudebním sluchu. Vidíme tedy, že člověk skutečně nezdědil v některé inkarnaci hudební sluch nebo podobně „náhodou“, ale že tyto zděděné znaky hledal, opravdu vyhledával.

Pozorujeme-li nyní takového člověka od chvíle jeho narození, připadá nám to, jakoby hudební sluch byl v něm (jako vlastnost jeho nitra). Kdybychom však ve svém pozorování šli do doby před jeho narozením, shledali bychom, že hudební sluch, který si teprve musel vyhledat, obdržel zvenčí. Před narozením nebo početím nebyl hudební sluch v jeho nitru, nýbrž zde byla jenom tendence k tomu, aby byl puzen k takovému sluchu. Tehdy k sobě člověk přitáhl něco zvenčí. Před znovuzrozením byla vlastnost, kterou potom nazýváme zděděnou, něčím vnějším, co se k člověku dostalo, on k ní spěchal. Po vtělení se stává něčím vnitřním, objevuje se v nitru člověka. Mluvíme-li tedy o „zděděných vlohách“, oddáváme se zase klamu, který spočívá v tom, že něco, co se nejprv stalo něčím vnitřním, nepozorujeme v oné chvíli, kdy to ještě bylo něčím vnějším.

Tažme se nyní, zdali podobně, jako v tomto uvedeném případě, by tomu nemohlo být s vnějšími událostmi v našem životě mezi zrozením a smrtí; zda také tady by se mohlo něco vnější proměňovat ve vnitřní? – Na tuto otázku si nedokážeme odpovědět, jestliže ještě hlouběji nežli dosud nepřihlédneme k podstatě nemoci a zdraví. Uvedli jsme mnohé k charakteristice nemoci a zdraví. Víte, že nepodávám definice, ale že se pokouším postupně věci popsat a připojovat k nim stále nové znaky, aby se daly postupně chápat. Tedy nyní k dosud získaným znakům připojíme další.

Nemoc a zdraví musíme srovnávat s něčím, co se vyskytuje v normálním životě, totiž se spánkem a bděním. Pak uvidíme, že tu je něco hlubšího. Co se děje v lidské bytosti, když se střídá denně stav bdění a stav spánku?

Víme, že při usnutí zanecháváme na lůžku tělo fyzické a éterické a že z nich vystupuje tělo astrální a „já“. Usnutí znamená tedy pro nás vystopování „já“

a astrálního těla, z těla fyzického a éterického. Naproti tomu pak procitnutí znamená návrat astrálního těla a „já“ do těla fyzického a éterického. Každé jitro při procitnutí noří se člověk do svého fyzického a éterického těla s tím, co je vnitřní člověk, jako astrální tělo a „já“.

Co prožívá lidská bytost při usnutí a při probuzení?

Pozorujeme-li okamžik, kdy člověk usne, objeví se nám tak, že všechny zážitky, které přicházely a odcházely od rána do večera v našem životě, zejména duševní zážitky libosti a nelibosti, radost a bolest, vášně, představy atd., klesají do podvědomí. Když spíme – v normálním životě – oddáváme se podvědomí.

Proč si po usnutí nic neuvědomujeme?

Víme přece, že jsme za spánku obklopeni duchovním světem obdobně, jako za bdění nás obklopují věci a skutečnosti fyzicko-smyslového světa.

Proč tento duchovní svět nevidíme?

V obyčejném normálním životě nevidíme duchovní skutečnosti a duchovní věci, které jsou kolem nás, proto, že by to za nynějšího stupně lidské zralosti bylo v době od usnutí do procitnutí nejvyšší měrou nebezpečné. V okamžiku, kdy by dnešní člověk vědomě vstoupil do světa, který ho obklopuje v době mezi usnutím a procitnutím, vyšlo by sice astrální tělo (které dosáhlo na starém Měsíci svého úplného vývoje) do duchovního světa, nikoli však „já“, jež se má vyvíjet teprve v době zemské a úplně bude vyvinuto bude teprve na konci této doby. „Já“ není ještě natolik vyvinuté, aby mohlo od usnutí do procitnutí rozvíjet celou svoji činnost. S „já“ je to tak, že stav, do kterého by se dostalo, kdyby člověk vědomě usnul, bychom mohli přirovnat k tomuto: Dejme tomu, že máme kapičku zbarvené tekutiny, dáme ji do nádrže s vodou a necháme ji rozplynout se ve vodě. Z barvy této kapičky pak už nic nevidíme, protože se rozplynula v tomto množství vody. – Něco takového se také děje, když člověk při usnutí vystoupí z fyzického a éterického těla. Fyzické a éterické tělo drží celou lidskou bytost pohromadě. V okamžiku, kdy astrální tělo a „já“ opustí oba nižší články, snaží se rozptýlit (*rozšířit*) se do všech stran; mají pouze neustále snahu se co nejvíce rozšiřovat. „Já“ by se tedy rozptýlilo. Člověk by sice měl před sebou obrazy duchovního světa, ale nemohl by je sledovat těmi silami, jež může rozvíjet pouze jeho „já“ (neboť jeho „já“ by bylo přece rozptýleno!), tedy silami úsudku a pojmů atd., – tedy tímž vědomím, kterým sleduje stavy obyčejného života. Člověk by byl mimo sebe, byl by zmítán sem tam, plul by bezcílně (*bez podstaty*) na moři astrálních dojmů. Proto, že „já“ není ještě při normálním stavu člověka dosti silné, působí „já“ zpětně na astrální tělo a brání mu, aby vědomě vstoupilo do své pravé vlasti, do duchovního světa; pokud „já“ samo nemůže všude s ním tam, kam by pronikalo astrální tělo. Má tedy svůj smysl, že ztrácíme při usnutí vědomí. Nemohli bychom zachovat své „já“. Budeme si je moci zachovat dostatečně jen tehdy, až zemský vývoj dospěje ke svému konci. Proto také nemáme mít možnost rozvíjet schopnost svého astrálního těla vzhledem k jeho schopnosti vědomí.

Pravý opak nastává tehdy, když člověk procitne. Když procitne a ponoří se do fyzického a éterického těla, musel by si vlastně uvědomovat nitro těchto těl. Ale to nečiní. V okamžiku procitnutí je mu zabráněno nahlížet do nitra své tělesnosti, neboť se jeho pozornost hned obrací k zevním zážitkům. Jeho zrak, jeho poznávací

schopnost se neobrací tím směrem, v němž by pozoroval nyní sama sebe z nitra, nýbrž obrací se k zevnímu světu. Kdyby se člověk zmocnil svého nitra, nastal by pravý opak toho, co by nastalo, kdyby se při usnutí vědomě odebral do duchovního světa. Všechno duchovní, co člověk již získal v pozemském životě svým „já“, by se stlačilo dohromady a působilo by nyní ve fyzickém a éterickém těle na něho vši silou (když by se do těchto těl ponořil). Následek toho by byl, že všechny jeho egoistické (sobecké) vlastnosti by se vši silou rozvinuly. Člověk by se svým „já“ ponořil. Jeho vášně, pudy a žádosti a veškeré sobectví, jehož je schopen, by pak bylo jakoby stlačeno v „já“ (*postupně by se to vlévalo do stále silnějšího egoismu, sobectví*). Veškerý egoismus (sobectví) by se vléval do jeho pudového života. Aby k tomu nedocházelo, jsme odváděni k zevnímu světu, s naším vědomím nerpouštění do našeho nitra.

Že tomu tak je, to vyplývá také ze zpráv oněch mystiků, kteří se pokoušeli skutečně vstoupit do lidského nitra. Rozhlédněte se u Mistra Eckharta, u Jana Taulera nebo u jiných středověkých mystiků, kteří skutečně podnikli sestup do lidského nitra. Jsou to mystikové, kteří se uvedli (*oddávali*) do stavu, v němž svou pozornost úplně odvrátili od toho, co je mohlo zajímat na vnějším světě, aby mohli sestoupit do vlastního nitra. Přečtete si životopisy světců nebo mystiků, kteří se snažili sestoupit do vlastního nitra. Co zakusili? Pokušení, protivenství apod., jež líčí v živých barvách. To je to, co se ze stlačeného astrálního těla a „já“ uplatňovalo jako protisíla. Mystikové, kteří bez pohromy chtěli sestoupit do vlastního nitra, usilovali proto vši silou, aby tou měrou, jak sestupovali, bylo jejich „já“ vyhlazeno. Mistr Eckhart vynalezl dokonce krásné slovo, jímž líčí tento sestup. Mluví o „zanikání“ (*nebytí; Entwertung – odosobnění*) t. j. o vyhlazování „já“. Přečtete si „Německou teologii“, kde spisovatel líčí mystickou cestu do lidského nitra a naléhá (*zdůrazňuje*), aby ten, kdo chce sestoupit do tělesnosti, nejednal už ze svého „já“, ale aby v něm jednal Kristus, jímž se úplně nechal proniknout (*prostoupit*). Takoví mystikové chtěli vyhladit své „já“. Nikoli oni mají (*nepřisluší jim*) myslet, cítit, chtít, nýbrž Kristus v nich má myslet, cítit a chtít, aby z nich nevystupovaly klíčící vášně, pudy a žádosti, ale aby z nich vystupovalo to, co se do nich vlévá jako Kristus. Proto praví Pavel: „Ne „já“, ale Kristus ve mně!“ Z takové hloubky vycházejí tyto věci.

Můžeme tedy líčit usínání a procitání jako vnitřní zážitky lidské bytosti: procitnutí jako ponoření stlačeného jáství do tělesnosti člověka, usínání jako osvobození se od vědomí, protože člověk ještě není zralý k tomu, aby zíral v onen svět, do něhož vstupuje při usnutí. Bdění a spánek pochopíme v tom smyslu podobně, jako musíme chápat ve světě mnohé – v tom smyslu, že se jednotlivé články lidské bytosti pronikají. Pozorujeme-li z tohoto hlediska bdícího člověka, řekneme: V tomto bdícím člověku vězí čtyři články lidské bytosti: tělo fyzické, éterické, astrální a „já“, a vězí v něm určitým způsobem v sobě navzájem. Co z toho plyne? Právě „bdění“.

Člověk by totiž nemohl bdít, jestliže by do své tělesnosti nevstupoval tak, že by odváděl pozornost k vnějšímu světu. Právě na zcela určitém, řízeném (*uspořádaném*) spolupůsobení oněch čtyř článků člověka závisí to, že člověk bdí. A zase na správném odtržení jeho čtyř článků závisí to, že člověk spí. Nevystačíme s tím, když řekneme: Člověk sestává z fyzického, éterického, astrálního těla a z „já“. Rozumíme člověku teprve tehdy, když víme, v jakém stupni určité články při určitém stavu jsou spolu spojeny, jak do sebe zasahují. To je podstatné pro znalost lidské přirozenosti.

Pozorujme nyní způsob spojení čtyř článků člověka, jak se s ním setkáváme v normálním stavu u bdícího člověka. Vyjdeme z tohoto pojmu, budeme pozorovat jako normální stav člověka, člověka bdícího.

Nyní si většina z vás vzpomene na to, že vědomí, které v přítomné době máme jako pozemští lidé mezi zrozením a smrtí, je jen jednou z vůbec možných forem vědomí. Studujete-li např. „Tajnou vědu“ nebo i statě „Z kroniky akáša“, uvidíte, že dnešní vědomí je jedním ze sedmi různých stupňů vědomí, že toto naše dnešní vědomí se teprve vyvinulo ze tří jiných předešlých stavů (*stupňů*) vědomí a že se později vyvine ve tři další formy vědomí. Když byl člověk člověkem měsíčním, neměl ještě „já“. „Já“ se spojilo s člověkem vůbec teprve v době zemské. Proto také mohl člověk dnešní způsob vědomí mít teprve v zemské době.

Takové vědomí, jaké máme dnes mezi zrozením a smrtí, předpokládá že „já“ spolupůsobí s ostatními třemi články právě tak, jak je tomu dnes, a že je nejvyšším článkem mezi čtyřmi články lidské bytosti. Dříve než byl člověk oplodněn svým „já“, žil tak, že sestával jen z těla fyzického, éterického a astrálního. Astrální tělo bylo jeho nejvyšším článkem, a jeho stav vědomí byl zcela jiný, asi takový, že bychom jej mohli srovnat – vezmeme-li něco z obyčejného života – s tím, co si člověk uchoval jako staré dědictví ve snovém vědomí. Ale nesmíte si představovat dnešní snové vědomí, nýbrž takové, které zrcadlí realitu v obrazech. Zkoumáme-li dnešní sen, shledáme v nejrůznějších obrazech hodně mnoho zmateného, protože dnešní snové vědomí je starým dědictvím. Ale zkoumáme-li vědomí, které předcházelo dnešnímu, shledáte, že by tenkrát nebylo vidět vnější předměty, např. rostliny. Vnější dojem na člověka by tedy byl nemožný. Kdyby se něco přiblížilo do blízkosti člověka, měli byste dojem, který by vystoupil jako snový obraz do lidského nitra; tento obraz je tedy symbolem, který však souhlasí s určitým vnějším předmětem a dojmem.

Před vědomím našeho „já“ máme tedy co činit s takovým vědomím (které je vázáno na astrální tělo jako tehdy nejvyšší článek), které můžeme nazvat – vědomím astrálním, jež je temné, zastřené a není ještě prozářeno světlem jáství. Toto astrální vědomí je u člověka, když se stal člověkem pozemským, přezářeno (*přehlušeno*) vědomím „já“. Jenže astrální tělo je ještě stále v nás, a můžeme se tedy tázat: Jak se stalo, že naše astrální vědomí vůbec mohlo být přezářeno, vyřazeno, a že vědomí „já“ mohlo zcela zaujmout jeho místo?

Následovně. Když „já“ oplodnilo člověka, změnilo se dřívější spojení astrálního a éterického těla, uvolnilo se. Dřívější těsné spojení se zrušilo. Před vědomím „já“ bylo tedy mnohem těsnější spojení astrálního těla člověka s nižšími články jeho bytosti. Astrální tělo vnikalo mnohem více do ostatních článků, nežli tak činí dnes. Astrální tělo bylo v určitém vztahu vytrženo z éterického a fyzického těla.

Nyní si musíme dobře ujasnit tento pochod, jak astrální tělo (řekněme) částečně vystupovalo a oddělilo se od těla éterického a fyzického. Pak se ptejme: Je snad ještě dnes při našem obyčejném vědomí „já“, možno způsobit něco podobného onomu dávnému spojení? Mohlo by se i dnes v lidském životě stát, že by astrální tělo chtělo vniknout hlouběji do ostatních článků než má, že by se něčím impregnovalo, prostoupilo více než mu náleží?

Jak má astrální tělo být proniknuto éterickým a fyzickým tělem, pro to je nutná určitá normální míra. Dejme tomu, že by tato normální míra byla v některém směru překročena. Pak musí nastat porucha v celém lidském organismu, neboť jaký člověk dnes je, to závisí na tom, aby tu byl určitý poměr jednotlivých článků bytosti, který pozorujeme na bdícím člověku. V okamžiku, kdy se astrální tělo chová nesprávně, kdy vchází hlouběji do fyzického a éterického těla, musí nastat porucha. V posledních úvahách jsme viděli, že to, co nyní vyvozujeme – to se skutečně děje. Jenže celý pochod jsme vylíčili z druhé strany. Kdy se to děje?

Stává se to, když člověk ve svém dřívějším životě do svého astrálního těla něco vnesl, nechal vplynout něco, co chápeme jako morální nebo intelektuální pochybení

v dřívějším životě. Ale to se vrylo do astrálního těla (a viděli jsme také jak). To je teď něčím, co astrálnímu tělu, když člověk znova vstoupí do života, může dát podnět, aby se snažilo o jiné spojení s fyzickým a éterickým tělem, než kdyby to pochybení v předešlém životě do sebe nebylo vtisklo. Tedy jsou to právě naše chyby, které se staly vlivem Ahrimana a Lucifera, proměnily se v organizující síly, které dávají v novém životě astrálnímu tělu podnět k tomu, aby zaujímalo jiné postavení k fyzickému a éterickému tělu, než jak by se stavělo, kdyby takové síly do něho nebyly vnikly.

Takto vidíme, že právě účinky dřívějších myšlenek, pocitů a citů podněcují astrální tělo k tomu, co musí způsobovat nepořádek v lidském organismu. Ale když je takový nepořádek způsoben, co nastává potom?

Když astrální tělo vniká do fyzického a éterického těla více, než jak by tomu mělo být u normálního člověka, činí něco zcela podobného – jako činíme, když se ráno při procitnutí se svým „já“ ponoříme do fyzického a éterického těla. Procitnutí spočívá v tom, že člověkovu „já“ (*jáství člověka*) se ponoří do fyzického a éterického těla.

V čem nyní spočívá to, co činí astrální tělo, když vstupuje do fyzického a éterického těla více, než mu přísluší, podněcováno účinky dřívějších zážitků?

Co jinak nastává, když se ponoříme se svým „já“ a s astrálním tělem do fyzického a éterického těla, když ráno procitneme a něco vnímáme, to se ukazuje právě v tom, že procitáme.

Protože celý bdělý stav je následek ponoření se lidského „já“ do fyzického a éterického těla, musí nyní nastat něco, co dělá astrální tělo, tedy něco, co jinak děláme jako lidské „já“. Ponoří se do éterického a fyzického těla. Když tedy máme před sebou člověka, u něhož jeho astrální tělo přijalo tendenci se spojovat s éterickým a fyzickým tělem více, než by tomu mělo být normálně, potom máme před sebou pro astrální tělo stejný jev, jaký jinak máme u lidského „já“.

Čím je toto příliš silné vnikání astrálního těla do těla éterického a fyzického?

Je to něco, co můžeme označit jako podstatou nemoci. Když naše astrální tělo dělá totéž, co jinak děláme při procitnutí (že totiž vniká do těla fyzického a éterického) – když astrální tělo, jež by jinak v nás nemělo vyvíjet vědomí, usiluje o vědomí ve fyzickém a astrálním těle, když v nás chce procitnout, pak onemocníme. Nemoc je abnormální bdělý stav vědomí našeho astrálního těla.

Co vlastně činíme, když nám je normálně dobře, když jsme v obyčejném stavu bdění?

Tehdy bdíme vzhledem k obyčejnému životu. Ale abychom mohli mít obyčejné bdělé vědomí, museli jsme astrální tělo dříve uvést do jiného spojení. Museli jsme je uvést do spánku. Astrální tělo musí spát, zatím co máme vědomí svého „já“. Můžeme být zdraví jen tehdy, když naše astrální tělo v nás spí. Podstatu zdraví a nemoci můžeme tedy chápat následovně: Nemoc je abnormální procitání astrálního těla v člověku, – zdraví je normální stav spánku astrálního těla.

Čím potom je vědomí tohoto astrálního těla?

Kdyby opravdu nemoc byla procitání astrálního těla, muselo by u něho nastat něco, jako vědomí. Procitá způsobem abnormálním; mohli bychom sice očekávat abnormální vědomí, ale nějaké vědomí by tu být muselo. Když upadneme do nemoci, muselo by vzniknout něco podobného jak to prožíváme ráno při procitnutí. Naše

vědomí by se muselo odvracet k něčemu jinému. Ráno se zpravidla vynořuje naše obyčejné vědomí.

Když onemocníme, vynoří se vědomí?

Ano, vynoří se vědomí, které člověk zná velmi dobře.

Jaké je to vědomí?

Vědomí, které se projevuje v zážitcích. Vědomí, které se tu vynořuje, projevuje se v tom, čemu říkáme bolest – způsobená nemocí, kterou nemáme v normálním bdělém stavu, když jsme zdraví, protože tehdy naše astrální tělo právě spí. „Spánek“ astrálního těla, znamená pravidelný vztah k fyzickému a éterickému tělu, znamená nemít bolest. Bolest je výrazem toho, že astrální tělo vniká do těla fyzického a éterického tak, jak v nich nemá být, a v tomto procitání přichází k vědomí. To je bolest.

Nyní jde o to, abychom zase nerozšiřovali do nekonečna to, co bylo právě řečeno.

Když se duchovně vědecky o něčem mluví, je nutno zachovávat hranice, v nichž se něco říká. – Řekli jsme: Když naše astrální tělo procitá, vzniká vědomí, prosycené bolestí. Ale z toho nesmíme vyvozovat, že bolest a nemoc tu jsou vždycky zároveň. Když astrální tělo vniká do těla éterického a fyzického, vznikne vždycky nemoc. Ale obráceně nemá každá nemoc tento základ; že nemoc může mít i jinou povahu, pochopíme z toho, že ne každá nemoc je provázena bolestí. Toho si většinou lidé nevšímají, protože se v životě obyčejně nesnaží, aby byli zdraví, snaží se jen, aby byli bez bolestí; a když nemají bolest, myslí, že jsou zdraví. Není tomu vždycky tak, ale velmi často se člověk domnívá, že je zdrav, když nemá bolest. Oddávali bychom se velikému klamu, kdybychom si mysleli, že pocit bolesti a nemoc se shodují. Játra nějakého člověka mohou být naskrz porušena; když poškození není takové, že jím není zachycena např. pobřišnice, nevzniká vůbec nějaká bolest. V člověku může probíhat nemoc, která se vůbec neprojevuje bolestmi. To bývá často. Pro objektivní pozorování jsou tyto případy dokonce horší, neboť když člověk cítí bolest, usiluje o to, aby se jí zbavil; nemá-li bolest, pak se příliš nenamáhá, aby se nemoci zbavil.

Jak je tomu nyní s jevy, kdy současně s onemocněním nedochází k bolestem?

Zde stačí vzpomeneme-li si jen, že jsme se jako lidské bytosti, jakými jsme dnes, skutečně postupně vyvíjeli, že jsme v zemské době připojili „já“ ke svému tělu astrálnímu, éterickému a fyzickému. Ale kdysi jsme byli také lidmi, kteří měli jen tělo fyzické a éterické. Bytost, která má pouze fyzické a éterické tělo, je taková, jako dnešní rostlina. U takové bytosti tedy přicházíme ke třetímu stupni vědomí, mnohem temnějším, které nesahá ani k jasnosti dnešního snového vědomí. Je naprosto mylné, domnívat se, že člověk za spánku nemá žádné vědomí. Má vědomí, ale to je tak temné, že se na ně ve svém „já“ nemůže upamatovat. Ale také rostlina má vědomí. Je to jakési spánkové vědomí, tedy ještě hlubší než astrální vědomí. Zde sestupujeme k ještě hlubšímu vědomí člověka.

Dejme tomu, že člověk vlivem svých zážitků v dřívějších inkarnacích vnesl nejen takový nepořádek do svého organismu, který dal podnět astrálnímu tělu, aby se nepravidelným způsobem ponořovalo do fyzického a astrálního těla, ale že konal něco, co může dát éterickému tělu podnět, aby se nesprávným způsobem vtlačovalo (*vnikalo*) do těla fyzického. Naprosto nemůže dojít ke stavu, že i spojení mezi éterickým a fyzickým tělem není pro dnešního člověka normální, že se éterické tělo příliš hluboko vtěsnává do fyzického těla. Astrální tělo, řekněme, by se toho vůbec nezúčastňovalo; nýbrž vlohy dané v dřívějších životech způsobují v lidském

organismu těsnější spojení éterického a fyzického těla, než jak tomu má být. – Zde tedy máme u éterického těla totéž, co máme u těla astrálního ve vědomí bolesti.

Když se nyní éterické tělo příliš hluboko ponořuje do těla fyzického, vyvstává vědomí podobné, jako je vědomí člověka ve spánku, jako je vědomí rostlinné. Není proto divu, že to je také stav, který člověk vůbec nevnímá. Jako nic nepocituje (*nevnímá*) ve spánku, tak ani při tomto stavu. A přesto je to jakési procitnutí. Jako naše astrální tělo abnormálně procitá, když se příliš hluboko ponoří do těla éterického a fyzického, tak obdobně nenormálně procitá tělo éterické, když se příliš hluboko ponoří do těla fyzického. Jenže člověk to nevnímá, protože to je procitnutí k ještě temnějšímu vědomí, než je vědomí bolesti. – Ale předpokládejme, že člověk skutečně v některém dřívějším životě učinil něco, co se mezi smrtí a novým zrozením promění tak, aby éterické tělo samo procitalo, tzn., příliš hluboko se ponoří do fyzického těla. Jestliže se to stane, ožije v člověku hluboké vědomí, jež však člověk nemůže vnímat podobně jako se vnímají jiné zážitky lidské duše. Což to snad nepůsobí proto, že to člověk nevnímá? Pokusme se vysvětlit, jakou zvláštní tendenci (*úmysl*) nabývá vědomí, když začíná spočívat o stupeň hlouběji.

Zažijete-li takové vnější podráždění, že se např. spálíte, způsobí vám to bolest. Má-li vzniknout bolest, musí vědomí být alespoň na stupni vědomí astrálního těla. Bolest musí být v astrálním těle. Tedy tam, kde v lidské duši vznikne někdy bolest, tam je skutečnost (*to je věcí*) astrálního těla. Předpokládejme však, že se stane něco, co by nebylo spojeno s bolestmi, ale co přesto vyvolává vnější podráždění. Když něco letí blízko vašeho oka, způsobuje to vnější podráždění a oko se zavře. Není s tím spojena bolest.

Co způsobilo podráždění?

Pohyb. To je něco podobného, jako když se něco dotkne vašeho chodidla. Není to bolest – a přece sebou noha trhne. Působí tedy na člověka i taková podráždění, která nejsou provázena bolestí, ale která přesto vyvolávají nějaké dění, pohyb. Tehdy člověk neví, protože nemůže proniknout až k tomuto hlubokému stupni vědomí, jak se uskutečňuje to, že na podráždění následuje pohyb. Pocitujeme-li bolest a odmítáme-li takto něco, upozorňuje nás bolest na to, co potom odmítáme. Ale může nastat něco, co vás nutí k vnitřnímu pohybu, k reflexnímu pohybu. Tehdy vědomí neproniká až k tomu stupni, kde je podráždění proměňováno v pohyb. To je stupeň vědomí, který nevchází do vašich astrálních zážitků, který neprožíváte vědomě a který probíhá v jakési sféře spánkového vědomí, ale přece není takový, aby nevedl k něčemu, co se stane. Když éterické tělo takto hlouběji vnikne do těla fyzického, vzbuzuje to vědomí, které není vědomím bolesti, protože astrální tělo tu není účastno; ale je tak temné, že je člověk nevnímá. Tím však není řečeno, že člověk v tomto vědomí nemůže vykonávat činy, že nemůže dělat něco, co by bylo přiměřené celému stavu věci. Člověk vůbec vykonává činy, při nichž není jeho vědomí účastno. Stačí si jen připomenout, jak člověk, když je jeho obyčejné vědomí vyřazeno, vykonává jako náměsíčný různé činy. Ne snad, že by zde nebylo žádné vědomí, nýbrž zúčastňuje se toho takové vědomí, které člověk nemůže spoluprožívat, protože může prožívat jen dvě nejvyšší formy vědomí, astrální vědomí jako libost a nelibost (*rozkoš a utrpení*) apod. a vědomí „já“ jako usuzování a obyčejné denní vědomí. Proto však přece není tomu tak, že by člověk nemohl jednat při tomto spánkové vědomí.

Máme tedy také takové hluboké vědomí, kterého člověk už nemůže dosáhnout, když éterické tělo sestoupí do těla fyzického. Dejme tomu, že přesto chce učinit něco, o čem v normálním životě nemůže nic vědět, co nějak souvisí se stavem věcí; – potom to učiní, aniž o tom něco ví.

Pozorujme nyní člověka, který si vlivem nějakých událostí v předešlém životě připravil příčiny, které působí v době mezi smrtí a novým zrozením tak, že vedou dolů k hlubšímu vnikání éterického těla do fyzického. Potom z toho vzejde jednání, jež vede k působení hlubších chorobných procesů. Takovým jednáním může člověk být puzen k tomu, aby přímo vyhledával vnější podněty k nemoci.

Může se zdát zvláštní, že to není jasné v obyčejném vědomí. Ale člověk by to ze svého obyčejného vědomí „já“ nikdy ani neudělal. Z tohoto vědomí by si nikdy nepřikázal vniknout do ohniska bacilů. Ale dejme tomu, že ono temné vědomí shledá, že je nutné, aby nastalo poškození z vnějšku a aby došlo k tomu, co jsme včera nazvali – vlastním smyslem nemoci. Potom toto vědomí, jež vniká do fyzického těla, vyhledá příčinu nemoci. Vyhledává ji vlastní bytost člověka, aby dosáhla toho, co jsme včera nazvali průběhem nemoci. Takto na základě hlubší podstaty nemoci pochopíte, že i tehdy, když se ještě nepociťují (*nedostavují*) bolesti, stále ještě mohou nastat opačné (proti)účinky. A ukáží-li se bolesti, může stále ještě – když éterické tělo příliš silně vniká do těla fyzického – nastat to, co lze nazvat: vyhledávání příčin nemoci prostřednictvím hlouběji spočívajících vrstev samotného lidského vědomí. Jakkoli to zní groteskně, tak je to přece správné: Vyhledáváme si – jako své zděděné znaky – jiným stupněm vědomí vnější příčiny své moci, jestliže je potřebujeme. (Co jsem právě pověděl, platí však zase jen v mezích toho, jak to dnes bylo vylíčeno.)

Dnes šlo především o to, objasnit si, že člověk je s to, aby, aniž by to mohl sledovat s jeho známým stupněm vědomí, vyhledávat nemoc tím, že je zřízen abnormální, hlubší stav vědomí. Šlo tedy o to, ukázat, že v nemoci máme co činit s procitnutím stupňů (*stavů*) vědomí, které jsme jako lidé dříve již překonali. Tím, že jsme v dřívějším životě na sebe (*na svoji duši*) uvalili chyby, způsobili jsme, že vytváříme hlubší stavy vědomí, než jaké by nám jinak v našem nynějším životě příslušely. A co činíme z popudů těchto stupňů vědomí, to má vliv na průběh nemoci, jakož i na postup, který vůbec teprve k nemoci vede.

Zde vidíme, že v abnormálních stavech vystupují dávné stavy vědomí, které člověk již dávno překonal. Když alespoň trochu pozorujete skutečnosti obyčejného života, pak si jistě můžete ujasnit, co bylo dnes řečeno. Je to přece tak, že člověk vlivem svých bolestí sestupuje hlouběji do své bytosti. Znáte přece výrok: Člověk ví, že má některý orgán teprve potom, až ho začne bolet. To je populární výrok, ale není tak docela hloupý.

Proč člověk o tom v normálním vědomí nic neví?

Protože jeho vědomí v normálním případě spí natolik, že se noří s nedostatečnou intenzitou do astrálního těla. Ale když se do něho ponoří, pak vzniká bolest, a vlivem bolesti se člověk dozví, že má dotyčný orgán. V mnohých výrocích obyčejného života je něco naprosto pravdivého, protože jsou dědictvím z dřívějších stavů vědomí, v nichž člověk, když pohlédl do duchovního světa, ještě mnoho věděl z toho, co si dnes musíme zase namáhavě vydobývat. Když pochopíte, že člověk může prožívat hlubší vrstvy vědomí, pak také pochopíte, že může vyhledávat nejen vnější příčiny nemoci, ale též vnější rány osudu (jejichž smysl si člověk nedovede vysvětlit – jako rozumné), ale jejichž rozum (*smysl*) působí na hlubší vrstvy vědomí. – Je zřejmé, že se člověk při obyčejném uvažování nepostaví právě tam, kde ho může zasáhnout blesk. Vědomě se vyhne tomu, aby stál na takovém místě. Ale mohlo by v něm být činné vědomí, které leží mnohem hlouběji než vědomí, a jež ho zavede právě na

takové místo, kde ho může blesk zasáhnout, protože to předvídá; což vědomě člověk nedovede. Takové (*hlubší*) vědomí tedy chce, aby ho blesk zasáhl; takže onen člověk přímo úraz vyhledává.

Že se prostřednictvím karmického působení vyhledávají nehody – nebo také zevní příčiny nemocí, to jsme dnes pochopili teprve jako možnost. V příštích dnech ještě ukážeme, jak se to ve skutečnosti děje, jak v člověku působí síly, jež jsou silami hlubších vrstev vědomí a jak se to s nimi má – zda se máme vědomě takovým nehodám vyhýbat, to je zase jiná otázka, která nás také ještě zaměstná. Mohli bychom říci: Jde-li člověk do krajiny, kde může dostat infekci – můžeme vyrozumět z toho, že tu působí stav vědomí, který ho tam pudil – tak musíme také chápat, jak je tomu, když člověk činí opatření, aby takové nákazy působily méně a méně; – že tedy pomocí zdravotnických (*hygienických*) opatření atd., může vědomě věci zase odvracet. Můžeme také pochopit možnost, že lze vědomě tento účinek odvrátit. A musíme říci, že by bylo nanejvýš nerozumné (jestliže podvědomí může zárodky nemocí vyhledávat), kdyby také na druhé straně nebylo možné vědomě se vyhnout příčinám nemocí.

Uvidíme, že je to rozumné, vyhledávat zárodky nemocí, a že je také rozumné, aby se pomocí (hořejšího) vědomí činila zdravotnická (*hygienická*) opatření proti vnikání nakažlivých (*infekčních*) látek, aby se tím odvrátily příčiny nemocí.

VII.

Živelné události, sopečné výbuchy, zemětřesení, epidemie ve vztahu ke karmě

Hamburk, 22. května 1910

Viděli jste již, že se v těchto přednáškách postupně krok za krokem přibližujeme k našemu cíli, ale že se také při každém dalším kroku snažíme vniknout hlouběji do věci. Včera jsme mluvili o podstatě bolestí, které mohou provázet průběh nemoci; ale také jsme upozornili na to, jak v jiných případech (alespoň v určitém smyslu) – může probíhat nemoc bez pocitů bolesti.

Nyní se musíme zabývat podstatou bolesti ještě poněkud podrobněji. Musíme ještě jednou připomenout, že bolest může nastat jako jev probíhající vedle onemocnění. Neboť již ve včerejší úvaze jsme viděli, že na nemoc a bolest nesmíme pohlížet jako na něco, co patří k sobě. Musíme pamatovat na to, že, je-li s nějakou nemocí spojena bolest, uplatňuje se zde ještě něco jiného než pouhé onemocnění. Upozornili jsme již na to, že při přechodu z jedné inkarnace do druhé, kdy se proměňují zážitky dřívějších inkarnací v příčiny nemocí, že zde působí jednak princip luciferský, jednak princip ahrimanský.

Čím si vlastně člověk klade základ k nemocem? Proč přijímá do sebe tendenci (*sklon, úmysl*) k onemocnění? Co ho vede mezi smrtí a novým zrozením k tomu, aby připravoval takové síly, které se v příští životě projeví v nemoci?

K tomu člověka vede to, že může podlehnout pokušení (*svodu*) jednak luciferské moci (*síly*), jednak ahrimanské moci (*síly*). Víme již také, co to znamená: „podlehnout luciferské moci“. Všechno, co v nás působí jako žádost, jako sobectví, ctižádost, pýcha, ješitnost, všechny vlastnosti, které souvisí s jakýmsi nadýmáním se (*uplatňováním*) našeho „já“, toto všechno souvisí s pokušením (*svodem*) luciferských mocností. Jinými slovy: podlehneme-li silám, jež působí v našem astrálním těle a jež se projevují tím, že máme egoistické (*sobecké*) žádosti a vášně, pak se dopouštíme v této inkarnaci jednání, k němuž vyšly svody od Lucifera. Výsledek takového jednání, ovlivněného Luciferem, vidíme pak v době od smrti až k novému zrození – a zde pojímáme do sebe tendenci inkarnovat se tak, abychom prodělali proces nemoci, jež může přispět k tomu, když jej zdoláme, abychom se zase vyprostili (*osvobodili*) z chapadel luciferských mocností. Kdyby tedy luciferské moci vůbec nebyly, nemohli bychom propadnout svodům, které nás potom vedou k tomu, abychom přijali takové síly do sebe.

Kdyby v životě nebylo nic jiného nežli jediné to, co bylo právě vylíčeno, co v nás působí Lucifer, že vyvíjíme ty či ony egoistické (*sobecké*) pudy a vášně (kdyby jen na tom záleželo), pak bychom se vlastně nikdy v životě nemohli zbavit luciferských svodů. Nemohli bychom se jich zbavit ani vlivem sledu inkarnací, neboť bychom jim stále znovu podléhali. Kdybychom např. v pozemském vývoji byli ponechání sami sobě a luciferský vliv tu přece byl, pak bychom v jedné inkarnaci měli svody luciferských mocností. Potom bychom po smrti pozorovali, k čemu nás přivedly – přivedily by nemoc. Ale kdyby opravdu nic jiného nepůsobilo, nevedl by nás tento

průběh nemoci v životě (v němž by se projevila) k žádnému zvláštnímu polepšení. K polepšení nás přivádí jen tím, že mocnosti, jejichž odpůrcem je Lucifer, něco připojují k celému tomuto postupu. Když tedy v jednom případě podlehneme luciferským svodům, začnou hned proti tomu působit mocnosti (jejichž protivníky jsou mocnosti luciferské), které se pokouší rozvíjet opačnou sílu, kterou z nás může být luciferský vliv skutečně vypuzen. A tyto mocnosti, jejichž odpůrci jsou mocnosti luciferské, připojují k procesu, způsobenému vlivem Lucifera, bolest. Takto tedy musíme na bolest pohlížet jako na něco, co – nazveme-li luciferské mocnosti zlými mocnostmi – nám je způsobováno mocnostmi dobrými, abychom se právě prostřednictvím bolesti mohli vytrhnout z chapadel zlých mocností a již do nich neupadali. Kdyby se v procesu nemoci, která se projevuje jako následek podlehnutí luciferským mocnostem, nedostavila bolest, pak bychom učinili na sobě následující zkušenost: „Vždyť to není ani tak zlé, propadnout luciferským mocnostem!“ A nedospěli bychom k použití svých sil, abychom se vytrhli, abychom se vytrhli luciferským mocnostem. Bolest, jež je vědomím nesprávně bdícího astrálního těla, je současně také tím, co nás může odvrátit od toho, abychom v oblasti, kde jsme již propadli luciferským mocnostem, jim nadále nepropadávali. Takto se bolest stává vzhledem ke svodům luciferských mocností naším vychovatelem.

Neříkejte: Jak může být bolest naším vychovatelem, když ji jenom v sobě pociťujeme a vůbec nevnímáme její blahodárnou sílu?

Že nevnímáme její blahodárnou sílu, to je pouze následek našeho vědomí „já“. Ve vědomí, které jsem vylíčil jako spočívající pod vědomím „já“, se odehrává pochod – třebaže člověk ve svém denním vědomí o tom nic neví: „Nyní zakouším bolest, která je následkem toho, co mi přidaly dobré mocnosti k mým pokleskům.“ Toto je síla v podvědomí, která působí opravdu jako karmické naplnění, jako impuls, aby člověk už neupadal do pudového jednání a žádostí, které právě tu nemoc způsobily.

Vidíme tedy, jak karma působí – jak propadáme luciferským mocnostem a jak nám luciferské mocnosti přinášejí takovou nemoc, která se přivede v příští inkarnaci. Vidíme, jak nám blahodárné mocnosti přidávají bolest k pouhému poškození našich orgánů, abychom v bolesti měli výchovný prostředek, jenž leží pod povrchem našeho vědomí. Proto můžeme říci: Všude tam, kde se při nemoci dostavuje souběžně bolest, tam je luciferská moc(nost), jež takovou nemoc způsobila. Bolest je právě známkou toho, že máme co činit se tím, že zde je základem luciferská mocnost.

Lidé, kteří rádi rozlišují, budou cítit potřebu, rozeznávat vůbec nemoci, které spočívají čistě v luciferském vlivu, a nemoci, které je třeba vyvozovat z čistě ahrimanského vlivu. Neboť u veškerých teoretických zaměstnání je rozlišování, schematizování, to nejpohodlnější; a lidé se domnívají, že tím velmi mnoho pochopili. Jenže ve skutečnosti se věci nechovají tak, abychom je mohly těmito pohodlnými prostředky pochopit. Neustále se prolínají a zabíhají do sebe navzájem. Skutečný průběh nemoci – lze jednak odvozovat částečně od vlivu luciferského (tedy od věcí, které je nutno hledat převážně ve vlastnostech našeho astrálního těla) a jednak také částečně od věcí, které je třeba hledat ve vlivu ahrimanském. Ať se nikdo nedomnívá, když ho něco bolí, že to je nutno odvozovat jen od luciferského vlivu. Že má bolesti, to mu ukazuje na onu část, kterou je třeba odvozovat od luciferského vlivu. Ale porozumíme tomu snadněji, když se otážeme: Odkud přichází ahrimanský vliv?

Ahrimanskému vlivu by lidé vůbec nebyli propadli, kdyby nebyli nejprve propadli vlivu luciferskému. Tím, že lidé do sebe přijali vliv luciferský, nastalo takové spojení

čtyř lidských článků – fyzického, astrálního, éterického těla a „já“ – jaké by nebylo nastalo, kdyby byly působily jen ty mocnosti, jejichž protivníkem je Lucifer. Potom by se byl člověk vyvíjel jinak. Luciferský princip tedy způsobil vzhledem k lidskému nitru poruchu. Záleží však na lidském nitru, jak člověk dává k sobě přistupovat zevnímu světu. A právě tak, jako okem, v němž je nějaká orgánová porucha, nevidíte pro tuto vnitřní vadu zevní svět správně, stejně tak vůbec nevidí člověk, když do něho vstoupil Lucifer, zevní svět takový, jaký je. A protože byl člověku dán důvod nevidět zevní svět tak, jak je, mohl do nesprávného obrazu zevního světa vniknout ahrimanský vliv. Takže se Ahriman mohl člověku přiblížit jen tím, že nejprve působil luciferský vliv. Ahrimanský vliv pak způsobil, že člověk nejen mohl propadnout egoistickým vášním, pudům, žádostem, ješitnosti, pýše atd., ale že se nyní v lidském organismu, v němž takto působilo sobectví, vyvinuly orgány, které musely zevní svět vidět pokřiveně a nesprávně. Tím se mohl do nesprávného obrazu zevního světa vmístit Ahriman. Přistoupil Ahriman – a tím byl člověk vystaven druhému vlivu, takže může propadat nejen vnitřním svodům, ale též omylu – a při posuzování zevního světa a ve svých výrocích o zevním světě – lži a podobně. Takto tedy působí Ahriman sice zvenku, ale my jsme mu teprve dali možnost, aby se k nám mohl přiblížit.

Ahrimanský a luciferský vliv tedy vlastně nikdy nestojí každý zvlášť (*osamoceně*). Působí vždycky na sebe navzájem, udržují se jaksí v rovnováze. Z nitra vystupuje ven Lucifer, z vnějšku působí dovnitř Ahriman; a uprostřed mezi nimi se utváří obraz světa. Když v některé inkarnaci nitro člověka nabude větších sil (jestliže je převážně vystaven vnitřním vlivům), pak se ve věcech, při nichž působí nitro tak, že se člověka převážně zmocňuje pýcha, ješitnost atd., bude se převážně oddávat luciferskému vlivu. V inkarnaci, kdy je člověk svou velkou karmou méně určen k tomu, aby podléhal vnitřním vlivům, bude moci snáze propadat omylům a svodům Ahrimanovým. Tak tomu v životě je ve skutečnosti. Jak každodenně kráčíme životem, stáváme se hned převážně obětí svodů luciferových, hned převážně svodů Ahrimanových. Vychylujeme se sem a tam mezi oběma; jež nás jednak vedou k tomu, abychom se ve svém nitru nadýmali, a jednak k tomu, abychom si předstírali iluzi o vnějším světě.

Je neobyčejně důležité, abychom se na tomto místě zmínili, že svodům z obou stran je nucen klást odpor především ten, kdo usiluje o vyšší vývoj a chce proniknout do duchovního světa. Ať již tím, že chce (*vůlí*) proniknout za jevy zevního světa až do duchovna, nebo že chce (*vůlí*) mysticky sestoupit do vlastního nitra. Při pronikání do světa, jenž je za fyzickým světem pokaždé stojí to, co Ahriman předstírá v klamných obrazech; když chce člověk mysticky sestoupit do vlastní duše, pak jsou pokaždé obzvláště možné ve značné míře svody Luciferovy. Když člověk jako mystik usiluje sestoupit, aniž by předtím přihlížel k tomu, aby se svým utvářením charakteru chopil opačných prostředků proti pýše, ješitnosti a podobně. Když se mu tedy podaří žít jako mystik bez obzvláštní morální kultury, pak může tím spíše podlehnout svodům Lucifera, jenž vchází do duše zevnitř. Když tedy mystik příliš nepřihlížel ke své morální kultuře, pak může, podaří-li se mu poněkud vniknout do svého nitra, být ve velkém nebezpečí, že vyvolává zpětně působící sílu luciferského vlivu ještě silněji, než byla dříve, a stane se ješitnějším a pyšnějším, když vstoupí do svého nitra. Proto je tak velice nutné, aby člověk nejdříve pečoval vypěstováním (*utvářením*) charakteru o to, aby měl prostředek proti svodům ješitnosti, velikášství, pýchy a pod., které na nás stále dorážejí. Nemůžeme nikdy dost učinit pro to, abychom si osvojili právě ty vlastnosti, které vedou ke skromnosti, k pokoře atd. To je v nejvyšší míře nutné pro

tuto stránku našeho vyššího vývoje, který zveme „mystický“. – Rovněž je nutné, aby se člověk chránil také proti klamům Ahrimanovým, jestliže se pokouší pomocí vývoje, jenž vede za jevy zevního světa, dospět až k duchovním prazákladům věcí. Jestliže se člověk nesnaží dosáhnout charakteru, který by ho činil vnitřně silným a pevným ve svém nitru, pak se může velmi snadno stát, že dotyčný člověk – a to právě tehdy, když má štěstí na své cestě do duchovního světa – propadá chapadlům Ahrimana, když mu Ahriman kouzlí před očima jednu iluzi, jednu halucinaci za druhou.

Často se člověk dostává do situace, že ho lidé „berou za slovo“. Protože se často zdůrazňuje, že vyšší vývoj, kterým se někdo chce dostat za jevy zevního světa, musí být spojen s plným vědomím, stává se, že lidé stále znovu přivádějí zpola náměsíční osoby, které ujišťují: „Ano, vnímáme duchovní svět, a to při plném vědomí.“ Zde se dá pokaždé jen postesknout: „Kdybys nebyl při vědomí, bylo by to mnohem rozumější.“ O tom „vědomí“ se totiž lidé klamou. Je to pouhé vědomí obrazné, vědomí astrální. Kdyby tyto osoby nebyly vědomé na podvědomém stupni, nevnímaly by to. Ale jde o to, aby člověk, když vstupuje do duchovního světa, udržoval vědomí svého „já“. Na vědomí „já“ je vázána schopnost úsudku a přesného rozlišování. To tito lidé nemají vzhledem k útvarům, které v duchovním světě vidí. Že mají vědomí, není nic divného; ale musí mít vědomí, které je spojeno s kulturou našeho „já“. Neklade se tedy při vývoji k vyššímu světu důraz na to, aby lidé co nejdříve dospěli do vyššího světa a viděli svět plný obrazů a rozmanitých útvarů nebo snad i slyšeli různé hlasy, nýbrž zdůrazňuje se to, že vstup do duchovního světa může být zdárný a prospěšný jen tehdy, když se zbystří vědomí a schopnost rozlišovat a síla úsudku. Potom člověk není podroben všemožným klamům ve vyšších světech. To se nemůže dít lépe, než prostřednictvím studia anthroposofických pravd. Proto je třeba zdůraznit, že zabývání se anthroposofickými pravdami je ochranou proti domnělému zření různých útvarů, o nichž není možné si utvořit úsudek. Kdo se v těch věcech skutečně vyzná, ten nebude libovolný jev pokládat za to či ono, ale dokáže především rozlišovat mezi realitou a mlhavým obrazem a bude mu též především jasné, že je třeba zejména také s věcmi, které se dostávají jako sluchové vjemy, být obzvláště opatrný, protože sluchový vjem nemůže být nikdy správný, jestliže dotyčný člověk neprošel sférou absolutního klidu. Kdo nejprve nezakusil absolutní ticho a bezhlasovost duchovního světa, ten si může zcela jistě říci, že to, co vnímá, jsou klamné obrazy, i když mu říkají něco sebe rozumnějšího. Jenom ten, kdo se vynasnažil, aby si zostril svou soudnost – a to právě tím, že se snaží pochopit pravdy vyšších světů, může se chránit před klamnými obrazy. K tomu zdaleka nestačí prostředky zevní vědy. Vnější věda nedává tak jasnou, posilující soudnost, jaká je nutná k opravdovému rozlišování v duchovním světě. Proto můžeme skutečně říci: Když něco z vyšších světů sdělují lidé, kteří před tím nedbali pečlivě na to, aby zbystřili svoji soudnost (což je možné zejména studiem anthroposofie), potom jsou taková sdělení vždycky v nejvyšší míře pochybná a musí být přinejmenším překontrolována metodami, získanými skutečným školením. Takto vidíme, že Lucifer a Ahriman nepřerušují svá pokušení ani tehdy, když usilujeme o vyšší vývoj.

Existuje pouze jediná moc, před níž Lucifer ustupuje – a to je moralita. To je něco, co Lucifera pálí jako nejstrašnější oheň. A sotva existuje účinnější prostředek proti mocnosti Ahrimana, nežli duchovní vědou vycvičená soudnost a schopnost rozlišovat. Protože soudnost, kterou si osvojujeme na Zemi jako „zdravou soudnost“, je něco, před čím Ahriman zděšeně prchá; nemá opravdu proti něčemu takový odpor jako proti tomu, čeho si dobýváme zdravým výcvikem vědomí svého „já“. Uvidíme, že

Ahriman náleží docela jiné oblasti, která je velmi vzdálená od toho, co vyvíjíme jako zdravou soudnost. V okamžiku, kdy se Ahriman setká s tím, co jsme si v zemském bytí vydobyli jako svou soudnost – zmocňuje se ho strašný úlek; neboť to je pro něho něco zcela neznámého – před tím má nesmírný strach. Čím více se tedy snažíme, vypěstovat si v životě mezi zrozením a smrtí „zdravou soudnost“, tím více pracujeme proti Ahrimanovi. To se ukazuje zejména u různých osob, které nám jsou přiváděny a které pak vypravují svoje smyšlenky o všech těch duchovních věcech, které viděly. Když potom chceme učinit nejmenší pokus, těmto osobám něco vysvětlit a přivést je k porozumění a k schopnosti rozlišovat, pak jsou obyčejně v moci Ahrimanově natolik, že na to sotva mohou přistoupit; a to tím silněji, čím více se Ahrimanovy svody projevují po stránce akustické. Proti tomu, co se ukazuje ve vizionářských obrazech, je více prostředků než proti tomu, co se projevuje akusticky jako hlasy atd. Takoví lidé mají velikou nechuť učit se něčemu, co je nutné získat pro vědomí „já“ mezi zrozením a smrtí. Nechce se jim do toho. Ale nejsou to oni, kterým se do toho nechce, jsou to ahrimanské bytosti, které je od toho odvádějí. Ale když takového člověka dostaneme tak daleko, že vyvine zdravou soudnost a že přistoupí k tomu, aby přijal poučení, pak velmi brzy hlasy a halucinace přestanou, protože to dříve byly jen ahrimanské mlhavé preludy a protože se Ahrimana zmocňuje hrozná úzkost, jakmile pocítí: Tady přichází z člověka zdravá soudnost.

Je tedy opravdu nejlepším prostředkem – proti těmto (pro člověka velmi škodlivým) onemocněním v důsledku zrání a halucinačního slyšení, způsobeného Ahrimanem – takového člověka všemi vhodnými prostředky přivést k tomu, aby si vydobyl zdravou a rozumnou soudnost. To je často pro mnohé osoby neobyčejně těžké. Neboť jsou v situaci, že ona druhá mocnost jim to dělá velmi pohodlné; tato druhá mocnost je vede. Kdo však chce takovou mocnost vyhnat, ten si to nemůže činit tak pohodlné. K takovým osobám se lze přiblížit jen značně obtížně. U takových osob mnoho nepořídíme, neboť tvrdí, že jsme jim vzali to, co je dříve vedlo vzhůru do duchovního světa! Zatímco ve skutečnosti jsme je uzdravili a uchránili před tím, aby tyto mocnosti nabývaly nad nimi stále větší moci.

Z toho tedy vidíme, k čemu mají luciferské a ahrimanské mocnosti opravdu velký odpor. Pokora, skromnost u člověka, nepokládat se za víc, než k čemu opravňuje zdravý úsudek, to je něco, co se Luciferovi pranic nelíbí. Naproti tomu jsou zde – jako mouchy v nečisté světnici – snahy po uplatnění vlastností jako je ctižádost, ješitnost. Toto všechno a obzvláště věci, které spočívají na nesprávných představách o sobě samém, působí zase tak, že se připravujeme pro Ahrimana. Ale nic tak mocně nechrání před Ahrimanem, jako když v životě skutečně usilujeme o to, abychom zdravě mysleli, jak nás tomu učí život mezi zrozením a smrtí. Právě ti, kdo stojí na půdě duchovní vědy, mají všechnen důvod k tomu, co nejintenzivněji stále znovu zdůrazňovat, že nám – jakožto pozemským lidem – nepřísluší přehlížet to, čeho se nám má dostat právě prostřednictvím života na Zemi. Lidé, kteří odmítají nutnost osvojit si zdravý úsudek a rozlišovací schopnost rozumu a chtějí snadno bez této přípravy proniknout vzhůru do duchovního světa, chtějí se vlastně vymknout životu na Zemi. Chtějí se nad pozemským životem jen tak vznášet; shledávají, že to je vlastně pro ně příliš skrovné zaměstnání, zabývat se různými věcmi, které mohou vést k pochopení pozemského života. Považují se za něco lepšího. Jenže právě takový pocit je novým důvodem (*základem*) k pýše. Setkáváme se stále znovu s tím, jak právě takové osoby, které mají sklon k blouznění, osoby, které nechtějí, aby se jich dotýkaly pozemské věci a pozemský život, odmítají se učit, „protože to všechno

přece již ovládají“ – a nechtějí mít nic společného s takovým směrem (*proudem*), jaký je náš.

Takoví lidé říkají: „Vždyť lidstvo se musí dostat do duchovního světa.“

Zajisté, ale je zde pouze jeden zdravý vstup do něho – a to je morálita ve vyšším smyslu, kterou si máme vydobýt na Zemi, která nedopustí, abychom se přeceňovali, která nás nevede k nesprávnému úsudku o sobě samých a také nás nečiní závislými na našich pudech, žádostech a vášních; a na druhé straně je to čilá a zdravá společná práce s poměry pozemského života, nikoli snaha, vznášet se nad nimi.

Tím jsme z hlubin karmy vyzdvihli (*vynesli*) něco, co souvisí s hlubinami duchovního života. Může to mít velkou cenu. Ale pro vývoj člověka a jeho individuality, nemá cenu to, co se přináší z duchovního světa bez zdravého rozumu. Rovněž tak nemá cenu ani to, co se přináší bez morality. Když přihlídneme ke všem skutečnostem, vylíčeným posledně a dnes, řekneme: Proč by luciferský vliv právě proto, že působí z dřívějšího a proměnil se v nemoc i vyrovnal se bolestí, proč by neměl u člověka vybudit (*táhnout*) za sebou ahrimanský vliv? A proč by neměl ahrimanský vliv spolupůsobit jako následek luciferského vlivu při tom, co nám způsobuje bolest a ukazuje na luciferský průběh nemoci?

Ale jak působí ahrimanský vliv? A jak se Ahrimanovy svody proměňují v příčiny nemoci? Jak se to projevuje v pozdější inkarnaci?

Co lze připisovat ahrimanskému vlivu, musí se nepřímou vždy uvádět do vztahu k luciferskému vlivu. Ale – byl-li luciferský vliv tak silný, že podnítil vliv ahrimanský, potom je ahrimanský vliv úskočnější (*zálužnější*)! Spočívá hlouběji – ne jenom v pochybeních astrálního těla, nýbrž v pochybeních těla éterického. Ve vědomí, které tkví pod vědomím bolesti, projevuje se ahrimanský vliv jako poškození, které nemusí být provázeno bolestí, které vede k tomu, že orgán, v němž se poškození projevuje, se stává neupotřebitelným. – Dejme tomu, že v jedné inkarnaci působil ahrimanský vliv a vyvolal to, co právě ahrimanský vliv dovede vybudit. – Člověk nyní prožije dobu mezi smrtí a novým zrozením a vstoupí opět do nové inkarnace. Ukáže se potom, že některý orgán je zasažen ahrimanským působením, jinými slovy: v tomto orgánu vězí éterické tělo mnohem hlouběji, než by mělo. Onen orgán je mnohem silněji prostupován éterickým tělem, než by tomu mělo být. V takovém případě je člověk právě pro tento vadný orgán sváděn k tomu, aby se ještě více zapřádal do omylu – do toho, co ve světě koná Ahriman. Orgánem, poškozeným ahrimanským vlivem, do něhož se éterické tělo dostalo hodně hluboko, by se člověk (kdyby chtěl celý ten postup prožít) zapletl hlouběji do toho, co Ahriman může způsobit: do klamu. Co zevní svět vytváří jako klam, to se nedá brát s sebou do duchovního světa; tím se nám duchovní svět stále více vzdaluje. Neboť tam je pouze pravda, nikoli iluze! Čím více se tedy zaplétáme do iluze, způsobované Ahrimanem, tím více jsme nutkáni právě k tomu, ještě více se vpravovat do iluze fyzicky- smyslového světa, než jak bychom to činili bez takového vadného orgánu.

Zde se však dostavuje opačné působení právě tak, jako se dostavuje opačné působení v bolesti při luciferském vlivu. Protikladný účinek Ahrimanův spočívá v tom, že v okamžiku nebezpečí, se příliš silně pojíme k fyzicko-smyslovému světu a tím příliš mnoho odnímáme z toho, co by nás mohlo povznést do duchovního světa (dotyčný orgán se v tomto okamžiku ničí – je porušen, ochromen nebo zeslaben ve své činnosti). Dostaví se tedy ničivý proces. Vidíme-li tedy, že nějaký orgán je porušen, musíme si ujasnit, že za to vlastně musíme být vděční blahodárným mocnostem (*silám*). Tento orgán je nám vzat, abychom zase našli cestu zpět do

duchovního světa. Je tomu skutečně tak, že – nejde-li to jinak – určité mocné bytosti nám ničí orgány nebo nás vybavují nemocnými orgány, abychom se nezapletli příliš hluboko do klamu nebo do iluze a mohli najít cestu zpátky do duchovních světů.

Jestliže tedy někdo má např. nemocná játra, což není samo o sobě provázeno bolestmi, potom máme co činit s účinkem předcházejícího ahrimanského vlivu, jenž způsobil játrům určité poškození, poněvadž bychom jinak silami, souvisejícími s hlubším vnikáním éterického těla, byli příliš přiváděni do klamu, kdyby nám ten orgán nebyl vzat.

Pověsti a báje vždy znaly nejhlubší pravdu a vyjadřovaly ji. Právě játra jsou toho dobrým příkladem. Jsou orgánem, jenž je nejvíce vystaven nebezpečí, jež může způsobit sklouznutí člověka do fyzicko-iluzorního světa. Játra jsou zároveň orgánem, který nás vlastně poutá k zemi. S touto pravdou souvisí to, že bytosti (jež podle pověsti lidem přinesla právě sílu, která je přivádí do pozemského života, aby v něm byli činní), totiž Prométheovi – sup užívá právě játra. Sup užívá játra – nikoli snad proto, že má Prométheovi působit zvlášť silnou bolest, neboť v tomto případě by se pověst neshodovala se skutečnou příčinou. Jenže báje se pokaždé shodují s fyziologickými skutečnostmi. Sup užívá játra, protože to nebolí. Mělo být poukázáno na to, že Prométheus přinesl lidstvu něco, co by mohlo lidi hlouběji zapříst do ahrimanství, kdyby nepůsobilo něco opačného, vyrovnávajícího. – Okultní doklady se pokaždé shodují s pravdami, které hlásáme v duchovní vědě.

Dnes jsem vám čistě z povahy věci ukázal, že to jsou dobré mocnosti, které zesílají člověku bolest proti Luciferovu vlivu. Uvedme to do souvislosti se Starým zákonem. Když zasáhl vliv Lucifera, jak je nám to symbolizováno hadem, který svádí Evu, museli tedy Luciferovi odpůrci dopustit bolest právě na to, k čemu Lucifer chtěl lidi přivést. Nyní musela vystoupit mocnost, jejímž protivníkem je Lucifer, a mluvit o tom, že od nynějška bude lidstvo provázeno bolestí. Činí to tak Jahve, neboli Jehova, když praví: „S bolestí budeš rodit děti.“

Tyto věci v okultních památkách nedovedou lidé zpravidla vysvětlit, pokud o nich ještě nemají duchovně vědecká vysvětlení. Potom se ukáže, jak hluboké jsou tyto doklady.

Aby bylo vůbec možno mluvit o místě: „S bolestí roditi budeš děti,“ musí předcházet úvahy o karmě, a teprve potom je možno do výkladů vložit vysvětlení onoho místa. Proto také nemá příliš velký význam, chce-li někdo mít vysvětleno to či ono z okultních dokladů, nedospěl-li k tomu v okultním vývoji. Vždy je pochybné, tázat se: „Co znamená to, co znamená ono?“ Člověk musí stále čekat a mít trpělivost, až na takové místo dojde; pouhým vysvětlováním by se ničeho nedosáhlo.

V našem životě působí tedy jednak luciferské mocnosti, jednak mocnosti, jejichž protivníkem je Lucifer. Potom působí v našem životě ahrimanské mocnosti; – a musíme si ujasnit, že mocnosti, které nám činí orgány neupotřebitelné (*nezpůsobilé*), když propadáme ahrimanskému vlivu, náležejí k dobrým mocnostem, jejichž odpůrcem je Ahriman. – Vyjdete-li z toho, co teď bylo řečeno, budete moci hluboko nahlédnout do složitých pochodů lidské přirozenosti, a dospějete k tom, že si řeknete: Luciferské mocnosti jsou ty, které se zastavily ve vývoji v době starého Měsíce; dnes v našem zemském vývoji působí na lidský život silami, které jsou vlastně silami měsíčními a nemohou se nikterak uplatňovat v plánu světa, s nímž se na příklad shodují ony mocnosti, jimž je Lucifer odpůrcem. Lucifer tedy působí v plánu jiné bytosti.

Nyní se však můžeme vrátit do vzdálenějších epoch zemského vývoje. Vidíme-li na jedné straně, že na Měsíci se zastavily ve svém vývoji bytosti, aby pak na Zemi

zasahovaly do lidského života, potom se nám může jevit pochopitelným, že také na starém Slunci zůstaly pozadu bytosti, které potom na starém Měsíci hrály podobnou roli, jako luciferské bytosti nyní na Zemi. Dnes máme v lidské bytosti něco, co můžeme vlastně nazvat bojem. Je to boj mezi luciferskými silami (*mocnostmi*), které vnikají do našeho astrálního těla, a těmi mocnostmi, jež na nás působí prostřednictvím našeho „já“, prostřednictvím našich zemských vymožeností. Mocnosti, jejichž protivníkem je Lucifer, mohu na nás působit jen skrze naše „já“. Osvojíme-li si jasné a správné ocenění sebe samých, můžeme to učinit jen za pomoci bytostí, jež působí na naše „já“. K tomu již musíme používat svého „já“. Proto musíme říci: Když se naše „já“ vzpírá proti luciferským mocnostem, bojuje v nás Jahve neboli Jehova proti Luciferovi. Bojuje zde to, co pečuje o dobrý plán světa, proti tomu, co se vzpírá tomuto světovému plánu v jeho výhradní platnosti, proti luciferské mocnosti. Stojíme tak se svou nejvnitřnější bytostí v tomto boji Lucifera s jinými bytostmi. Sami jsme dějištěm tohoto boje. A to (že jsme dějištěm tohoto boje) nás vtahuje do karmy – ale jen nepřímou tím – že se odehrává tento boj s Luciferem. Jestliže naproti tomu zaměříme svůj pohled ven, jsme vtahováni do vlivu ahrimanských mocností. Tu se odehrává něco, co přichází zvenčí; zde do nás vstupuje Ahriman.

Víme, že na starém Měsíci žily bytosti, které tehdy prodělaly svůj stupeň lidství podobným způsobem, jako my jej proděláváme za zemského vývoje. V „Kronice akáša“ a v „Tajné vědě“ najdete pojmenování těchto bytostí jako andělé, angeloí, dhyanis. Na jménu nezáleží. Ale v nitru těchto bytostí se tenkrát také odehrával podobný boj, jako luciferský boj v naší duši. Tyto bytosti byly na starém Měsíci dějištěm boje, jenž se odehrával prostřednictvím bytostí, které se zastavily ve vývoji na Slunci. Tento boj na Měsíci nemá co činit s naším vnitřním „já“, neboť na Měsíci jsme ještě „já“ neměli. Je vně toho, na čem se může naše „já“ podílet; na starém Měsíci se tento boj odehrál „v hrudi andělů“. V důsledku toho se tyto bytosti tehdy staly tím, čím se mohly stát jen vlivem jiných bytostí, které se opozdily proti normálnímu slunečnímu vývoji a které tenkrát měly pro anděly tutéž úlohu, jakou mají dnes luciferské bytosti pro nás. Byly to ahrimanské bytosti, které se za slunečního vývoje ve vývoj zastavily – právě tak jako luciferské bytosti za vývoje měsíčního. Proto můžeme k těmto bytostem dospět jenom nepřímou. Byl to však Ahriman, který byl doslova „pokusitelem“ v hrudi andělů a v nich působil. Jeho vlivem se andělé stali tím, čím se potom stali. A to, čím se stali vlivem Ahrimana, přinesli jako to, čeho dosáhli v dobru.

Od Lucifera máme jako dobro onu možnost, že rozeznáváme dobré a zlé, že vyvíjíme svobodné rozhodování, že si vydobýváme svobodnou vůli. Toho můžeme dosáhnout jen skrze Lucifera. Tyto bytosti však dosáhly něčeho a přinesly to s sebou do zemského bytí, o čem můžeme říci: Jak nás andělé obklopují nyní jako duchovní bytosti, tak se ke svému nynějšímu bytí připravili prostřednictvím ahrimanského boje ve své duši v době starého měsíčního vývoje. Netýká se nás v našem nejvnitřnějším „já“, čím tyto bytosti prošly a jaké účinky toho v sobě mají. Na tom nejsme se svým „já“ účastni. (Uvidíme, jak k tomu přicházíme nepřímou, protože ahrimanský vliv přece jen v nás zase působí.) Čeho si tyto bytosti za pomoci Ahrimanova vlivu vydobily, to jsou určité účinky, k nimž příčiny přijaly za své doby měsíční. V té době pojalý do sebe ahrimanským vlivem něco, co vnesly do našeho zemského bytí. Pokusme se najít v našem zemském bytí to, co se nám může jevit jako takový účinek (*následek*) tehdejšího ahrimanského boje.

Kdyby k tomuto ahrimanskému boji na starém Měsíci nedošlo, pak by tyto bytosti nemohly do našeho zemského bytí vnášet to, co náleželo bytí starého Měsíce, neboť

to by bylo přestalo po zániku starého Měsíce. Tím, že andělé do sebe přijali ahrimanský vliv, zapletli se do měsíčního bytí právě tak, jako my se zapřádáme luciferským vlivem do bytí zemského. Pojali do svého nejhlubšího nitra živel měsíční a přenesli jej do našeho zemského bytí. Tím nabyli schopnosti vyvolávat v našem zemském bytí právě to, co se musí vyvolávat, aby naše Země zcela nepropadla Luciferovu vlivu. Naše Země by vcelku musela propadnout Luciferovu vlivu, kdyby tato skutečnost, která odpovídá boji andělů s Ahrimanem na Měsíci, nebyla vnesena do našeho zemského bytí.

Které pochody v zemském bytí označujeme jako normální?

Když se naše nynější sluneční soustava uspořádala přiměřeně k cíli (*účelu*) Země, nastaly pravidelné pohyby Slunce, Země a jiných planet, jež způsobily, že máme den a noc, že se pravidelně střídá roční počasí, že svítí Slunce a prší, že se na našich polích daří plodinám atd. To jsou pořádky, které se stále znovu opakují podle rytmu kosmu, který se vytvořil pro dnešní zemské bytí poté, když měsíční bytí sestoupilo do soumraku. Ale uvnitř zemského bytí působí Lucifer.

A uvidíme, že působí ještě mnohem více, než jenom v oblasti, v níž jsme ho již sledovali (v samotném člověku), kde si ovšem vyhledal své nejdůležitější dějiště. Ale i kdyby byl Lucifer pouze v zemském bytí, už vlivem všech těch pořádků (k nimž dochází prostřednictvím pravidelného chodu planet kolem Slunce, střídáním léta a zimy, deště a slunečního svitu atd.) by lidé propadli do toho, co nazýváme „luciferský svod“. Kdyby se lidem dostávalo všeho, čeho se jim může dostávat z uspořádaného kosmu, co způsobují pravidelné, rytmické pohyby sluneční soustavy, kdyby vládly pouze zákony, jež jsou přiměřené našemu nynějšímu kosmu, pak by člověk musel propadnout luciferskému vlivu, musel by si více oblíbit blahobytný život více než to, co má získat ke svému kosmickému blahu, musel by si pravidelný chod oblíbit více než to, čeho má dosáhnout.

Proto musely být vytvořeny protisíly. Musely působit protisíly, které vznikly tím, že se do pravidelných kosmických pochodů našeho zemského života přimísily takové pochody, které byly pro starý Měsíc krajně blahodárné a normální, které však dnes, když působí na zemské bytí, jsou nenormální a ohrožují pravidelný běh Země. Tyto vlivy se dostávají tak, že určitou měrou upravují to (kdyby existoval pouze pravidelný rytmus), co by vznikalo jako sklon k blahobytu, k pohodlnosti a hýřivosti. Takové síly se nám ukazují např. v prudkém krupobití. Když se zničí to, co by jinak bylo vytvořeno pravidelnými silami Země, potom se v takovém případě provádí korektura, jež působí v celku blahodárně, třebaže to člověk zprvu nechápe, že existuje vyšší rozumnost než ta, kterou (člověk) chápe. Když se na pole snese krupobití, můžeme říci: Na starém Měsíci byly síly, které působily v krupobití blahodárnými silami, jako dnes ty síly, které působí přinášející požehnání v dešti a slunečním svitu. Dnes sem bouřlivě vnikají, aby byla způsobena korektura (*náprava*) toho, co by jinak natropil luciferský vliv. A když blahodárný pochod odejde, přiznenou se znova, aby způsobily ještě větší korekturu. Všechno, co vede k pravidelnému pokračování vývoje, to náleží silám samotné Země. Když sopka chrlí svoji lávu, působí v tom zpožděné síly, které sem byly přeneseny ze starého Měsíce, aby zjednaly korekturu v zemském životě. Tak je tomu se zemským životem a s živelnými pohromami vůbec. Vidíme, že mnohé z toho, co přichází zvenku, má v celkovém vývoji svůj rozumný důvod. Uvidíme ještě, jak to souvisí s lidským vědomím „já“.

Musíme si však ještě ujasnit, že všechny tyto věci představují pouze jednu stránku lidského bytí, zemského bytí, kosmického bytí vůbec. Řekneme-li: Zničí-li se nám některý orgán, je to blahodárné působení duchovních mocností – potom, když

jsme dnes dokonce shledali, že i celý postup zemského vývoje musí být opravován silami ze starého měsíčního bytí – musíme se otázat: Jak je tomu nyní s tím, že se musíme jako pozemští lidé snažit napravovat zase tyto škodlivé vlivy měsíčních sil?

Tušíme již, že jako pozemští lidé si právě nesmíme přát sopečné výbuchy a zemětřesení, že nesmíme sami poškozovat orgány, abychom podporovali blahodárné působení duchovních mocností.

Ale musíme si také říci – a jistě oprávněně: „Když někde vypukne epidemie, pak se tím přivodí něco, co člověk přímo hledá, aby se v něm něco vyrovnalo.“ Můžeme podle toho předpokládat, že ten člověk je puzen do určitých poměrů, aby zakusil poškození, a že se jeho překonáním přiblíží ke zdokonalení.

Ale jak je tomu potom se zdravotními a sanitárními opatřeními? Nemohl by někdo říci: „Epidemie tedy mohou způsobit mnoho dobrého!“ Nebo: „Nemáme zdravotními zařízeními a opatřeními, zabraňujícími nemocem, zmenšovat možnost, aby se takové vlivy děly?“ Někoho by mohlo napadnout, že by se nemělo nic dělat, aby se živelné události zeslabovaly a mohl by to odůvodnit tím, že to je zcela ve smyslu dnešní a včerejší přednášky.

Uvidíme, že tomu tak není – ale že tomu tak není zase jen za určitých předpokladů. Teprve nyní budeme správně připraveni k tomu, abychom v příští úvaze o těchto poměrech pochopili to, jak nám blahodárné vlivy přímo poškozují některý orgán, abychom nepropadli působení klamu. A abychom si také uvědomili účinek, který vyvoláváme, když se sami vyhýbáme oprávněnosti působení takových blahodárných vlivů tím, že používáme sanitární a hygienická opatření proti nemocem. – Uvidíme, že zde stojíme na bodě, na němž člověk často stojí: když se vynoří zdánlivý rozpor (*protiklad*) a je hnán veškerou silou tohoto protikladu, pak se přiblíží k bodu, kdy jej mohou silně ovlivňovat ahrimanské mocnosti. Nikde není možnost větší, abychom se snadno oddali klamům, jako nyní, když jsme se dostali do úzkých. A je dobře, že jsme se do ní dostali, neboť nyní můžeme říci: „Jsou to blahodárné mocnosti, které učiní náš orgán nepotřebným, neboť to je opačné působení proti Ahrimanovi; museli by to tudíž být škůdci lidstva, kteří nepožadují to, co se dá nazvat „blahodárné působení proti ahrimanským mocnostem“. Neboť hygienická opatření a pod., by toto „blahodárné působení“ omezovala.

Dostali jsme se do úzkých. A je dobře, že jsme se do tohoto rozporu dostali, abychom přemýšleli o tom, že takové protiklady jsou možné a že dokonce jsou dobrou školou pro našeho ducha. Neboť když uvidíme, jak se můžeme z takového protikladu zachránit, pak učiníme sami ze sebe něco, co nám dá sílu, abychom unikli Ahrimanovým klamům.

VIII.

Karma vyšších bytostí

Hamburk, 25. května 1910

Když si vzpomeneme na rozpor, který jsme si uvědomili na konci naší poslední úvahy, musíme dnes, abychom jej rozřešili, ještě jednou pohlédnout na obě síly, oba principy, které se nám postupně objevily přímo jako podněcovatelé a také zase jako regulátory naší karmy.

Viděli jsme, že naše karma se dává do pohybu teprve tím, že zakoušíme vlivy luciferských sil na naše astrální tělo; – že svodem těchto bytostí přicházíme k takovým projevům citů, pudů a vášní, jež nás činí v jistém smyslu méně dokonalými, než bychom byli jinak. Když na nás působí luciferské vlivy, pak na druhé straně vyvolávají také vlivy ahrimanské – tedy ony síly, které na nás nepůsobí z nitra, nýbrž zvenčí, které ve vzájemném styku se světem působí tím, co k nám přistupuje právě z vnějšku. Ahriman tedy je vlastně vyvolán Luciferem; – a my lidé jsme takto živě postaveni do sporu obou těchto principů. A musíme se v životě snažit dostat se kupředu tím, že když už jsme jednou upadli do Luciferových a Ahrimanových chapadel, hledáme prostředky a cesty, abychom překonáním toho, co v nás bylo spácháno, vystoupili výš. Můžeme však zcela zřetelně vidět, jak se skutečně toto vzájemné působení luciferských a ahrimanských mocností odehrává kolem naší osoby (když si ještě jednou představíme v poněkud jiné formě případ, který jsem již posledně uvedl). Příklad, že někdo propadne ahrimanským vlivům, takže prožívá rozmanité přeludy, různé klamy přicházející z vnějšího světa a věří, že to či ono je sděleno zvláště jemu nebo na něho činí v tom či onom směru dojem, z něhož však někdo jiný, jenž si uchoval svoji zdravou soudnost, snadno pozná, že dotyčný člověk propadl omylům a klamům. Posledně jsme mluvili více o případech, kdy někdo podléhá jasnovidným – ale ve špatném smyslu „jasnovidným“ – klamům duchovního světa. Výslovně jsme uvedli, že to potom jsou klamy, které jsou způsobeny ahrimanskými silami. A řekli jsme, že proti takovým klamům, které jsou způsobeny nesprávným jasnozřením, není jiného, nebo alespoň žádného vhodnějšího prostředku nežli naše zdravá soudnost, kterou můžeme získat ve fyzickém životě mezi zrozením a smrtí (ve vědomí svého „já“).

V poslední přednášce jsme se zmínili o něčem významném a podstatném v souvislosti s jasnovidným poblouzněním. Jasnozření, které není získáno pravidelným výcvikem (*školením*) a soustavným cvičením, přísně a správně vedeným, ale objevuje se vlivem dávných zděděných znaků, v obrazech nebo v slyšení tónů a pod. – takové nesprávné jasnozření stále zeslabuje, dokonce i zaniká, když dotyčný člověk nalezne možnost a snaží se vážně zabývat anthroposofickým studiem, nebo skutečným, rozumným a věcným školením. Když tedy máme co činit s poblouzněním při nadsmyslovém poznání, můžeme říci, že pravé zdroje poznání, je-li jim takový člověk přístupný, mohou se mu stát pokaždé pomocí, která ho může přivést na správnou cestu. Naproti tomu každý ví, že dostal-li se někdo karmickým zauzlením do takového stavu, který u něho vybuzuje příznaky stihomamu, velikášství, může si pak ve své duši vytvářet celou soustavu nesmyslných domněnek, které sám odůvodňuje co nejlogičtěji, které však přesto jsou jen nesmyslnými domněnkami.

Tak se např. může stát, že někdo může ve svém ostatním životě myslet zcela správně a velmi logicky, ale má jedinou ideu: že je z toho či onoho důvodu pronásledován.

Všude, kam přijde, dokáže z nejnepatrnějších událostí udělat nejduchaplnější kombinace: „To je zase „klika“, která neusiluje o nic jiného, než aby mi provedla to či ono“. A bude vám nejduchaplnějším způsobem dokazovat, že jeho podezření je oprávněné.

Někdo tedy může být docela logicky myslícím a přitom v sobě mít určité příznaky pomatenosti. Bude zcela nemožné, takovému člověku odporovat logickými důvody. Naopak, jestliže v takovém případě použijeme logické důvody, pak se může stát, že to obzvlášť vyvolá v nitru onoho člověka vzepření a on by hledal ještě ostřejší důkazy pro to, co uplatňuje jako obsah svého stihomamu a pod. Když mluvíme ve smyslu duchovní vědy, musíme tyto věci brát docela přesně. Když jsem dříve a také posledně kladl důraz na to, že v duchovně vědeckých poznacích (jímž se někdo s největším úsilím nebo i zásadním soustavným výcvikem oddává) máme mocný prostředek proti zbloudění jasnovidných (*jasnozřivých*) sil, pak je tím míněn docela jiný případ nežli právě vylíčený. Nyní jde o to, člověku pomoci duchovně vědeckými poznatky. Pro důvody z oblasti obyčejného rozumu je takový člověk naprosto nepřístupný.

Proč tomu tak je?

Když se objeví taková nemoc, která se projeví vylíčenými příznaky, máme co činit s tím, že u dotyčného člověka se tak projevuje karmická příčina z dřívějších vtělení.

Na co je nutno pohlížet jako na poblouznění nitra, to nespočívá a nemůže spočívat v tomto případě v přítomné inkarnaci, nýbrž to tkví v předešlé inkarnaci. Představme si nyní, jak něco takového přichází z dřívější inkarnace do nynější.

Musíme přihlídnout k tomu, jak vlastně probíhá náš duševní vývoj. Jako vnější člověk sestáváme z fyzického, éterického a astrálního těla – postupem času jsme do těchto schrán vestavěli prací svého „já“ citivou duši do těla citivého (*astrálního*), rozumnou duši do těla éterického a vědomou duši do těla fyzického. Tyto tři duševní články, které vyvíjíme ve svém nitru, jsme vestavěli do tří schrán; ty nyní žijí v těchto třech schránkách. Nyní dejme tomu, že v některé inkarnaci jsme luciferským vlivem – tedy tím, že v sobě samých vyvíjíme egoistické (*sobecké*) a ostatní, luciferskému vlivu připisované pudy, žádosti, instinkty – vedeni tak, že si na svou duši uvalujeme pochybení. Tato pochybení mohou nyní být v duši citivé, rozumové (*neboli myslivé*) nebo i v duši vědomé. To je potom příčina, která je v následující inkarnaci dána v jednom ze tří duševních článků. Předpokládejme, že zde je chyba, která spočívá zejména v duši rozumové. Ve stavu mezi smrtí a novým zrozením se promění tak, že to, čeho se dopustila např. duše rozumová, projeví svůj účinek v éterickém těle. V době mezi smrtí a novým zrozením toto bylo vypracováno do éterického těla. V nové inkarnaci tedy narážíme na účinek v éterickém těle, který je nutno odvozovat z příčiny v duši rozumové v předešlé inkarnaci. Nyní však duše rozumová pracuje v této inkarnaci zase pro sebe samostatně. A nyní zde existuje rozdíl, zdali se člověk onoho pochybení dříve dopustil či nikoli. Dopustil-li se ho v dřívější inkarnaci, má nyní onu chybu ve svém éterickém těle. Ta nyní vězí hlouběji, nevězí v duši rozumové, nýbrž v éterickém těle.

Rozumnost a uvážlivost, kterou si člověk může na fyzické úrovni vydobýt, působí jen na jeho duši rozumovou. Nepůsobí na to, co jeho duše rozumová učinila v dřívější inkarnaci a co je teď už vypracováno do éterického těla. Proto se může přihodit, že síly duše rozumové, jak se s nimi nyní setkáváme u člověka, pracují

logicky (*logikou*) nedotčeny, takže vlastní lidské nitro je zcela nedotčeno. Že však vlivem spolupráce mezi duší rozumovou a chorobnou částí éterického těla, z tohoto éterického těla vychází v jistém směru omyl. Pak můžeme pomocí důvodů (které můžeme shledat na fyzické úrovni) působit na rozumovou duši, nemůžeme však působit přímo na éterické tělo.

Proto nemůžeme nic pořídit logikou a přesvědčováním; – zrovna tak jako nemůžeme nic pořídit s logikou, jestliže nějakého člověka postavíme před vypouklé zrcadlo, takže dotyčný v něm vidí svůj znetvořený obraz, a potom mu chceme dokazovat, že nemá pravdu, když obraz takto vidí. On ale přece vidí znetvořený obraz! Tak nezávisí také na člověku, že chorobným způsobem chápe něco nesprávně, neboť jeho jinak zdravá logika není jeho éterickým tělem zrcadlena správným způsobem.

Tímto způsobem můžeme v sobě nést karmické účinky dřívějších inkarnací ve své hlubší organizaci. A můžeme přímo uvést, jak v určité části tohoto organismu – jako zde v našem éterickém těle – se nachází poškození. Z toho vidíme, co jsme luciferským vlivem v dřívější inkarnaci způsobili a potom proměnili. V době mezi smrtí a novým zrozením se uskutečňuje přeměna z vnitřní složky ve složku zevní – a potom působí proti nám Ahriman z našeho vlastního éterického těla. Zde je patrné, jak je Ahriman lákán k našemu éterickému tělu Luciferem. Pochybení bylo dříve luciferské. Když je pak proměněno, je takové, že nám v příští inkarnaci Ahriman – tak říkajíc – dává na ně kvitanci (*potvrzení*). Proto jde o to, aby člověk toto poškození svého éterického těla ze sebe dostal. To je možné jen tím, že se do jeho organismu zasahuje hlouběji, než jak je to možné s obyčejnými prostředky vnějšího rozumu v jedné inkarnaci.

Kdo něco takového prožije, že např. v určité inkarnaci propadá příznakům stihomamu, ten, když znovu projde branou smrti, bude mít před sebou všechny ty skutečnosti, které si způsobil následkem svého ahrimanského poškození; bude je mít před sebou v jejich celé absurdnosti. To mu bude zase silou, která ho pro jeho příští inkarnaci důkladně vyléčí. Neboť může být vyléčen jen tím, že to, co vykonal vlivem oněch přiměřených příznaků, jeví se mu v zevním světě nadále jako absurdní.

Tady máte něco, čím můžeme přispět k takovému uzdravení. Když někdo trpí takovými klamnými domněnkami, budeme ho sotva moci od nich odvést logickými důvody. Vyvoláme tím jen jeho prudký odpor. Dosáhneme však něčeho, obzvláště – když se něco takového ukáže v raném mládí, když toho člověka uvedete do situací, kdy se mu následky jeho příznaků objeví jako úplně nesmyslné; – když ho přivedete před skutečnosti, které způsobuje a které jako úplně nesmyslné na něho zpětně dopadají. Tak můžete způsobit vyléčení.

Můžete také léčivě působit tehdy, ovládáte-li sami duchovně vědecké pravdy do té míry, že se staly vnitřním majetkem vaší duše. Je-li tomu tak, že stojí a padají s vaší celou osobností, máte je jako myslitelně nejsilnější víru – potom celá vaše osobnost tyto duchovně vědecké pravdy vyzařuje. S těmito pravdami, jež proudí do života mezi zrozením a smrtí a naplňují jej (které ale přece ční nad tento samotný život) a jež jsou poznatky z nadmyslového světa, s těmi můžete dosáhnout hlubších účinků než vnějšími rozumovými pravdami. S vnějšími logickými důvody nemůžete počít nic. Avšak použijete-li duchovně vědeckých pravd a máte-li dost času a příležitosti, budete moci zajisté na onoho člověka působit svými podněty do té míry, že takřka v jedné inkarnaci můžete učinit to, co se jinak může stát jen oklikou od jedné inkarnace ke druhé, totiž působit z rozumové duše na éterické tělo. Pravdy fyzické úrovně nejsou schopny přeskočit propast mezi duší citivou a tělem astrálním

(*citivým*), mezi duší rozumovou a tělem éterickým nebo dokonce mezi duší vědomou a fyzickým tělem. Proto často budete moci pozorovat, že ačkoli někdo může mít na fyzické úrovni jakkoli mnoho moudrosti, týkající se smyslového světa, tato moudrost však bude mít jen velmi málo společného s jeho duševním (citovým) světem, s tím, co nazýváme „být proniknut ve svém těle astrálním (*citivým*) příslušnými podněty a vášněmi“. Proto se stává, že někdo může být velmi učený, může mít nesmírné teoretické vědění o věcech fyzického světa, může se stát „starým profesorem“ – a v nitru není schopen k proměně svých pudů, pocitů a vášní, které se uplatňují (*odehrávají*) v jeho astrálním těle. Může skutečně mnoho vědět o fyzickém světě – a být silným egoistou, protože takový základ (*impulsy*) do sebe přijal v mládí. (Může se docela dobře vedle sebe odvíjet: zevní fyzická věda a utváření těla astrálního (*citivého*) a éterického zevnitř.) Právě tak může člověk přijímat rozumové pravdy, mnohé, co lze přijímat jako síly duše citivé vzhledem k fyzické úrovni. Ale nemůže přeskochit onu hlubokou propast, která je mezi duší rozumovou a éterickým tělem. Jinými slovy: Můžete se stále znova přesvědčovat, že když někdo přijímá vnější pravdy, byť by byl sebevíce učený – zřídka uvidíte, že to naučené má skutečně moc nad tvárnými silami jeho těla.

U člověka, u kterého pravdy působí tak, že se zmocňují celého jeho bytí, můžete vidět, že se během deseti let změní celá jeho fyziognomie, že mu můžete na čele vyčíst, s čím zápasil (nebo také určité pochybnosti, když tyto pochybnosti souvisí s jeho srdcem atd.). Nebo můžete pozorovat také na jeho pohybech, stal-li se z vlastního přičinění klidným člověkem. Tehdy to vniká do tvořivých sil organismu, organismus je tím zasahován ve svých nejjemnějších částech. Co člověk přijímá duchovně, to musí působit až do nejjemnějších částí jeho organismu. Když se to, co uchvacuje citovou oblast duše, netýká jen fyzické úrovně, pak je člověk po deseti letech jiný. Ale tato změna tkví v normálním směru, jako se vlohy v obyčejném životě vyvíjejí (*tříbí*) a mění. Během deseti let dostane člověk jiný výraz obličeje; ale když vnitřním působením nepřeskočíme tuto propast, pak to byly zevní vlivy. Co pak člověka proměňuje, to není síla uchopující ho z nitra. Z toho můžeme vidět, že pouze spirituální složka, která se v našem nejhlubším nitru skutečně spojuje s naším nejnějnějším člověkem, je schopná působit, již v době mezi zrozením a smrtí tak, že proměňuje tvořivé (*formující*) síly. Že ale určitě dochází k tomuto přechodu, k tomuto překročení propasti jako karmický následek mezi smrtí a novým zrozením. Když se např. to, co prožila duše citivá, vnoří do světů, jimiž procházíme v době mezi smrtí a novým zrozením, potom se to zajisté uplatňuje v příští inkarnaci jako formující, utvářející síly.

Takto jsme pochopili vzájemné spolupůsobení Ahrimana a Lucifera. A nyní se tažme: Jak vypadá toto společné působení, když jsou tyto věci od sebe poněkud vzdálenější, když např. jakožto luciferský vliv musíme nejen překročit propast mezi duší rozumovou a éterickým tělem, ale když máme – tak říkajíc – delší cestu?

Dejme tomu, že jsme v některém životě podléhali neobyčejně silně luciferskému vlivu. V takovém případě se náš celý vnitřní člověk stal o hodně nedokonalejší, než byl dříve. V době kámalóky jsme to pak měli velmi důrazně před očima, takže jsme si řekli: „Musíš vykonat něco významného, co by tě přivedlo k tomu, abys tuto nedokonalost na sobě zase vyrovnal.“ Přijímáme tedy do sebe tuto tendenci (*úmysl*) a v příští nebo v jedné z příštích inkarnací utváříme svůj nový organismus spolu s tím, co se nyní stalo formujícími silami tak, že tento nový organismus musí mít

tendenci zjednat (*přivodit*) vyrovnání toho, co se dříve prožilo. – Ale dejme tomu, že to, co vzešlo z luciferského vlivu, bylo podníceno něčím zevním, bylo na podnět vnější žádosti. To musel přece být zase vliv luciferský. Vnější by na nás nemohl působit, kdyby Lucifer nepůsobil v nás. Máme tedy v sobě nyní tendenci vyrovnat to, čím jsme se stali pod vlivem Luciferovým.

Nyní jsme však viděli, jak luciferský vliv v jedné inkarnaci vybujuje vliv ahrimanský v některé inkarnaci následující, že jej přitahuje, takže oba vlivy působí vzájemně. Luciferský vliv však je takový, že se nám projevuje ve vědomí, tj. můžeme se svým vědomím ještě poněkud zasahovat dolů, do svého astrálního těla. Řekli jsme, že když si uvědomujeme bolesti, že je to vliv luciferský. Ale nemůžeme dosáhnout oblasti, které můžeme nazvat vědomí našeho éterického a fyzického těla. Řekli jsme posledně, že vědomí máme i v bezesném spánku: Jenže vědomí tak nízkého stupně, že člověk v obyčejném životě není schopen o tomto vědomí vůbec něco vědět. To však naprosto není důvodem, že bychom v tomto vědomí nic nedělali. Toto vědomí má např. normálně rostlina, která má přece pouze fyzické a éterické tělo. Rostlina žije neustále v bezesném vědomí spánku. Naše éterické i fyzické tělo má za denního bdění také vědomí, ale nemůžeme až k němu sestoupit. Že však toto vědomí může jednat, to se ukazuje např. tehdy, když ve spánku jednáme náměsíčně, o čemž nic nevíme. Takové jednání vykonává bezesné spánkové vědomí. Vědomí „já“ a astrální vědomí nedosahují dolů až tam, kde např. vzniká jednání náměsíčného člověka.

Ale nesmíme se domnívat, protože za dne žijeme ve vědomí „já“ a v astrálním vědomí, že spolu s námi nežijí jiné druhy vědomí. Jenže nic o nich nevíme. Předpokládejme nyní, že jsme skrze luciferský vliv v jedné z dřívějších inkarnací vyvolali silný ahrimanský vliv. Tento ahrimanský vliv pak nemůže působit na naše obyčejné vědomí. Ale zmocní se vědomí, které tkví v našem éterickém těle, a toto vědomí nás pak může přivést nikoli pouze k určité organizaci našeho éterického těla, nýbrž dokonce k jednání, které se projevuje tak, že vědomí našeho éterického těla nám říká: Můžeš nyní ze sebe odstranit jen to, co v tobě způsobil luciferský vliv, jemuž jsi tak silně propadl v dřívější inkarnaci; a to můžeš učinit tím způsobem, že nyní vykonáš něco (*čin*), co je přesně v obráceném poměru k dřívějšímu luciferskému působení.

Dejme tomu, že jsme byli luciferským vlivem přivedeni od dřívějšího náboženského – nebo k duchovnu směřujícího – stanoviska k takovému, kdy si člověk řekne: „Chci užívat zdejší život“, kdy tedy ze vší síly učinil krok do smyslovosti; něco takového potom vyvolá ahrimanský vliv tak, že je způsoben pravý opak. Stává se pak, že člověk, když kráčí životem, vyhledá bod, kde by se mohl ze smyslového života zase skokem dostat do života duchovního. Tam upadl skokem do smyslovosti – zde se chce skokem vrátit do duchovního života. Vědomě to nepozoruje; ale tajemné podvědomí, upoutané na fyzické a éterické tělo, pudí teď člověka k tomu, aby vyhledal místo, kde lze očekávat bouřku, kde stojí dub, pod ním lavička, a – blesk uhodí. Podvědomí člověka ho vedlo k tomu, aby se vyplnilo to, co učinil v dřívější inkarnaci. Zde máme opak. Tak pochopíme působení luciferského vlivu v dřívějším životě – a jako následek ahrimanský vliv v nynějším životě. Ahriman zde musí spolupůsobit proto, abychom své vědomí vypožili natolik, aby v tomto případě celý člověk byl poslušen jen vědomí těla éterického nebo fyzického.

Takto pochopíme mnohé věci, které se i jinak stávají v životě. Jenže nesmíme, když např. někoho postihne smrt nebo těžké zranění, to hned odvozovat od něčeho podobného. To bychom karmu chápali velmi úzkoprse (*omezeně*). Ale skutečně jsou i proudy v našem anthroposofickém hnutí, které chápou karmu značně úzce. Chápou karmu tak, že kdyby tomu skutečně bylo tak, jak ji chápou, musel by kvůli každému jednotlivému člověku vždycky být zřízen celý zvláštní světový řád, aby sloužil k harmonickému dění a k vyrovnání všech jednotlivostí v lidském životě – aby se v jednom životě vztahy vždycky tak přesně uspořádaly, aby bylo přesně vytvořeno vyrovnání toho, co vzniklo v minulém životě. Ale toto stanovisko je neudržitelné. Jaké by to bylo, kdyby se někdo postavil před člověka, kterému se stalo neštěstí, a řekl mu: „To je tvá karma, to je karmický účinek z předešlého života, to jsi tenkrát zavinil.“ Zde poukazuje člověk na dřívější život. Když onoho člověka potká štěstí, řekne druhý: „To je následek dobra, které jsi dříve vykonal.“ – Má-li to mít skutečnou cenu, musel by ten, kdo tak mluví, nejprve vidět, co se v dřívějším životě stalo, co tento účinek způsobilo. Kdyby se octnul v dřívějším životě, spatřil by příčiny, které vycházejí z onoho života, a musel by se dívat na pozdější inkarnaci, chce-li vidět účinky. Z toho vyplývá pro nás logicky následující: V každé inkarnaci dochází ke skutečnostem, které jsou prvními událostmi v životě každého člověka, jak jde od vtělení ke vtělení, a tyto události mají své karmické vyrovnání v příštím životě. Když se v příštím životě podíváme na tyto účinky, můžeme spatřovat příčiny. Ale když se stane neštěstí, a nenacházíme žádnými prostředky v dřívějším životě příčiny toho, pak si musíme říci: k vyrovnání dojde v příštím životě. Karma není fátum (*neodvratný osud*). Z každého života se něco vnáší do pozdějších životů.

Když tomu porozumíme, pak také pochopíme, že člověk může v nových událostech ve svém životě shledávat smysl a význam. Vzpomeňme si, že přece k velkým událostem v průběhu vývoje lidstva došlo jen proto, že byly přivoděny určitými osobnostmi. Osoby musí v určité chvíli převzít záměry vývoje. Vzpomeňme, jak by probíhal středověký vývoj, kdyby nebyl v určité době do nich zasáhl Karel Veliký. Nebo jak by probíhal duchovní život v dávných dobách, kdyby v určité době nebyl působil Aristotelés. Chcete-li pochopit postup vývoje lidstva, musíte si Aristotela vmyslet do doby, kdy žil, neboť později by mnohé vypadalo jinak. Z toho vidíme, že takové osobnosti jako Karel Veliký, Aristotelés, Luther atd., musely žít ve své době ne kvůli sobě, nýbrž kvůli světu. Jejich osobní osudy jsou proto úzce spjaty s tím, co se ve světě děje. Můžeme ale potom říci, že to, co způsobují, odpovídá tomu, v čem se dříve vyznamenaly nebo co dříve zavinily?

Vezměme následující případ: všechno, co Luther prožil a vytrpěl, nemůžeme připsat pouze na jeho karmické konto, ale musí nám být jasné, že to, co se v určité době vývoje lidstva má stát, musí se stát tím, že jsou do toho postaveny určité individuality. Tyto individuality musí být z duchovního světa seslány bez ohledu na to, jsou-li samy pro sebe dostatečně daleko, aby byly seslány. Jsou přiváděny za účelem vývoje lidstva. Možná musí být některá karmická cesta předčasně přerušena nebo prodloužena, aby ony osobnosti mohly být v určité době postaveny do života. Pak se jim dostává osudu, který nemusí nikterak souviset s předcházející karmou. Ale když sem byl člověk postaven a vykonal to, co měl (mezi zrozením a smrtí), potom tím vytváří karmické příčiny. Jako je tedy pravdou, že Luther byl postaven do života kvůli lidstvu a mohl vytrpět osud, který neměl co činit s jeho dřívější karmou, tak právě je pravdou, že má co činit s jeho pozdější karmou to, co vykonal. Karma je všeobecný zákon, a každý jej musí prožít. Nesmíme jej však chápat tak, že se díváme jen nazpět do dřívějších vtělení, ale musíme se dívat také dopředu. Proto

můžeme zajisté říci: Z tohoto hlediska je ovšem možné, aby teprve pozdější život ospravedlnil i předcházející inkarnace tím, že se nám dostane věcí, které vůbec nejsou v naší karmické linii.

Vezměme případ, který se skutečně stal: V důsledku přírodní katastrofy zahynul jistý počet lidí. – Zdaleka se nemusíme domnívat, že to byla jejich karma, že všichni společně při tom zahynuli. To by bylo velmi laciné vysvětlení; ač mnozí řeknou: „To právě je karma“. Nemusí být vždy karmou jen to, co lze vysvětlit dřívějším proviněním. – Existuje i takový probádaný případ, kdy určitý počet lidí zahynul při přírodní katastrofě. To však vedlo k tomu, že se tito lidé v pozdější době cítili navzájem spojeni a vlivem společného osudu byli natolik silní, že mohli podniknout ve světě něco společného. Touto katastrofou byla vytvořena příčina, aby si v pozdějším životě důkladně odvykli lpět jenom na hmotě, takže si do pozdějšího života naopak přinesli smýšlení, které je vedlo k duchovnosti.

Co se v tomto případě stalo?

Když se vrátíme do předešlého života, vidíme jako zvláštní událost společné zahynutí při zemětřesení. Tu se jim v okamžiku zemětřesení postavila před duši bezcennost materialismu a tehdy se u nich vyvinulo smýšlení orientované k duchovnosti. Z toho tedy vidíme, jak lidé, kteří měli světu přinést duchovnost, byli k tomu připraveni takovou událostí, v které můžeme vidět moudrost vývoje (tato událost je duchovně vědecky prozkoumána a skutečně se přihodila). – Takto můžeme ukázat, že do lidského života vstupují události poprvé a že i při zahynutí jednoho člověka (nebo více lidí) při nějaké katastrofě či neštěstí nesmíme vždycky předčasnou smrt atp. vyvozovat z dřívějšího (luciferského) provinění, ale že něco takového může nastat jako první příčina a že se v příštím životě objeví účinek (nastane vyrovnání).

Ale mohou nastat ještě i jiné případy. Může se stát, že někdo ve dvou, třech po sobě jdoucích inkarnacích předčasně musel ukončit život. To se může stát, když tato individualita je povolána k tomu, aby ve třech inkarnacích lidstvu přinesla to, co člověk může přinést jen tehdy, když ve fyzickém světě mezi zrozením a smrtí žije s takovými silami, které jsou v budujícím se těle. Je něco zcela jiného, žijeme-li s tělem, jež se vyvíjí až do 35. roku nebo s tělem pozdějšího věku. Žije-li člověk v těle, které se vzestupně vyvíjí až do 35. roku – vysílá svou sílu do tělesnosti, takže rozvíjí sílu z nitra. Potom však, po 35. roce, začíná život, kdy člověk kráčí dále jen vnitřně a musí neustále svými životními silami odolávat vnějším silám. Tyto dvě poloviny života se od sebe naprosto liší, když přihlížíme k vnitřní organizaci.

Dejme tomu, že je zapotřebí v souladu s moudrostí vývoje lidstva takových inkarnací, takových lidí, kteří mohou prospívat jen tehdy, když nemusí odolávat tomu, co se na nás valí v druhé polovině života; potom se může stát, že u mnohých lidí jsou inkarnace předčasně přerušeny. Takové případy existují. Při svých setkáních jsme již poukázali na individualitu, která se postupně projevovala jako velký prorok, jako významný malíř a jako veliký básník – a pokaždé svůj život ukončila předčasnou smrtí, poněvadž to, co tato individualita měla vykonat ve třech inkarnacích, bylo možné jen tím, že inkarnace byly přerušeny před dobou, kdy člověk vstupuje do druhé poloviny života.

Zde máte onu zvláštnost – jak se lidská individuální karma splétá s všeobecnou karmou lidstva.

Můžeme postoupit ještě hlouběji a ve všeobecné karmě lidstva můžeme vyhledat určité karmické příčiny, které se pak v pozdějších dobách projevují ve svých účincích; tehdy se člověk musí opět vidět, jak je postaven do karmy lidstva.

Když pozorujeme poatlantský vývoj, pak epocha řecko-latinská je uprostřed, před ní byla egyptsko-chaldejská a po ní naše pátá kulturní epocha. Po ní bude následovat šestá a potom sedmá kulturní epocha. Také při jiné příležitosti jsem již upozornil na to, že v jistém smyslu se postup různých kultur odehrává v koloběhu (řecko-latinská kultura stojí samostatně). Egyptsko-chaldejská epocha se opakuje v naší. Také již v tomto cyklu jsem zdůraznil, že Kepler žil v naší kulturní epoše, a jak dříve táž individualita žila v egyptském těle a tenkrát pod vlivem egyptských kněžských mudrců pohlížela k nebeské klenbě, takže se jí jakoby shora odhalila tajemství hvězd. To jí potom zase vedlo ven do její inkarnace jako Kepler, která byla postavena tam, kde páté období jistým způsobem opakuje období třetí.

Ale to pokračuje ještě dále. Opakují se úplně jisté zvláštnosti. Ze stanoviska duchovní vědy můžeme tvrdit, že většina dnešních lidí pohlíží na vývoj světa a lidský život ještě v úplné slepotě. – Tyto shody, toto opakování, tento život v cyklech můžeme sledovat až do podrobností. Vezmeme-li ve vývoji lidstva jistý časový bod, který spadá asi do roku 747 před Kr., pak v tom máme jakýsi nultý bod. To, co je před ním a za ním, se zcela určitým způsobem shoduje. Můžeme se vrátit do doby egyptského vývoje a nalezneme tam určité ceremoniální zákony a příkazy, které se objevovaly jako „příkázání bohů“. A tím také byla. Byla to příkázání, která se vztahovala na to, že Egyptčan např. musel vykonávat za dne určitá omývání, stanovená obřadními zvyky a rituálními předpisy. Egyptčanovi se říkalo, že může žít podle vůle bohů jen tehdy, když toho a toho dne vykoná tolik a tolik omývání. Byl to příkaz bohů, který se projevoval v jistých kultech čistoty. Když pak přijdeme do doby poněkud méně čistotné a když nyní zase, v naší době, narážíme na hygienická pravidla, která jsou lidstvu dávána z materialistických důvodů, potom docela správně vidíme, jak se u nás opakuje to, co v pozdější době v Egyptě zaniklo. Jak podivuhodně se jeví vyplnění toho, co bylo dříve, v celkové karmě. Jenže celkový její charakter je pokaždé jiný. Kepler pohlížel ve své egyptské inkarnaci k hvězdnému nebi; a co tam tato individualita viděla, to vyjádřila ve velkých spirituálních pravdách egyptské astrologie. Ve svém znovuvtělení v době, jíž připadlo poslání materialismu, vyjádřila táž individualita tyto skutečnosti – přiměřeně naší době – ve třech materialisticky zabarvených „Keplerových zákonech“. Ve starém Egyptě byly zákony o očišťování „bohy zjevenými zákony“. Egyptčan věřil, že svou povinnost vůči lidstvu splní jen tím, že při každé příležitosti bude co nejvíce pečovat o své očišťování. To se dnes zase objevuje, jenže vlivem zcela materialistického myšlení. Dnešní člověk nemyslí na to, že slouží bohům, když zachovává takové předpisy, nýbrž že slouží sám sobě. Ale zase se objevuje to, co zde existovalo dříve.

Tak se všechno na světě naplňuje – a sice v určitém smyslu zcela cyklicky. Nyní asi tušíte, že s takovými věcmi, které jsme posledně zformulovali jako navzájem si odporující, to přece není jen tak jednoduché, jak by někdo předpokládal. Jestliže v určité době lidé nebyli schopni učinit určitá opatření proti epidemiím, pak to byly doby, kdy to lidé nedovedli proto, že epidemie podle všeobecného moudrého plánu světa měly působit, aby se lidé, kteří to potřebovali, cítili puzeni ahrimanským vlivem odstraňovat jisté dřívější vlivy luciferské. Jestliže byly nyní zjednány jiné podmínky, podléhá to zase jiným velkým karmickým zákonům. Z toho vidíme, že nesmíme tyto otázky pozorovat povrchně.

V souladu s tím nyní řekneme: Když člověk hledá příležitost, aby dostal při epidemii nákazu, je to nutný prostředek proti dřívější karmické příčině; smíme tedy proti tomu činit hygienická a jiná opatření?

Tato otázka jde hluboko, a musím nejprve shromáždit správný materiál (*pravdivé podklady*), máme-li ji rozřešit. Musíme si ujasnit, že tam, kde působí – ať současně či v delších obdobích – luciferský a ahrimanský princip společně, nebo kde působí proti sobě, dostávají se v lidském životě určité komplikace. Tyto komplikace působí tak, že se projevují v nejrůznějších případech nejrůznějším způsobem, takže neuvidíme ani dva případy stejné. Studujeme-li však lidský život, podaří se nám to vyřešit následovně: Vyzkoušíme-li společné působení Lucifera a Ahrimana v jednotlivém případě, budeme moci vždy najít nit, abychom pronikli tuto souvislost. Musíme však přitom bedlivě rozlišovat mezi vnitřním a vnějším člověkem. Museli jsme již dnes ostře rozeznávat mezi tím, co se projevuje v rozumové duši a tím, co se ukazuje jako účinek rozumové duše v éterickém těle. Musíme sledovat postup, v němž se karma uskutečňuje, a současně nám musí být jasné, že přece máme zase možnost, patřičnými karmickými vlivy působit na nitro tak, aby tímto vlivem nitra bylo připraveno jiné karmické vyrovnání v budoucnosti. Tím je možné, aby nastalo toto: Člověk mohl v dřívějším životě silně prožít takové vjemy, pocity atd., které ho hnaly k bezcitnosti vůči bližním. Představme si např., že prošel něčím, kdy působením karmy do sebe pojal bezcitnost; je zcela možné, že, jakoby sestupně, stále znovu plodíme zlo, že nejprve jdeme sestupnou cestou, aby se tak vyvinula opačně působící pružnost (*síla*) k opětovnému vzestupu. Dejme tedy tomu, že nějaký člověk podlehl jistým vlivům a tím v něm vznikl sklon k bezcitnosti; v pozdějším životě se objevuje tato bezcitnost jako karmický účinek a vytváří vnitřní síly v jeho organismu. Můžeme nyní něco učinit dvojnásobným způsobem, buď vědomě nebo též nevědomě; neboť naše kultura není ještě tak daleko, abychom to činili vědomě. Můžeme se postarat u takového člověka o to, aby ony vlastnosti v jeho organismu, které pramení z jeho bezcitnosti, byly vypuzeny. Můžeme zde – ve vnější organizaci (*uspořádání organismu*) učinit něco, co je prostředkem proti účinku (*následku*), který se projevuje jako bezcitnost. Tím se pořád ještě nevyloučí (*neodstraní*) z duše veškerá bezcitnost; odstraní se pouze vnější orgán bezcitnosti. Kdybychom dále nic nedělali, vykonali bychom jen polovinu práce – možná dokonce vůbec žádnou. Třeba jsme tomu člověku pomohli fyzicky, zevně, ale duševně jsme mu nepomohli. Tím, že jsme mu v zevní tělesnosti odebrali orgán bezcitnosti, nemůže nyní bezcitnost projevovat; musí si ji podržet ve své vnitřní organizaci pro příští inkarnaci. Že se můžeme i zde chopit nějakého prostředku, ukáže následující případ.

Předpokládejme, že velký počet lidí by se kvůli bezcitnosti k lidem cítil puzen, přijmout určité nakažlivé látky, aby podlehl epidemii. Předpokládejme dále, že bychom mohli proti epidemii něco podniknout a že bychom to docela jistě učinili. V takovém případě bychom vnější tělesnost uchránili před tím, aby umožnila projev bezcitnosti; ale tím bychom neodstranili vnitřní sklon k bezcitnosti.

Ale představme si tento případ tak, že když odstraníme zevní orgán bezcitnosti, přebíráme potom povinnost, působit na duši tak, abychom také jí vzali sklon k bezcitnosti. Orgán bezcitnosti se důkladně usmrcuje – ve vnějším tělesném smyslu – očkováním proti neštovicím. Zde se např. projeví to, co je vyzkoumáno pomocí duchovní vědy: V jednom kulturním období – když byl všeobecný sklon, zvýšenou měrou vyvíjet egoismus, bezcitnost – se vyskytly neštovice. Je tomu tak i ve vnějším organismu.

V anthroposofii jsme naprosto povinni říkat pravdu.

Nyní můžeme také pochopit, proč se v naší době rozšířilo „ochranné očkování“. Můžeme však pochopit i něco jiného: že totiž nejlepší duchové naší doby mají proti očkování odpor; koresponduje to s nitrem, je to vnější projev nitra. Nyní můžeme říci: Když na jedné straně usmrtíme orgán, máme také povinnost v protikladu k tomu u tohoto člověka změnit materialistickou povahu vhodnou duchovní výchovou. To musí být nutným protikladem. Jinak vykonáme jen polovinu práce; – ano, jenom práci, k níž člověk sám v pozdější inkarnaci bude muset nějakým způsobem vytvořit protějšek. Jestliže jsme odstranili citlivost k neštovicím, potom jsme přihlíželi jen k vnější stránce karmického působení. Jestliže se na jedné straně staráme o hygienu, musíme na druhé straně též cítit povinnost, aby se lidem, jejichž organismus se přeměnil, dalo také něco pro duši. Očkování neuškodí nikomu, komu se potom po očkování dostane v pozdějším životě duchovní výchovy. Směřujeme-li jen na jednu stranu a nepřihlížíme-li ke druhé – dojde k přílišnému vychýlení jedné misky vah. To cítíme skutečně tam, kde lidé říkají: „Kde se zasahuje příliš daleko s hygienickými opatřeními, tam se rodí jen slabé povahy.“ To je sice neoprávněné, ale vidíte, že se nesmí přebírat jedna úloha bez druhé.

Zde přicházíme k důležitému zákonu ve vývoji lidstva, který působí tak, že vždycky to vnější a vnitřní musí být v rovnováze (přihlížíme-li k celku), že nesmíme přihlížet pouze k jednomu, že ani to druhé nesmíme nechat bez povšimnutí. Zde nazíráme do velkých souvislostí – a nedostali jsme se ještě ani k formulaci důležité otázky:

„Jaký je vztah mezi hygienou a karmou?“

Uvidíme, že odpověď na tuto otázku nás uvede ještě hlouběji do karmy. Uvidíme také, jaké jsou karmické souvislosti mezi zrozením a smrtí člověka; a dále, jak jiné osobnosti působí na život člověka a jak se shoduje svobodná vůle člověka s karmou.

IX.

Karmické působení zážitků ve vtělení jako muž a žena

Smrt a zrození ve vztahu ke karmě

Hamburk, 26. května 1910

Bude možno, jak jsem již častěji poznamenal, naznačit velké karmické zákonitosti pouze v obrysech, abychom mohli dát podněty pro tuto přímo nezměrnou oblast. Když uvážíte všechno, o čem jsme v posledních dnech mluvili, nebude vám již nápadné, že je člověk přímo z určitých vrstev vědomí puzen, také ve vnějším světě hledat vyrovnávající účinky karmických příčin, které do sebe sám včlenil. Může být přímo puzen právě tam, kde např. dostane nákazu, aby v ní našel vyrovnávající účinky karmické příčiny (která v něm vězí), a dokonce – jak jsme včera viděli – může být puzen k tomu, čemu říkáme „neštěstí ohrožující život“, aby jím dosáhl takového vyrovnání.

Jak nyní probíhá karma, jestliže vlivem nějakých opatření můžeme zabránit člověku v hledání takových vyrovnávajících účinků?

Dejme tomu, že pomocí určitých zdravotnických (*hygienických*) opatření, nařízení působil tak, že určité příčiny, jisté věci, k nimž snad člověk právě pro své karmické souvislosti musí mít sklon, nejsou vůbec možné. Představme si, že by se zdravotnickými opatřeními podařilo vyhubit určité původce nemoci. Řekli jsme si již, že naprosto nezávisí na vůli člověka, učinit takové opatření. Viděli jsme, jak v určité době např. vzniká sklon k úsilí o čistotu; proto se tento sklon, jenž v dřívějších dobách zmizel, nyní při koloběhu vývoje znovu vynořuje. Z toho vidíme, že vlastně závisí na velkých zákonech karmy lidstva, jestli člověk v určité době činí ta či ona opatření. Pochopíme tedy snadno, že v dřívější době člověk nedošel k tomu, aby činil taková opatření. Lidstvo v té době potřebovalo epidemie, které mají být srovnány ze světa až pomocí hygienických (zdravotnických) opatření. V souvislosti s velkým světovým mechanismem skutečně podléhá vývoj lidstva zcela určitým zákonitostem a dokud něco může mít pro celkový vývoj lidstva význam a prospěch, nenastává možnost taková opatření činit. Taková opatření totiž nevycházejí z plně vědomého, rozumového života, jaký si člověk může osvojit mezi zrozením a smrtí, nýbrž vycházejí ze společného ducha lidstva. A stačí jen, když se podíváme na to, jak dochází k tomu či onomu vynálezu nebo objevu. – Teprve tehdy, když je lidstvo tak daleko, že je pro to skutečně zralé. Malý přehled dějin vývoje lidstva na Zemi vám může mnoho takového poskytnout.

Uvědomte si jen, že naši předkové (tzn. naše vlastní duše) žili v tělech zcela jiné podoby, nežli jsou dnešní lidská těla, že žili na dávné atlantské pevnině, že se tato atlantská pevnina potopila a že potom ve zcela určitém období se teprve setkali obyvatelé jedné vynořené poloviny země s obyvateli druhé. Teprve nedávno – v nepříliš vzdálené minulosti – mohli národové Evropy opět dosáhnout oblastí, které se oddělily na druhou stranu atlantské pevniny. V tom vládou skutečně velké zákony. Zdali ty či ony věci jsou objeveny, nebo zdali jsou učiněna opatření, která

v tom či onom směru umožňují zasahovat do karmy; to nezávisí na mínění nebo libovůli lidí, ale nastane to tehdy, kdy to má nastat. Přesto však, když odstraňujeme určité příčiny, které by tu jinak zůstaly a které by určití lidé vlivem svého karmického zapletení vyhledávali, pak tím můžeme ovlivnit karmu těchto lidí. Toto „ovlivňování“ však neznamená, že odstraňujeme karmu, nýbrž znamená to, že jí dáme jiný směr.

Představme si krajní případ: Určitý počet lidí by se vlivem karmického zauzlení cítil puzen vyhledávat určité vlivy, které by byly karmickým vyrovnáním; pomocí zdravotnických (*hygienických*) opatření by se prozatím tyto vlivy nebo poměry odstranily; dotyční lidé by je už nemohli najít. Tím však tito lidé nebyli zbaveni toho, co v nich je vyvoláno jako karmický účinek (*následek*), ale budou puzeni, aby vyhledávali jiné účinky. Svě karmě člověk neunikne. Taková opatření ho nezprošťují toho, co by jinak vyhledával.

Z toho vidíte, že pro karmické vyrovnání, které bychom na jedné straně dokázali odstranit, muselo by přijít vyrovnání v směru jiném. Pouze vytváříme možnost vyhledávat jiné příležitosti a jiné vlivy, jestliže některé vlivy odstraňujeme. Dejme tomu, že mnohé epidemie, společné příčiny nemocí lze vysvětlit tím, že lidé, kteří tyto příčiny nemocí vyhledávají, chtějí odstranit to, co si karmicky vštípili; – např. jako bezcitnost při epidemii neštovic. Kdybychom dokázali, že bychom odstranili tyto možnosti, potom by zde příčina bezcitnosti přesto zůstala a ony duše by pak musely v této nebo jiné inkarnaci hledat přiměřené vyrovnání jiným způsobem.

Pochopíme, co se zde děje, když poukážeme na něco, s čím určitě musíme počítat – a to je následující: Dnes se skutečně odstraňuje velké množství vnějších vlivů a příčin, které by se jinak vyhledávaly za účelem vyrovnání zejména určitých karmických věcí, které lidstvo v dřívějších dobách na sebe uvalilo. Tím, že jsou tyto věci odstraněny, odnímáme člověku možnost podlehnout vnějším vlivům. Činíme mu vnější život příjemnější nebo také zdravější. Tím však dosahujeme pouze toho, že to, co by si člověk v určité nemoci vyhledával jako karmické vyrovnání, musí nyní hledat jinou cestou. Lidské duše, které tímto způsobem po stránce zdravotní jsou zachraňovány, jsou tím odsuzovány k tomu, aby toto karmické vyrovnání vyhledávaly jiným způsobem. (Musí je hledat v četných takových případech, jaké právě náleží k těm, které byly vylíčeny.) Když je vám totiž např. zdravějším životem zjednáno větší fyzické pohodlí – čímž je ulehčen fyzický život, tím potom podléhá duše opačnému vlivu. Tento vliv spočívá v tom, že v sobě znenáhla pociťuje jakousi prázdnotu, nespokojenost, nenaplněnost. A kdyby to pokračovalo, že by vnější život byl stále příjemnější a zdravější, jak jej takto lidé mohou mít podle obecných představ v čistě materialistickém životě, pak by nastalo, že by takové duše měly v sobě méně a méně pohnutek (*popudů*) k pokroku (*vývoji*). V určitém smyslu by souběžně probíhalo pustnutí duší. Kdo se pozorně dívá na život, může to již dnes pozorovat. Sotva existovalo v jiné době tolik lidí, kteří žijí v tak příjemných životních poměrech, ale putují životem s prázdnotou, nezaměstnanou duší, jak tomu je dnes. Tito lidé spěchají od senzace k senzaci – nejdřív k jedné – potom, stačí-li jim peněžní prostředky, cestují od města k městu, aby něco viděli; nebo musí-li zůstat v témže městě, spěchají každý večer od zábavy k zábavě. Duše se však cítí prázdna, vyprahlá. Duše nakonec již sama neví, co má na světě hledat, aby se jí dostalo nějakého obsahu. (V této nebo další inkarnaci duše dospěje do takového stavu, že již neví, jak má najít nějaký obsah.) Zejména životem v čistě zevních, fyzicky příjemných stavech se jeví náklonnost přemýšlet jen o fyzickém. Kdyby zde náklonnost, zabývat se jen fyzickým, již dlouho nebyla, nezesílila by také náklonnost k teoretickému

materialismu tak, jak tomu je v naší době. Takto se duše stávají churavějšími, zatím co vnější život se činí zdravějším. – Nejméně si může nad takovou skutečností naříkat anthroposof, protože nám anthroposofie poskytuje porozumění věcem a tím pochopení, v čem je vyrovnávání. Duše mohou zůstat prázdné jen do určité míry; potom se jakoby vlastní pružností vymrští na druhou stranu. Potom hledají obsah, který je spřízněn s hlubinami vlastní duše. Potom poznají, jak nutně potřebují dospět k anthroposofickému světovému názoru.

Vidíme tedy, že to, co vychází z materialistického pojetí života, zevní život sice ulehčuje, ale vytváří obtíže vnitřního života, jež způsobují, že utrpení duše vede k hledání obsahu spirituálního světového názoru. Duchovní světový názor, jak se dnes projevuje v anthroposofii přichází tak vstříc duším, které ve své prázdnotě nemohou najít uspokojení pomocí vjemů z vnějšího světa. Duše budou mít snahu přijímat stále něco nového tak dlouho, až pružnost z druhé strany zesílí natolik, že se duše opět naplní spirituálním životem. – Takový je vztah mezi hygienou a nadějami anthroposofického světového názoru do budoucna.

Toto můžeme již dnes pozorovat v malém měřítku. Dnes je zajisté mnoho lidí, kteří k jedné povrchnostem připojují novou povrchnost; zajímají se totiž o anthroposofický světový názor, který přijímají jak novou senzaci. To je něco, co se projevuje v každém hnutí ve vývoji lidstva; to, co má hluboký vnitřní význam, působí také jako móda, jako senzace. Ale duše pro anthroposofii opravdu připravené jsou ty, které se buď cítí neuspokojeny vnějšími senzácemi, nebo také poznávají, že vnější věda se všemi svými výklady nemůže vysvětlit skutečnost. – To jsou duše, které jsou svou celkovou karmou tak uzpůsobeny, že mohou anthroposofii spojit s nejnvtřnějšími články svého duševního života. Anthroposofie náleží také k celkové karmě lidstva a tak se také do ní včlení.

Můžeme tedy karmě lidí dát jiný směr na tu či onu stranu; ale nemůžeme – pokud to je účinek příčin a činů z předchozí doby – odstranit zpětné působení na člověka. Co si člověk v dřívějších životech sám připravil, to se nějakým způsobem k němu vrací.

Jak nyní karma ve světě moudře působí, o tom nás může nejlépe poučit pozorování tam, kde působí – tak říkájíc – ještě bez morální přichuti, kde působí v samotném velkém světě, aniž má co činit s morálními podněty, které vycházejí z duše člověka a vedou k morálnímu nebo k nemorálnímu jednání. Budeme pozorovat oblast karmy (tak, abychom později to, co je příliš speciální – o čem bude řeč zítra – mohli lépe osvětlit, totiž oblast), v níž morální složka ještě nehraje roli, nýbrž kdy se projevuje něco neutrálního jako karmické zauzlení.

Předpokládejme, že nějaká žena žije v určité inkarnaci. Nebudeme popírat, že tato žena prostě tím, že je ženou, musí mít jiné zážitky nežli muž a že tyto zážitky nesouvisí jenom s vnitřními duševními ději, ale že v nejvyšší míře souvisí s vnějšími situacemi, událostmi, do nichž tato žena přichází tím, že je ženou. Tyto stavy a situace zase působí zpětně na celé duševní založení a duševní náladu. Proto můžeme mluvit o tom, že tato žena je přiváděna k určitému jednání, které co nejúžeji souvisí s jejím ženstvím. Můžeme toto ženství v souhrnu charakterizovat ještě jiným způsobem. Vyrovnání mezi mužem a ženou se děje teprve v oblasti duchovního soužití. Ale čím hlouběji sestupujeme do pouhého duševna a do vnější složky člověka, tím větší je rozdíl mezi mužem a ženou; žena se liší od muže také určitými

duševními vlastnostmi; má převážně sklon k impulsům, které je nutno označit jako emocionální; je v povaze ženy, mít psychické zážitky spíše nežli muž. V životě muže převažuje intelektuáliství a materialismus – tedy to, co má na náš duševní život veliký vliv. Psychická a emocionální stránky u ženy – intelektuální a materialistické stránky u muže; – tímto jsou přímo poháněni (*určováni*) svou přirozeností. Žena má tedy určité vnitřní odstíny duševního života, protože je ženou. Včera jsme kladli důraz na to, že vlastnosti, které v duši prožíváme, se oklikou života mezi smrtí a novým zrozením vtiskují do našeho tělesného organismu (*uspořádání*). Co je silněji psychické, emocionální a v životě mezi zrozením a smrtí jde více směrem k nitru duše, má také více sklon k tomu, aby hlouběji vnikalo do organismu a mnohem mocněji ho prostoupilo. A obzvláště, když žena přijímá dojmy, které přijímá psychicky, emocionálně, přijímá do hlubších základů duše také životní zkušenosti. Muž může nabývat bohatších zkušeností, i vědeckých, ale tyto zkušenosti nesestupují tak hluboko do duševního života jako u ženy. U ženy vtiskuje se celý zkušenostní svět hluboko do duše. Proto mají tyto zážitky silnější tendenci působit na organismus, silněji ho svírat (*objímat*) než tomu bylo v předešlé inkarnaci. Život ženy, v němž se to všechno vyvíjí, přijímá tendenci, ženskými zážitky v jedné inkarnaci zasahovat hluboko do organismu a tím jej v příští inkarnaci sám utvářet. Ale to, že na něm do hloubky pracuje a jej propracovává, znamená vytvořit mužský organismus. Mužský organismus je vytvořen tím, že prožité síly duše se chtějí hlouběji vtisknout, vrýt se do hmoty. Z toho vidíte, že z ženských zážitků v jedné inkarnaci plyne, že v příští inkarnaci se vytvoří mužský organismus. Zde máme z povahy okultismu poukázáno na souvislost, která je mimo morálku. Proto se v okultismu praví: „Muž je karmou ženy“. Mužský organismus je opravdu v pozdější inkarnaci výsledkem zkušeností a zážitků v předešlé inkarnaci ženy. Přesto, že se vydávám v nebezpečí, že snad u některých z přítomných vzbudím nesympatické myšlenky (mnozí muži mají nehoráznou obavu – respekt před tím, že by se inkarnovali jako žena), musím také tyto věci jako skutečnosti zcela objektivně osvětlit.

Jak je tomu s mužovými zážitky?

S mužskými zážitky je to tak, že jim porozumíme nejlépe, když vyjdeme hned z toho, co jsme právě vylíčili. V mužském organismu se vnitřní člověk důkladněji vžil do hmoty, sevřel ji silněji než je tomu u ženy. Žena zadržuje více z duchovna v netělesné části své bytosti; nevžívá se tak hluboko do hmoty, udržuje (*zachovává*) si měkčí tělesnost. Neodlučuje se tak daleko od duchovna. Je charakteristické pro povahu ženy, že si uchovává více ze svobodné duchovnosti, proto se také méně vpracovává do hmoty a především uchovává si měkčí mozek. Proto není nic divného, že ženy mají zvláštní sklon ke všemu novému, obzvláště v duchovní oblasti. Není proto náhodou, ale shoduje se s hlubokou zákonitostí, že ve hnutí, které má svou povahu co činit s duchovnem, je více žen než mužů. Kdo je muž, ten ví, jak těžkým nástrojem často je mužský mozek. Klade hrozné překážky, když ho člověk chce použít k ohebnějšímu myšlenkovému postupu. Tu nechce poslouchat. Musí být teprve všemožnými prostředky vycvičen, aby se vymanil ze své topornosti (*aby se zbavil ztuhlosti*). To může skutečně být vlastním mužským zážitkem.

Mužská přirozenost je tedy zhuštěnější, sevřenější (*staženější*); je (vnitřním člověkem) více stlačena, učiněna tvrdší (*neohebnější*), hmotnější. Topornější (*strnulejší*) mozek je především nástrojem pro intelektuální stránku, méně pro psychickou, neboť intelektuální se vztahuje mnohem více na fyzickou úroveň.

Intelektuáliství muže závisí na jeho topornějším, zpevněném mozku. Mohli bychom tu mluvit o určité „zamrznutí mozku“ (*zatuhnutí*); nejprve musí roztát, má-li se vpravit do jemnějších myšlenkových pochodů. Takovým nástrojem, kterým muž chápe spíše vnější věci, i když je chápe více, způsobuje u něho, že přijímá méně zážitků, které souvisí s hlubinami duševního života. A co přijme, to potom také nevstupuje hlouboko. Zevním důkazem toho je, jak málo do hloubky jde vnější věda a jak málo chápe nitro (*vnitřní stránku věci*), – jak sice se myslí v širokém okruhu, ale jak málo důkladně se shrnují skutečnosti. (Kdo pak musí svou vlastní sebekázní v myšlení skutečnosti spojovat, tomu by mohlo být mnohdy hodně špatně z toho, co se vyskytuje ve vnější vědě a co žádá, aby to zůstalo nespojeno.) Jak povrchní mohou být věci dnešní vědy, to dokládá následující příklad:

Dejme tomu, že mladý člověk, student, je přítomen přednášce náruživého (*zapáleného*) darwinisty. Od tohoto zástupce „selekční (*výběrové*) teorie“ student slyší asi takovéto věci: Čím to, že kohout má tak krásné, modravě třpytivé peří? To je výsledek pohlavního (*přirozeného*) výběru, neboť barvami vábí slepice, a slepice pak volí mezi kohouty takové, kteří mají modravě třpytivé peří. Tím přicházejí ostatní zkrátka, a následkem toho se vytváří jeden druh. To je pokrok ve vývoji – „přirozený pohlavní výběr“. – A student je rád, že ví, jak probíhá vývoj (směrem nahoru).

Jde teď na další přednášku, kde – řekněme – se probírá oblast smyslové psychologie. A protože není sklon k tomu, věci správně myšlením spojovat, může se stát, že týž student v druhé přednášce uslyší asi toto: Byly činěny pokusy, které ukazují, jak různě barvy spektra působí na různé bytosti. Můžeme podat krásný důkaz, že např. právě slepice ze všech barev spektra nevnímají to, co patří k modré a fialové barvě, a že vnímají, co přechází od zelené k oranžové, červené a ultračervené.

Student, chce-li toto obojí, co dnes skutečně může slyšet, spojit, je opravdu odkázán na to, aby tyto věci pojímal povrchně. Celá výběrová teorie je vybudována na tom, že slepice prý na kohoutu vidí barvy, které jim působí zvláštní radost, ale které se jim ve skutečnosti jeví jako hluboká čern, neboť slepice tyto barvy nevidí.

To je pouze jeden příklad. Ale skutečnost je taková, že se s takovými věcmi – kdo chce skutečně vědecky bádát – setkává na každém kroku. Z toho vidíte, že intelektualita nezasahuje do života zrovna hlouboko, že se zastavuje na povrchu.

Proto se může přihodit něco takového, co pan dvorní rada Seiling ve své knize „Profesorství“ nazývá „Kozlí skoky vědy“. Pan Seiling charakterizoval na „Dr. Měcháčkovi“ způsob vědeckého uvažování, napodobujícího to, co se dnes nazývá „mozková fyziologie“, která např. říká: když vyjmeme jisté části mozku, např. při nemoci, není pak již té či oné duševní činnosti. – Tedy: protože se už neprojevuje, je odstraněna; z toho se usuzuje, že ta část mozku byla původcem oné duševní činnosti. To je zcela podle metody Dr. Měcháčka, když říká: Mám před sebou např. žábu. Zašustím, a žába uskočí. Slyšela tedy zašustění. Teď jí vytrhnu nohy a zašustím zas; žába už neuskočí. Vzal jsem jí orgány, takže teď už neslyší šustot. – To je úsudek docela podle téže metody, jak usuzuje mozková fyziologie: takže žába slyší nohami. Nezpozorujete hned, že to je stejné usuzování jako v mozkové fyziologii. Ale je stejné.

Volím úmyslně nápadné příklady.

Lidé tak snadno neuvěří, že intelektualita se pohybuje na samém povrchu, že nezasahuje hluboko do duševního života a málo se zmocňuje nitra člověka. Tím méně se zmocňuje duševního života smýšlení materialistické. Následek toho je, že člověk z takové inkarnace, kdy málo působí do duše (mezi smrtí a novým zrozením), přináší sklon – v příští inkarnaci méně pronikat do organismu. Vždyť k tomu přijal méně síly; proto působí tato síla tak, že člověk prostupuje méně svou tělesnost. Z toho však nyní vzniká sklon, vybudovat si v příští inkarnaci ženské tělo. Proto se opět správně praví v okultismu: „Žena je karmou muže.“

V této morálně neutrální oblasti vidíme, jak to, co si člověk v jedné inkarnaci připraví, skutečně v příští inkarnaci organizuje (*uspořádává*) jeho tělesnost. A protože tyto věci zasahují hluboko nejen do našeho vnitřního života, ale také do našich zevních zážitků a do našeho jednání, tu musíme říci: Má-li člověk v jedné inkarnaci zážitky muže nebo ženy, je v příští inkarnaci jeho zevní jednání určováno tím, že následkem ženských zážitků má sklon vytvářet organismus mužský a naopak – následkem mužských zážitků organismus ženský. Jen v abnormálních případech se opakuje stejná pohlavní inkarnace. Ale může se opakovat nejvýše sedmkrát. Pravidlem je, že každý mužský organismus má v příští inkarnaci snahu, stát se ženským a naopak. Tu nepomůže žádný odpor, neboť nezáleží na tom, co bychom si přáli ve fyzickém světě, nýbrž na sklonech, které máme v době mezi smrtí a novým zrozením – a ty jsou určovány často mnohem rozumnějšími důvody, než jsou třeba ty, že snad máme v mužské inkarnaci nesmírnou hrůzu před tím, že bychom se v příští inkarnaci inkarnovali jako žena.

Tu vidíte, jak je pozdější život karmicky určován dřívějším a jak mohou být určovány také činy v pozdějším životě. Jde teď o to, abychom pochopili ještě jinou karmickou souvislost, což také ještě potřebujeme, chceme-li osvětlit důležité úvahy v příštích dnech.

Pohledme ještě jednou nazpět na samý počátek lidského vývoje, na značně vzdálenou dobu, kdy se na zemi začaly lidské inkarnace. To bylo ve staré době lemurské. Tenkrát počal na člověka pronikavě působit luciferský vliv a ten potom přivodil vliv ahrimanský. Pokusme si nyní představit si, jak luciferský vliv působil zevně. – Tím, že se člověk vůbec dostal do takové situace, že v oněch starých dobách pojal do sebe luciferský vliv, který prostoupil jeho astrální tělo, přijalo toto astrální tělo sklon (*úmysl*) ještě mnohem hlouběji zasahovat do organismu, mnohem hlouběji sestoupit do hmoty fyzického těla – a to zcela jinak, než by sestoupilo bez luciferského vlivu. Člověk se stal luciferským vlivem hmotnější. Kdyby luciferský vliv nebyl působil, byla by v člověku vznikla menší snaha sestoupit do hmotného světa. Byl by prodléval, jak byl, ve vyšších oblastech bytí. Vnější a vnitřní člověk se tedy luciferským vlivem pronikli mnohem silněji, než by se bylo stalo bez něho. Toto proniknutí (*způsobilo*) bylo příčinou toho, že člověk (pro své silnější spojení s hmotou vnějšího těla) ztratil zpětný pohled na události, které předcházely jeho vtělení. Člověk vstupoval nyní do bytí takovým zrozením, kterým se s hmotou spojil tak hluboce, že tím zanikl všechny zpětný pohled na dřívější zážitky. Jinak by si člověk uchoval vzpomínku na to, co zažil před zrozením v duchovnu. Luciferským vlivem se zrození stalo aktem, kterým člověk zjednává tak pevné spojení mezi vnějším a vnitřním člověkem, že vymizelo to, co prožíval předtím, v duchovním světě. Luciferským vlivem byl člověk oloupen o své vzpomínky na předcházející duchovní zážitky. To trvá po celou následující dobu vývoje lidstva. Proto nyní člověk prochází ve svém obyčejném vědomí, kterého nabývá zrozením tak, že nemá vědomí o tom, co se děje

mezi smrtí a novým životem, že nemůže pohlížet nazpět. Spojení s vnější tělesností působí, že nemůže pohlížet nazpět na to, co bylo dříve. Tím je člověk po dobu svého života odkázán na to, aby své zkušenosti a zážitky získával ze zevního světa.

Byli byste však na velkém omylu, kdybyste mysleli, že na člověka působí jen hrubé vnější látky, které do sebe pojímá. Nepůsobí na něho jen potrava a síly v ní obsažené, ale také jinší zkušenosti, které nabývá – také skutečnosti, které do něho proudí skrze jeho smysly. Ale v důsledku těsnějšího spojení s hmotou působí i potraviny jinak. – Představte si, že by nebylo došlo k luciferskému vlivu. Potom by všechno od potravin až ke smyslovým dojmům na člověka působilo jemněji. Všechno, co člověk prožívá jako vzájemné působení se zevním světem, pronikal by tím, co prožil mezi smrtí a novým zrozením. Tím, že člověk utvářel hmotnost hutnější, má sklon k přijímání také hutnějšího. Přijímal by jinak mnohem jemnější.

Proto luciferský vliv působí tak, že člověk si zhuštěním hmoty přitahuje také ze zevního světa všechno hustší, mnohem hustší, než by jinak činil. To hustší, co nyní přibírá z vnějšku, je docela něco jiného než méně husté. Méně husté by bylo udrželo vzpomínky na dřívější život; způsobilo by též, že by měl jistotu, že všechno, co člověk prožívá mezi zrozením a smrtí, sahá svými účinky do období nikdy se nekončícího. Člověk by věděl, že zevně nastává smrt, ale všechno, co se děje, působí dále. Tím, že musel přijmout luciferský vliv, vytváří vzájemné působení mezi svou vlastní tělesnou přirozeností a zevním světem od narození.

Jaký následek má tento vzájemný vztah?

Počínaje zrozením – duchovní svět vymizel. Aby člověk žil v duchovnu, aby procítl v duchovním světě, musí nejprve nastat zase onen stav, kde všechno, co do nás přichází zvenčí, hustší hmota, bude zase člověku odňato. Protože jsme si osvojili hustší hmotu, musíme, abychom mohli zase přijít do duchovna, čekat na dobu, kdy nám bude vnější hmotná tělesnost odňata. Hustší hmota, která do nás vniká od narození, odnímá nám po kusech (*ničí*) lidskou tělesnost. Kdybychom neměli hustší tělesnost, nemohlo by do nás proudit, co nám musí naši tělesnost odnímat. To, co do nás proudí, narušuje stále více tělesnost, až ji konečně rozruší úplně, takže už nemůže trvat. Počínaje naším zrozením přijímáme hustší hmotu, než jakou bychom přijímali bez luciferského vlivu, takže svou tělesnost pozvolna ničíme, až se při smrti stane zcela neupotřebitelnou.

Z toho vidíme, jak luciferský vliv je karmickou příčinou smrti člověka. Kdyby nebylo narození, nebylo by pro člověka ani smrti. Člověk by stál před smrtí tak, že by měl před očima určitý výhled na to, co přijde. Smrt je karmický následek zrození, zrození a smrt spolu karmicky souvisí. Bez zrození, jak je člověk nyní prožívá, nebylo by smrti, jak ji člověk prožívá.

Řekl jsem už dříve, že se u zvířete nemůže mluvit o karmě v témže smyslu jako u člověka. Kdyby někdo řekl že také u zvířete spolu karmicky souvisí narození a smrt, nevěděl by, že zrození a smrt je pro člověka něco docela jiného než pro zvíře. Co se zevně jeví jako stejné, není vnitřně stejné. Při zrození a smrti nejde o zevní budování, nýbrž o vnitřní prožitek. U zvířete má prožitek jen druhová, skupinová duše. Smrt zvířete znamená pro skupinovou duši přibližně totéž, co cítíte, když si na začátku léta dáte přistříhnout vlasy, které potom zase zvolna narůstají. Skupinová duše některého druhu zvířat pociťuje smrt zvířete jako odumření údu, který se zase poněmáhle obnovuje. Druhovou duši tedy můžeme srovnat s lidským „já“. Nezná

zrození a smrt. Neustále se dívá na to, co předchází zrození; a rovněž stále vidí to, co následuje po smrti. Mluvit o zrození a smrti zvířete tak, jak o tom mluvíme u člověka, je holý nesmysl, protože to má zcela jiné příčiny. Popírá vnitřní působnost ducha ten, kdo věří, že to, co se zevně stejně projevuje, je také způsobeno vnitřně stejnými příčinami. Stejně vnější děje nepoukazují s jistotou na stejné vnitřní příčiny. Z docela jiné příčiny se může narodit člověk a z docela jiné zvíře; a právě tak může člověk z jiné příčiny zemřít než zvíře. Tento rozdíl jsme poněkud vylíčili.

Kdo by trochu přemýšlel, jak vnějšek může vypadat docela stejně a nitro ani zdaleka neprožívá totéž, došel by už metodologicky k tomu, že tomu tak je. Může se dokonce zcela jednoduchým způsobem přijít na to, že vnější smyslové zdání není žádným důkazem vnitřního života. – Vezměte dva lidi. Přijdete v devět hodin na určité místo a vidíte, že tam stojí tito dva lidé. Ve tři hodiny jdete zase na to místo, mezi tím jste tam nebyli. A tito dva lidé zase stojí na tom místě. Mohli byste nyní usoudit:

A) ještě stále stojí na témže místě,

B) stojí na témže místě, jak stáli už v devět hodin. – Ale co se jeví oku, je vnější zdání. Pátráte-li totiž, co tito dva lidé mezitím dělali, dozvíte se, že jeden tu stál, kdežto druhý zatím vykonal dlouhou cestu a unavil se.

Tudíž potom jde o docela různé dva děje. A pak by bylo nesmyslné (jestliže tito dva lidé ve tři hodiny stáli na témže místě) říci, že se v jejich nitru dalo totéž. Právě tak nesmyslné by bylo, kdyby někdo ze stejného složení dvou buněk stejného tvaru usuzoval, že vnitřně mají stejný význam. Je třeba znát celou souvislost, která jednu buňku uvedla na dané místo. Proto je moderní fyziologie buněk, když vychází od zkoumání vnitřního složení buněk, na úplně nesprávné cestě. Nikdy nemůže to, co se jeví vnějšímu smyslovému zdání, být rozhodujícím pro vnitřní podstatu věci.

Něco takového musíme promyslet, chceme-li pochopit takové věci, jaké vyplývají okultistovi při okultním pozorování. Jak např. zrození a smrt je u člověka něčím zcela jiným nežli u savce nebo dokonce u ptáků. Studovat tyto skutečnosti bude možné teprve tehdy, až se lidé zase začnou zabývat tím, co říká duchovní bádání. Dokud se tím lidé nebudou zabývat, objeví se vnější věda, jež zůstává stát u smyslového zdání a u vnějších skutečností. Bude skutečně přinášet velmi krásné věci, ale všechno to, co se lidé budou domnívat na základě takovýchto předpokladů o skutečnosti, nebude pro skutečnost ale vůbec rozhodující (*směrodatné*). Proto je celá dnešní teoretická věda fantastickým výtvozem, který povstal z toho, že lidé kombinují vnější skutečnosti podle vnějšího zdání. V mnohých oborech (*oblastech*) zevní skutečnost doslova přímo nutí k tomu, aby se správně interpretovalo; ale díky dnešním názorům k tomu nemůže dojít.

Nechali jsme tedy dnes na sebe působit dvě neutrální oblasti na poli karmické zákonitosti, a uvidíte, že nám budou podkladem pro další úvahy. Pochopili jsme, jak organismus (*uspořádání*) ženy je karmickým následkem mužských zážitků a organismus (*uspořádání*) muže je karmickým následkem ženských zážitků; konečně jsme pochopili, že smrt je v lidském životě karmickým účinkem (*důsledkem*) zrození. – Pokusíme-li se tomu postupně porozumět, uvede nás to hluboko do karmických souvislostí lidského života.

X.

Svobodná vůle a karma v budoucím vývoji lidstva

Hamburk, 27. května 1910

Určité hlubší otázky karmické souvislosti, týkající se zejména našeho lidského vlivu na karmu a zvláště na karmu druhých lidí, tedy otázky, týkající se v malém i velkém měřítku změny směru karmy, nemůžeme zodpovědět – ani dát představu, jak musí být zodpovězeny – kdybychom se tak, jak to chceme dnes učinit, vůbec nedotkli určitých významných tajemství našeho světového bytí. Takové otázky mohou snad každému vyplynout z toho, co bylo řečeno, když sám dále rozebírá některou myšlenku, která byla nadhozena a po některé stránce osvětlena.

Tak se může vyskytnout otázka: Co se stane, když v karmické souvislosti člověka je pro to, co dříve prožil a vykonal, nutná nemoc k odstranění této karmické skutečnosti, a když se tomuto člověku léky nebo jiným zásahem pomůže tak, že se v takovém případě skutečně lidskou pomocí uzdraví? Jak tomu je a jak se má taková skutečnost k hlubšímu pojetí karmické zákonitosti?

Již napřed poznamenávám: abychom alespoň trochu osvětlili tuto otázku, musíme se dotknout věcí, které jsou dnešní vědě a dnešnímu myšlení lidí velmi vzdálené a o kterých se může mluvit skoro jen mezi anthroposofy, kteří jsou pro takové věci připraveni tím, že již přijali různé pravdy, vztahující se k hlubším základům bytí; a kteří si získali cit pro to, jak lze plně zdůvodnit věci, které dnes mohou být jenom naznačeny. – Přece však bych chtěl při této příležitosti vyslovit prosbu: Co musím říci o hlubších základech zemského bytí, co se např. vynasnažím vyslovit nejpřesněji a co by ihned bylo nesprávné, kdyby bylo vneseno do jiné souvislosti, nebo kdyby se to dokonce řeklo bez souvislosti a proto by to bylo příčinou k mnohemu nedorozumění. Prosím, abyste s tím nezacházeli jinak než tak, že to prostě přijímáte. Musím též právě při těchto věcech klást důraz na to, aby nebyly podávány dále, – aby je tedy nikdo nepokládal za nauku, kterou může nějak šířit (*podávat dál*), neboť takové líčení je oprávněno jenom souvislostí, a to jenom tehdy, když je spojeno s vědomím, jakými slovy je třeba vyjádřit takové myšlenky.

Oč nyní jde, to je otázka po hlubší podstatě hmotného bytí na jedné straně – a po podstatě duševního bytí na straně druhé. Musíme si dnes nutně osvojit hlubší pojetí duševní a hmotné stránky. Bude to nutné ze zcela určitého důvodu – z toho důvodu, že jsme v předešlých přednáškách uvedli, že duševno člověka může více nebo méně vnikat do hmoty. Včera jsme charakterizovali podstatu mužství tím, že jsme řekli: u muže vniká duševno hlouběji do hmoty, vtiskuje se hlouběji; kdežto u ženy duševno v jistém smyslu ustupuje zpět a osvojuje si větší samostatnost vzhledem ke hmotě. Takto jsme viděli, že v karmickém projevu mnohé záleží na tom, jak duševno vniká do hmoty. Viděli jsme také, jak určitý průběh nemoci, která se dostaví v jedné inkarnaci, je karmickým důsledkem chyb, kterých se duše dopustila v předešlých vtěleních, když tenkrát v sobě zpracovala své činy, zážitky a podněty a potom na cestě mezi smrtí a novým (*životem*) zrozením pojala tendenci (*úmysl*), aby to, co bylo

dříve pouhým příznakem, vlivem duševna, se vtisklo (*vniklo*) do tělesnosti, do hmoty. A když je potom lidská bytost prostoupena takovým duševnem, které do sebe pojalo luciferský nebo ahrimanský vliv, je právě tím lidská hmota (*tělesnost*) pokažena. To je pak základem pro nemoc. Proto můžeme říci: V nemocném těle vězí zkažená duševnost, jež přijala nesprávný vliv, vliv luciferský nebo ahrimanský; a ve chvíli, kdy bychom z duševna vypudili onen luciferský nebo ahrimanský vliv, vzniklo by správné pronikání duše a těla – tzn. dostavilo by se zdraví.

Musíme se tedy otázat: Jak je to s těmito dvěma bytostnými články lidské podstaty v zemském bytí (s hmotou a duševnem), o něž tu jde? Co jsou ve své hlubší podstatě?

Když se takto zeptáme, pak je dnešní člověk asi toho názoru, že odpověď na otázku: „Co je hmota, co je duše?“ – by musela být všude ve světě stejná. Nemyslím, že by bylo pro člověka snadné, obeznámit se s názorem, že pro bytosti, které žily na starém Měsíci, by musela odpověď na tuto otázku znít zcela jinak nežli pro bytosti, které žijí na Zemi. Jenže bytí se totiž tak značně vyvíjí, že se mění i takové věci, jako jsou představy, které si může učinit bytost o hlubších základech své vlastní podstaty. Takto se mění i odpověď, jaká musí být dána na otázku: „Co je hmota, co je duše?“

Je proto třeba předem zdůraznit, že odpovědi, které dáváme, jsou jen odpovědi, jaké může dát jen pozemský člověk – a jaké mají význam jen pro pozemské lidi.

„Hmotu“ bude člověk posuzovat především podle toho, s čím se v zevním světě setkává – jako s různými bytostmi a věcmi a co na něj nějakým způsobem činí dojem. Člověk poznává, že existují různé druhy látek, to nemusíme obšírně rozvádět. Výklady, které bychom tu mohli podat, kdybychom měli více času, můžete nalézt v obyčejných příslušných spisech. Proto nyní postačí, když ukážu, že se hmota člověku projevuje rozmanitě – když vidí různé kovy, zlato, měď, olovo atd., nebo když pozoruje to, co nepatří mezi kovy. Víte také, že chemie tuto hmotu postupně zpracovávala na určité základní látky, které nazývá „prvky“. Na tyto prvky se až do 19. století pohlíželo tak, že se nedají dále rozkládat. Když nějakou látku, která se nám jeví jako hmota, např. vodu, můžeme rozložit na vodík a kyslík, potom máme ve vodíku a kyslíku takovou hmotu, která se podle názoru chemie 19. století nemůže dále rozložit. Rozeznávalo se až 70 takových prvků. Zajisté také víte, že pojem prvků byl všelijak otřesen úkazy, které byly způsobeny zkoumáním několika zvláštních jevů a prvků (např. prvku rádia, různých elektrických jevů). Dospělo se tak k názoru, podle něhož těchto asi 70 známých prvků je pouze prozatímní hranice hmoty a že je lze dále rozkládat na jednotnou základní hmotu, která se potom vnitřní kombinací tohoto základu hmoty jednou specializuje ve zlato, po druhé v draslík, vápník atd.

Toto jsou proměnlivé vědecké teorie. A právě tak jako se měnily vědecké teorie každých padesát let během 19. století, tak došlo k tomu, že jistí fyzikové viděli ve hmotě něco, co je nutno označit jako entity, substance – tedy něco, co má původ v elektřině, jako nyní „iontová teorie“ (to jsou vědecké módy). Právě tak budou v nepřilíh vzdálené době existovat jiné vědecké módy a lidé si budou složení hmoty představovat jinak. Vědecké názory jsou proměnlivé. Musí také být proměnlivé, neboť zcela závisí na právě platných skutečnostech. Naproti tomu měla duchovně vědecká nauka ve všech epochách (co existují pozemské kultury) – a bude mít (jak dlouho budou pozemské kultury existovat) vždy jednotný, stejný názor na podstatu hmotného bytí, na hmotu. Abych vás přivedl k tomu, co duchovní věda považuje za podstatu hmoty, chci říci následující:

Znáte zcela obyčejný postup: máme-li „led“, je to pevné těleso, pevná hmota. Tato hmota není pevná vlivem vlastní podstaty, nýbrž je pevnou hmotou vlivem zevních okolností. Ihned přestává být pevnou hmotou, když přiměřeně zvýšíme teplotu; potom je „tekutou“ hmotou. Jak se určitá hmota ve vnějším světě projevuje, tedy nezávisí na tom, co je v ní samé, nýbrž na celkových poměrech okolního vesmíru. Potom můžeme tuto hmotu zahřívat dále, a z vody se stane od určitého bodu „pára“. Takto tedy máme led, vodu a páru; zvyšováním teploty okolí vzniklo to, to, co můžeme nazvat „hmota v nejrůznějších skupenstvích“. Musíme tudíž hmotu rozlišovat nikoli podle jejího projevu, ale podle druhu vnitřní struktury základní hmoty. Musí nám být jasné, že to, jak se s hmotou setkáváme, závisí na způsobu celkového uspořádání vesmíru a že nic z celého vesmíru nesmíme oddělovat na jednotlivé látky. Věci se mají ovšem tak, že metody dnešní vědy vůbec nemohou dospět k tomu, k čemu může dospět duchovní věda. Dnešní věda nemůže svými prostředky hmotu, která se z kusu ledu zvýšením teploty stává nejprve vodou a potom párou, přivést tak daleko, aby došla až k poslednímu stavu na Zemi, do něhož je nutno každou hmotu uvést. Není možné, dnes vědeckými prostředky přivodit takové poměry, aby se snad mohlo ukázat: Vezmeš-li zlato a zředuješ-li je, pokud jen to je na Zemi možné, dospěješ nakonec k tomu či onomu stavu. Uděláš-li totéž se stříbrem, je tomu rovněž tak, s mědí také tak atd. Duchovní věda to dovede, protože se opírá o jasnovidné metody bádání. Proto je schopna pozorovat – mohli bychom říci – jak se v meziprostoru našich látek pokaždé všude nalézá něco stejného, co je skutečně nejzazší hranicí, k níž by vůbec hmota mohla být přivedena, necht' jde o jakoukoli hmotu v pozemském bytí. Pro jasnovidné bádání skutečně existuje dosažitelný stav rozpuštění veškeré hmoty, v němž se všechna hmota projevuje ve stejném stavu. Jenže to už není hmota, nýbrž něco mimo všechny specializované látky, jež jsou kolem nás. Každá jednotlivá látka se pak jeví jako něco, co je z této „základní hmoty“ (jež není vlastně již hmotou) zhuštěno, zkondenzováno – ať to je zlato, stříbro či jiná hmota. Existuje základní podstata našeho hmotného zemského bytí, z níž všechno hmotné povstalo jen zhuštěním. A na otázku: „Jaká že to je ona základní hmota našeho zemského bytí?“, duchovní věda odpovídá: Každá hmota na Zemi je zhuštěné světlo.

Není nic v hmotném bytí, co by nebylo v nějaké formě zhuštěné světlo. Vidíme tedy, že ten, kdo tyto věci zná, nepotřebuje zakládat nějakou teorii, jako je třeba v 19. století hypotézu vlnovou. Konaly se pokusy vysvětlit světlo pomocí prostředků, které jsou samy hrubší než světlo. Světlo nelze v našem hmotném bytí vyvozovat z něčeho jiného. Kamkoli sáhnete a kde ucítíte hmotu, tam všude máte zhuštěné (*kondenzované*), stlačené světlo. Hmota je ve své podstatě světlem.

Tím jsme ze stanoviska duchovní vědy poukázali na jednu stránku věci. To, co je základem veškerého hmotného bytí, musíme spatřovat ve světle. A když se podíváme na hmotné lidské tělo, potom i ono je – pokud je hmotné – utkáno ze světla. Pokud je člověk hmotnou bytostí, je utkáno ze světla.

Přístupme nyní ke druhé otázce: „Co je podstatou duševna?“

Kdybychom podobným způsobem zkoumali duchovně vědeckými prostředky substancialitu (skutečnou základní podstatu duševna), ukázalo by se nám (podobně, jako všechno hmotné je jen stlačené světlo), že všechny i nejrůznější duševní jevy na Zemi jsou modifikace (rozmanitá přetvoření) toho, co musíme nazvat, chápeme-li opravdu základní význam toho slova: láska. Každé duševní hnutí, necht' se se projevuje kdekoliv, je nějakým způsobem modifikovaná láska. A když jsme to vnitřní

a zevní u člověka doslova zasunuli do sebe, vzájemně do sebe vtiskli; pak máme jeho vnější tělesnost utkanou ze světla, jeho vnitřní duševnost utkanou zduchovněným způsobem z lásky. Láska a světlo jsou opravdu nějak vzájemně propletené ve všech jevech našeho zemského bytí. A kdo chce tyto věci pochopit pomocí duchovní vědy, ten se především táže: V jakém stupni jsou láska a světlo vzájemně spolu setkány?

Láska a světlo jsou dva elementy, dvě složky, které prostupují veškeré zemské bytí: láska jako duševní zemské bytí, světlo jako zevní hmotné zemské bytí.

Ale teď přicházíme k tomu, že pro oba elementy, světlo a lásku, jež by jinak ve velkém chodu světového bytí vlastně stály vedle sebe, zde musí existovat nějaký prostředník, který jeden prvek vetkává do druhého, který světlo vetkává do lásky. To musí být mocnost, která nemá zvláštní zájem o lásku, která tedy vetkává do lásky světlo, která má zájem pouze o to, aby světlu poskytovala možnost, co nejvíce se rozšířit, která takto dává světlu vzařovat do elementu lásky. Taková mocnost nemůže být zemskou mocností, neboť Země je právě kosmem lásky.

Země má za poslání, všude vetkávat lásku. Tedy všechno, co je skutečně spojeno se zemským bytím, nemá takový zájem, jehož by se nějak nedotýkala láska.

Avšak takový zájem mají luciferské bytosti, které zůstaly stát ve vývoji na starém Měsíci, „kosmu moudrosti“. Ty mají obzvláště zájem na tom, aby do lásky vetkávaly světlo. Proto jsou luciferské bytosti činné všude tam, kde se naše nitro (jež je vlastně utkáno z lásky) nějak dostává do spojení se světlem, kde vůbec je přítomno v nějaké formě; a se světlem se přece setkáváme ve všem hmotném bytí. Přijdeme-li nějak do styku se světlem, dostaví se luciferské bytosti, a luciferství (*luciferská složka*) se vetkává do lásky. Tak se člověk během svých vtělení vůbec nejdříve dostal do luciferského elementu tím, že Lucifer se vetkal do elementu lásky. Tak se do toho, co je utkáno z lásky, vtlačuje prvek Luciferův, jenž jedině nám může přinést to, co způsobuje, že láska není jen bezvýhradnou oddaností, ale že je prostoupena moudrostí, že je láskou, prostoupenou moudrostí z nehlubšího nitra. Jinak bez této moudrosti by láska byla samozřejmou silou, za kterou by člověk nemohl být odpovědný. Takto však se láska stává vlastní silou „já“, do níž je vetkáván luciferský prvek, který byl jinak jen venku ve hmotě. Teprve tím je možné, aby naše nitro, jež by v zemském bytí muselo mít v celém rozsahu znamení lásky, bylo prostoupeno vším ostatním, co můžeme označit jako působení Luciferovo a co z této strany vede k proniknutí vnější hmoty, takže lásku neprotkává jen to, co je utkáno ze světla, nýbrž že vzniká taková láska, jež je proniknuta Luciferem. Tím, že člověk přijímá luciferský element, protkává hmotné bytí ve své vlastní tělesnosti takovým duševnem, které je sice utkáno z lásky, do něhož však je vetkán luciferský element. Láska, prostoupená luciferským prvkem, a vtiskující se do hmoty, je zevnitř působící příčinou nemoci. V souvislosti s tím, co jsme dříve uvedli jako nutný následek onemocnění, pocházejícího z luciferského prvku, můžeme nyní říci: Co jako takový důsledek musíme spatřovat v bolesti (viděli jsme, že bolest je následek luciferského elementu), to nám ukazuje působení karmické zákonitosti tím, že účinek nějakého činu nebo pokušení, pocházejícího od Lucifera, se karmicky projevuje tak, že se ohlašuje bolestí to, co má vést k překonání onoho účinku.

Jak ale je tomu s tím, zda v takovém v takovém případě smíme pomáhat? Smíme zde pomáhat? Smíme všechno, co z luciferského prvku vniká se všemi svými důsledky do bolesti, nějakým způsobem odstraňovat?

Z odpovědi na otázku po podstatě duševna nám vyplývá nutnost, že smíme učinit jen to, že pro člověka, který v sobě má luciferský prvek jako příčinu nemoci, najdeme prostředek, abychom luciferství náležitým způsobem vypudili.

Co je to za prostředek, který musí působit silněji, aby luciferský prvek správným způsobem odstranil? Co je znečištěno luciferským prvkem naší Země?

Láska! Proto můžeme poskytnout skutečnou pomoc jen přiváděním lásky, aby se karmický prvek správným způsobem projevil. Takto musíme nakonec u všeho, co se v tomto směru stává příčinami nemocí, spatřovat v prvku lásky, jenž byl v duševnu luciferským vlivem poškozen (*zeslaben*), něco, čemu musíme napomáhat. Musíme vlévat lásku, aby to, co vtéká jako čin lásky, mohlo být pomocí. Tento charakter dodávané lásky mají všechny léčivé činy, které se více či méně opírají o to, co můžeme nazvat „psychické léčení“. To, čeho se při psychickém léčení používá, souvisí v nějaké formě s dodáváním lásky. Je to láska, co do druhého člověka vléváme jako balzám. Musí to posléze mít původ v lásce. A to také lze. Z lásky může vycházet, když uvedeme do pohybu jednoduché psychické faktory, když druhého člověka povzbudíme, aby dal do pořádku snad i jen svou tísnivou duševní náladu. Toto všechno musí mít podnět v lásce, prostým léčením počínaje až k tomu, co se dnes laicky často nazývá „magnetizování“.

Co vlastně ve skutečnosti léčitel při tom předává tomu, kdo má být vyléčen?

Je to – použijeme-li výrazu z fyziky – „výměna napětí“. Co žije v léčiteli (zejména jisté pochody v éterickém těle) je uváděno do jakési polarity k tomu, kdo má být léčen – tím, že to vstupuje do určitého vztahu k němu. Polarita se vyvolává právě tak, jako se polarita vybujuje v abstraktním smyslu, když vyvoláte jeden druh elektřiny – pozitivní, a objeví se určitým způsobem příslušný druhý – negativní. Vyvolávají se polarity. A to je skutečně nutno chápat jako oběť (*čin oběti*). Skutečně v sobě vyvoláváme pochod, který není určen jen k tomu, aby měl význam v nás samých; jinak vyvoláváme pouze jeden pochod. V tomto případě má být pochod určen k tomu, aby ve druhém člověku vzbudil polaritu k prvnímu pochodu. A tato polarita, která přirozeně závisí na tom, aby léčitel a léčený byli uvedeni nějakým způsobem do spojitosti – tento druhý děj vyvolat v jiném člověku – to je v nejvlastnějším smyslu obětování síly, jež není nic jiného než přeměněná síla lásky – čin lásky v nějaké formě. To je to, co vlastně působí u takových psychických léčení: do nějaké formy přeměněná síla lásky. Musí nám proto být jasné, že bez síly lásky (jež je základem) – existuje v takovém případě vždycky něco, co nevede ke správnému cíli. Ale láska nemusí působit vždy tak, že si toho člověk je v obyčejném denním vědomí plně vědom. Působí také v podvědomí; dokonce i v tom, na co lze pohlížet jako na „techniku“ léčebných pochodů, dokonce i ve způsobu, jak se např. přejíždí rukama, jaká je technika vpravení do soustavy (*orgánové*), i to již představuje čin oběti. Tedy přesto i v tom, v čem nespátřujeme přímo při léčebném pochodu souvislost a nevidíme, co se koná, tkví čin lásky, i když je zcela proměněn v techniku.

Protože duševno je v podstatě láskou, můžeme zasahovat v léčení psychickými faktory, jež zdánlivě mohou působit zcela na povrchu lidské bytosti; vidíme, že vlivem takových léčebných faktorů se to, co je v podstatě láskou, obohacuje tím, co člověk potřebuje jako lásku. Je to pomoc z jedné strany – pomoc, kterou musíme poskytnout, protože musíme člověku pomoci, aby, když se dostal do Luciferových

chapadel, se z nich zase mohl osvobodit. Protože je základní podstatou duševna láska, může dobře ovlivňovat karmu v jejím směru.

A nyní – na druhou stranu – se ptáme, co se stalo s hmotným prvkem, utkaným ze světla, v němž vězí duševno? Co se stalo s hmotou člověka, utkanou ze světla?

Vezměme tělesnost člověka, zevního člověka v jeho hmotné tělesnosti. Kdyby z duševna vlivem karmického pochodu nebyla do hmoty vtisknuta taková substance lásky, proniknutá Luciferem nebo Ahrimanem a kdyby se vlévala jen čistá substance lásky, potom bychom tuto substanci lásky nemohli pociťovat jako znečišťující, znehodnocující – pro hmotu utkanou ze světla. Kdyby se do hmoty vlévala pouze láska, pak by se vlévala do lidské tělesnosti tak, že by ji nemohla znehodnocovat. Jedině proto, že se do hmoty může vlévat láska, která přijala luciferské a ahrimanské síly, může se ze světla utkaná hmota stát horší, než jaká měla původně být. Může tedy pocházet jen od luciferského nebo ahrimanského poškození, vniklého do lidí v pokračujících inkarnacích, že máme v lidském organismu něco, co není takové, jaké by mělo být. Kdyby to bylo takové, jaké by to mělo být, byla by to zdravá lidská hmota: ale protože do sebe přijal Ahrimanovy a Luciferovy účinky, může pak být tělesný prvek nemocný.

Jak můžeme zevně vypátrat příslušné vlivy, které zevnitř vplynuly prostřednictvím nesprávného duševna, nesprávnou substancí lásky? Co se děje s tělesností tím, že do ní vniká něco nesprávného?

Pro duchovní vědu děje se tím něco, co z utkaného světla činí nějakým způsobem opak. Světlo má svůj protějšek ve tmě vzniklé určitým způsobem. Všechno, co se reálně jeví – jakkoli to zní podivně – jako znečištění toho, co je utkáno ze světla, to je z ahrimanského nebo luciferského vlivu vetkaná temnota. Takto vidíme v lidské hmotě vetkanou temnotu. Ale tato temnota byla vetkána teprve tím, že se lidská tělesnost stala nositelem toho, co prochází jako „já“ inkarnacemi. Dříve to v ní nebylo. Toto znehodnocení může mít právě jen lidská tělesnost a dříve nebylo v tom, co je utkáno ze světla.

Člověk dnes bere základ ke hmotě z toho, co postupem vývoje ze sebe vylučoval. To je říše zvířecí, rostlinná a nerostná. Tyto říše obsahují také různé hmoty, tzn. to, co je v zemském bytí utkáno ze světla. Ale ve všech těchto hmotách ještě není to, co během postupu lidské karmy mohlo z nitra člověka vejít do lidského hmotného bytí. Na tyto tři říše nemohl tedy člověk nikdy působit svým luciferským nebo ahrimanským vlivem, pokud působí ze sebe – ze své substance lásky tak, aby je znečistil. (Zde uvnitř není z něho nic; takže ve své čistotě se mohlo rozšířit na to, co vzhledem ke své čistotě je uvnitř člověka znečištěno.)

Máme-li např. venku nerostnou hmotu, sůl nebo něco jiného, potom je to hmota, kterou člověk také má nebo může mít v sobě, ale u něho je protkána substancí lásky, znečištěnou Ahrimanem nebo Luciferem. Ale venku je čistá. Takový je rozdíl mezi substancí venku a substancí, kterou člověk má v sobě. Venku je tomu vždy jinak nežli v člověku, protože u něho je to protkáno ahrimanským a luciferským vlivem. Toto je důvod, proč pro všechno, co člověk může více nebo méně na své zevní podstatě pokazit, se musí venku najít něco, co tu věc představuje v čistém stavu, bez lidského znehodnocení. Co venku ve světě existuje bez znehodnocení, to je vnějším léčebným prostředkem pro to, co je s tím shodné, ale znehodnocené. Dáte-li to lidské bytosti správným způsobem, potom máte lék pro ono poškození.

Zde máte zcela objektivně to, co můžete podávat lidskému tělu jako lék. Zde máte charakterizováno poškození jako vlastní temnotu – to, co ještě není temné, jako zevně utkané čisté světlo. A vidíte, proč můžete zrušit v člověku temnotu, temnou hmotu, když mu dáte hmotu čistou, utkanou ze světla. Máme tedy v čisté, ze světla utkané hmotě specifický lék proti poškození. – Nyní jde o to – a často jsem upozorňoval na omyl, jakému právě anthroposofie nesmí propadnout – že by to byla úzkoprsost, kdyby někdo popíral, že v takových případech přece jen je něco, co můžeme při tom či onom poškození podávat jako účinný specifický léčebný prostředek, působící na určitý orgán. Bylo často řečeno, že organismus má síly, aby si pomohl. I když je správné to, co uplatňovala vídeňská škola nihilistické terapie (totiž vyvoláním opačných sil zahájit léčebný pochod), tehdy přesto můžeme pomocí specifických prostředků vycházet vstříc léčebnému pochodu (*uzdravení*). Vidíme, že tu vládne souběžnost, kterou můžeme vylíčit na základě duchovní vědy.

Z toho, co jsem vylíčil, např. o záškrtu, můžete poznat, že při tom jde o něco, co se v karmické příčině obzvláště týkalo astrálního těla. Nyní shledáváme něco, co je tomuto astrálnímu tělu nejbližší příbuzné – např. v okolí člověka, v říši zvířecí. Proto při nemocech, které jsou obzvláště blízké astrálnímu tělu, vidíme vždycky, že lékařská věda nevědomě, na základě temného pudu, pátrá po prostředcích, které jsou vzaty z říše zvířecí. Při nemocech, jejichž příčina tkví v těle éterickém, sahá lékařská věda po prostředcích z říše rostlinné. A mohla by nyní být zajímavá přednáška např. o vztahu náprstníku červeného (*Digitalis purpurea*) k určitým srdečním nemocem. – To jsou věci, které – pokud se zakládají na skutečnosti – nejsou správné pouze pět roků (jak jeden lékař řekl) – a potom začínají být nesprávné, jak je tomu v případě, když se usuzuje jen z vnějších příznaků. Ale existuje určitá pokladnice léčebných prostředků, která má nějakou souvislost s duchovní vědou; která se dědila, aniž by lidé věděli, jaký je její původ. Jako dnes astronomové nevědí, že „Kant-Laplaceova teorie“ vyšla z tajných škol středověku, právě tak lidé nevědí, odkud pocházejí původní léčebné prostředky. – A příčiny nemocí, které souvisí s podstatou fyzického těla, vedou pak k používání léčiv z říše nerostné.

Již na základě těchto analogií, může se tedy přímo ukázat na věc. Pro člověka je tudíž vlivem jeho souvislosti s okolním světem dána možnost, že je mu poskytována pomoc ze dvou stran: na jedné straně se mu přináší modifikovaná láska v psychických léčebných pochodech, nebo na druhé straně nejrůznějším způsobem modifikované světlo u těch pochodů, jež nějak souvisí se zevními léčebnými pochody. Všechno, co se může dělat, je konáno buď vnitřními psychickými prostředky – láskou, nebo vnějšími prostředky – nějak zhuštěným světlem. Až jednou bude věda tak daleko, že se naučí věřit v nadmyslnu a ve větu: „Hmota je určitým způsobem zhuštěné světlo“, potom se na základě této zásady vrhne duchovní světlo na soustavné hledání způsobu, jak se zevními prostředky může člověku pomoci. Z toho vidíme, jak v tom, co bylo za dlouhá období z tajných škol starého Egypta a starého Řecka postupně připojováno do pokladnice léčebných prostředků, nejen že nevězí holý nesmysl, ale že všude v těchto věcech je vždy zdravé jádro. Anthroposofie tu není proto, aby se postavila na nějakou stranu a říkala: „Toto je směr, který podává lidem jed.“ Vždyť slovo „jed“ působí dnes přímo sugestivně, a lidé nemyslí na to, jak je toto slovo relativní.

Co je vlastně jed?

Každá látka může být jedem. Záleží jenom na způsobu léčení a na množství, jaké se najednou požije. Voda je silným jedem, když jí někdo vypije najednou deset litrů. Tento účinek, chápaný vnitřně chemicky, se nijak zvlášť neliší od toho, než kdybychom člověku dali nějakou jinou látku. Záleží vždycky na množství, neboť všechny tyto pojmy jsou relativní.

Na základě toho, co jsme dnes poznali, můžeme říci: Můžeme být rádi, že i pro to, co si člověk může přivodit jako poškození (ve všem, co je kolem nás jako příroda – jak nyní pohlížíme na světový děj) – musí být něco léčivého, takže člověk může zase poškození překonat. Je také krásný pocit, jaký můžeme mít vůči zevnímu světu: můžeme se radovat nejen ze zevního světa, protože nám daruje rozkvetlé květiny, nebo nám světlým jasem ozařuje hory. Ale můžeme se z něho radovat i proto, že všechno kolem nás má tak úzký vztah k tomu, co se dá v samotném člověku označit jako dobré nebo zlé. Můžeme se v přírodě radovat nejen z toho, co k nám zevně mluví; nýbrž čím hlouběji vnikáme do toho, co se zhustilo až k zevnímu hmotnému bytí; tím více budeme poznávat, že tato příroda, která nás oblažuje, má v sobě zároveň mocného léčitele pro všechna poškození, která si člověk způsobuje. V přírodě je skrytý léčitel. Jde pouze o to, abychom řeči léčitele nejen rozuměli, nýbrž ji i poslouchali a skutečně se jí řídili. Dnes, ve většině případů, nemáme možnost naslouchat mluvě léčivé přírody proto, že zneuznání světla – že temnota – jež se vmísila i do poznávání, přivodila v mnohých směrech poměry, nedovolující naslouchat čisté mluvě přírody.

Musí nám tedy být jasné: když v některém případě nemůže být poskytnuta pomoc, když nějaké utrpení pro karmické souvislosti nemůže být zmírněno, neznamená to, že vůbec nemůže být zmírněno.

Takto vidíme i zde pozoruhodnou souvislost, která nám opět dává vidět celý velký svět včetně člověka jako jednu bytost. Ve větě: „Hmota je utkané světlo – duševno je nějakým způsobem zjemnělá láska“ – je klíč k nesčetným tajemstvím zemského bytí. Ten se však hodí jen pro zemské bytí, nikoli pro jinou oblast světového bytí. Ukázali jsme tak zajisté nic menšího nežli to, že dáváme-li karmě jiný směr, spojujeme se s prvky, z nichž sestává naše zemské bytí: na jedné straně se světlem proměněným ve hmotu, na druhé straně s láskou proměněnou v duševno. Bereme léčebný prostředek buď z okolí, ze zhuštěného světla, nebo ze své vlastní duše, z uzdravujícího činu lásky, z obětího činu a pak léčíme duševní silou, získanou z lásky. Spojujeme se s tím, co má na Zemi být, co je na Zemi v nejhlubším nitru oprávněné, když se spojujeme na jedné straně se světlem, na druhé straně s láskou. Veškeré zemské stavy jsou určitou rovnováhou mezi světlem a láskou. Všechno nezdravé je porušením rovnováhy mezi světlem a láskou. Je-li nějaká porucha v lásce, můžeme pomoci, když rozvineme sami sílu lásky; je-li porucha ve světle, můžeme pomoci, když si nějakým způsobem opatříme ve vesmíru to světlo, které v nás může zrušit temnotu.

Zde máme základní prvky lidské pomoci. Ukazují, jak všechno v zemském bytí spočívá na stavu rovnováhy prvků protikladných nebo proti sobě stojících. Světlo a láska jsou vlastně proti sobě stojící prvky. Ale na jejich vzájemném protkávání, spočívá nakonec všechno, co se v našem pozemském životě děje v oblasti duševní a hmotné. Nesmíme se proto divit, když ve všech oblastech lidského života od

epochy k epoše se odehrává vývoj tak, že stav rovnováhy se vychyluje na jednu stranu a potom je zde zase snaha rovnováhu napravit.

Náš vývoj tedy probíhá tak, že se podobá vlnobití: klesá a stoupá. Narušená rovnováha se pokaždé vyrovnává tím, co na druhé straně odpovídá druhému vychýlení z rovnováhy.

Když si uvědomíte, že všude v lidském životě jde o porušování rovnováhy v jednom nebo druhém směru, potom shledáte, že takto lze vysvětlit i ty nejskrytější kulturní děje. Pozorujete-li období, kdy v lidském vývoji nastaly určité poruchy vlivem toho, že lidé přihlíželi jenom k nitru a nikoli i k zevnějšku (jako např. ve středověku, kdy za silného rozkvětu mystiky se nepřihlíželo k zevnějšku a vedlo to též k omylům nejen v poznání, ale i k nedorozumění v jednání). Potom zase vidíte následovat dobu, kdy lidé o mystice nechtějí ani slyšet, ale zato obrazejí pozornost k zevnímu světu, aby se vykonalo vše, co zase dá kyvadlu vychýlit se na druhou stranu. Zde máme přechod od středověku k novověku. Takové poruchy v rovnováze můžete najít nerůznějším způsobem.

Při tom bych chtěl říci, že skutečně v takových dobách, jako je naše, projevuje se charakteristická vlastnost mnohých lidí, že zcela zapomínají a zcela ztrácejí ze zřetele to, co bychom mohli nazvat „vědomí o nadsmyslovém světě“. V naší době je mnoho lidí, kteří se naprosto nestarají o to, že existuje duchovní svět, a kteří tedy odmítají myšlenky na duchovní svět. V takové době – a vůbec v takových dobách – je zde pokaždé v určitém vztahu tento protiklad. Zcela jednoduše to vylíčím následovně.

Když jsou na fyzické úrovni lidé, kteří se zapředou do fyzického natolik, že zcela zapomenou na prvek duchovní, potom mají v duchovním světě mezi smrtí a novým zrozením zato opačnou touhu, vyvolanou jakoby karmou, působící z fyzické úrovně na úroveň duchovní – totiž touhu zabývat se nějakým způsobem věcmi, které působí z duchovního světa na fyzický. Toto je skutečně základ častého působení lidí, kteří stojí před novým zrozením, na fyzický svět. Na fyzický svět působí tito lidé tak, jak se k tomu právě vyskytují prostředky, oklikou skrze takové lidi, kteří jsou ve větší míře přístupní vlivům z duchovního světa.

Má-li se do těchto oblastí vnést jasno, pak bude nutno odmítat mnohé, co se z té či oné strany vydává za zjevení duchovního světa od lidí, kteří stojí mezi smrtí a novým zrozením. Charakteristické případy lze velmi dobře odlišit, kdy se zemřelí – aby způsobili výkyv kyvadla na druhou stranu – velmi snaží, lidem nějak hmatatelně ukázat, že přece existuje duchovní svět. Kvůli tomu, že jsou v naší době lidé zcela obestřeni tmou, kteří vetkali do svého duchovna tolik temna, že vůbec nic nechtějí vědět o duchovním světě, kvůli tomu jsou zde zase zemřelí, kteří vlivem tohoto nedostatku mají touhu, působit na fyzický svět. K těmto skutečnostem dochází ponejvíce tehdy, když lidé na fyzické úrovni v tomto směru pro to naprosto nic nedělají. Nejnápadnější jsou tyto věci, když se dějí bez umělých pokusů a dostávají se doslova jako projevy duchovního světa. Tak vzniká spojitost lidí na poli materialistickém na jedné straně – a na druhé straně touha, působit sem poučováním z duchovního světa.

Mnohé z toho, co zde může být důkazem, najdete v knize našeho přítele Ludwiga Deinharda „Mystérium člověka“. Zde je mnohé sestaveno a systematizováno z toho, co právě potřebujete, a co je dnes v literatuře rozptýleno, že každý nemá možnost si to dohromady sestavit. Je tudíž velmi pěkné, že v této knize je sestavena právě tato

stránka duchovních skutečností, které – jak nyní vidíte – jsou dokonce svrchované charakteristické pro naši dobu. Zejména tam najdete velmi šťastně charakterizovanou skutečnost o badateli, jenž se ve svém zdejším pozemském životě různě snažil, aby cestou materialistické metody dospěl k důkazu o duchovním světě – zemřelý Frederick Meyers – a jenž potom po své smrti pociťoval silnou touhu, aby to, o čem zde usiloval mohl zde lidem ukázat pomocí vzařování z duchovního světa, s pomocí duchovního světa.

To má být ilustrace k větě, že ve světě a ve světovém bytí musíme vidět neustálé narušování (*vychylování*) rovnováhy a zase hledání rovnováhy. V zemském bytí máme jako nejhlubší elementy tohoto stálého narušování a opětovného zjednávání rovnováhy oba elementy – světlo a lásku. A v lidské karmě působí od inkarnace k inkarnaci oba prvky, světlo a láska, vyrovnávajícím způsobem na porušenou rovnováhu. V lidské karmě, vinoucí se všemi našimi inkarnacemi, máme vlastně narušené stavy rovnováhy – a ve světle a lásce máme neustálý pokus o obnovu porušené rovnováhy. Jednou v daleké budoucnosti člověk projde svými inkarnacemi a dospěje konečně k tomu, že vytvoří na Zemi dosažitelný stav rovnováhy, který povede k tomu, že lidstvo naplní poslání Země a zemské bytí se vyvine v novou planetární formu.

Pokusil jsem se vyložit něco, co není možné bez hlubšího odůvodnění karmických souvislostí a zákonů. Proto jsem také neváhal pojednat dnes jednou o tajemných základech, pro něž naše dnešní věda ještě dlouho nebude zralá: že hmota je ve skutečnosti utkané světlo a že duševno je určitým způsobem zředěná láska. Toto jsou dávné okultní věty, avšak takové věty, které zůstanou pravdou pro všechny příští časy a jejich plodnost se projeví nejen v poznání, nýbrž i v lidském působení a jednání.

XI.

Individuální a společná karma

Karma lidstva a karma vyšších bytostí

Hamburk, 28. května 1910

Ještě mnohé by se mělo říci o různých projevech karmy. Ale protože dnes máme poslední přednášku, a vlastně bylo jen málo času věnováno této obsáhlé problematice – potom pochopíte, že mnohé z toho, co by se mělo prohovořit, a snad také množství otázek, které vám leží na srdci, tentokrát zůstane nevyřízeno. Ale naše anthroposofické hnutí bude pokračovat a to, k čemu nemůže dojít v jednom kursu, to budeme moci dále rozvinout v jiném.

Ukáže se vám opětovně, že člověk prožívá karmickou zákonitost tak, že doslova v každém okamžiku jeho života je něco zcela určeného (*daného*), takže v každém okamžiku svého života můžeme pohlížet nazpět na to, co jsme prožili, co jsme činili, mysleli, cítili v předešlých inkarnacích. Pokaždé shledáme, že náš lidský vnitřní i vnější osud v přítomném okamžiku lze vysvětlit tím, že máme jakési „životní konto“, do něhož na jednu stranu píšeme všechny své rozumné, moudré zážitky a na druhou stranu všechny nerozumné, zlé a ošklivé. Na některé straně se přitom ukáže přebytek, a ten znamená v jednom okamžiku života také jeho osud.

Tedy se mohou vynořit různé otázky, z nichž nejbližší musí být tato: „Jak se má to, co lidé činí žijíce pospolu, co konají jako lidské společenství, k tomu, co nazýváme „individuální“ karmou jednotlivého člověka?“

Těchto otázek jsme se dotkli již z jiné strany. Když pohlédneme zpět na některou událost v dějinách, např. na perské války, není možno si myslet, že tato událost – pohlížíme-li na ni především z řecké strany – představuje něco, co by se mělo zapsat pouze do knihy osudu jednotlivých lidí, kteří se na vnější fyzické úrovni těchto válek účastnili. Vzpomeňte si na všechny ty vůdce v perských válkách, na všechny ty lidi, kteří se tenkrát v řeckém vojsku obětovali, vzpomeňte si na všechno, co se tehdy v řecké armádě vykonalo od vůdců až k jednotlivým vojákům. Když necháte jenom trochu takové události na sebe působit s rozumem, můžete to, co tenkrát vykonali jednotlivci, napsat jen na karmické konto těchto jednotlivců? To není možné.

Není možné, abyste si představovali, že se při událostech, které se týkají celého národa nebo velké části civilizovaného lidstva, naděje nic jiného nežli to, že každá lidská individualita prožívá jen svou karmu! Tímto způsobem můžete v dějinném vývoji postupovat od události k události, a uvidíte, že v samotném vývoji lidstva mají smysl a význam, ale že takové události nejsou shodné s individuální karmou jednotlivců.

Můžeme něco takového, jako jsou perské války, nechat působit na duši a potom se můžeme otázat: „Jaký význam mají pro vývoj lidstva?“

Měly význam, když se v Orientě vyvinula určitá kultura, která měla mohutné, světlé stránky. – Ale jako každé světlo s sebou přináší stíny, tak nám musí být také jasné, že celé kultury Orientu nemohlo lidstvo dosáhnout jinak, než tím, že se do ní

dostaly leckteré stinné stránky, které se v lidském vývoji neměly dále rozvíjet. Takovou její stinnou stránkou bylo především to, že měla snahu, vnějšími, čistě na fyzické úrovni se projevujícími mocenskými prostředky stále víc a více se rozšiřovat. Kdyby nebyla tato snaha po vzrůstu (*rozpínavosti*) vznikla, pak by přirozeně nevznikla celá orientální kultura. Jedno si nelze představit bez druhého. Ale aby se lidstvo mohlo vyvíjet dále, musela se za docela jiných předpokladů vyvíjet např. řecká kultura. Avšak řecká kultura by nemohla mít svůj bezprostřední začátek. Musela své předpoklady načerpat odjinud. A skutečně přijala důležité předpoklady z orientální kultury. V různých pověstech o hrdinech, kteří šli z Řecka do Orientu, nezobrazuje se nic jiného než to, že žáci jistých řeckých škol chodili do Orientu a Řekům přinášeli statky, jež mohly být získány jen v orientální kultuře. Ty pak mohly být dále pěstovány pomocí toho, co se z řeckého národního charakteru vypěstovalo vlivem řeckého národního talentu (*charakteru*). Ale proto musela být těmto přineseným statkům odňata jejich stinná stránka: snaha, pomocí čistě zevních mocenských prostředků se rozšiřovat na západ. Římanství, jež vzniklo později než řečtví, a vše, co bylo dalším předpokladem vývoje evropského lidstva, by se nebylo mohlo vyvinout, kdyby si Řekové nebyli zjednali volnou půdu pro další vývoj orientální kultury, kdyby nebyli odrazili Peršany a všechno, co s tím souviselo. Tím, že Asiaté byli odraženi – mohlo tedy být filtrováno to, co bylo v Asii vytvořeno.

Z tohoto hlediska musíme pohlížet na mnohé události ve světovém vývoji, a dostaneme pak zvláštní obraz. Kdybychom mohli v přednáškovém cyklu, který by trval tři, čtyři roky, tuto myšlenku rozvíjet jen vzhledem k tomu, o čem v dějinách lidstva máme doklady, pak by nám vyplynulo něco, co bychom skutečně mohli nazvat „plánem ve vývoji lidstva“. Při pohledu na tento plán bychom si řekli: Toho se muselo dosáhnout; mělo to své stinné stránky, které musely být vymýceny; získané bohatství muselo být předáno někomu jinému a tam se dále vyvíjet.

Řekové získaný statek (*bohatství*) chvíli vzdělávali, poté nastal úpadek řečtví; římanství vstoupilo na jeho místo atd.

Tímto způsobem bychom dostali plán vývoje lidstva a při rozpravě o tomto plánu by nás ani nemohlo napadnout: Jak došlo k tomu, že např. právě Xerxés nebo Miltiadés nebo Leónidás měli tu či onu individuální karmu?

Tuto individuální karmu musíme považovat za něco, co musí být pro sebe rozhodnuto a vpředeno do „plánu vývoje lidstva“. Jinak se věc vůbec nedá pochopit. Tak je tomu i při duchovně vědeckém nazírání. Ale když tomu tak je, potom musíme říci: V tomto plánovitém (*promyšleném*) průběhu vývoje lidstva musíme vidět něco samo o sobě, co má v sobě podobnou souvislost, jako karmické události v individuálním lidském životě. A potom se musíme tázat dále:

Jaký vztah má takový plán celého vývoje lidstva k jednotlivé individuální karmě člověka?

Pohledme nejprve na to, co bychom mohli nazvat „osud ve vývoji samotného člověka“.

Podíváme-li se nazpět, vidíme, jak vystupuje kultura za kulturou, vývoj národa za vývojem národa. Vidíme dále, jak národ za národem vykonává to či ono nového, jak z jednotlivých národních kultur zůstává něco nepomíjivého. Vidíme, jak národy musí umírat, aby národní statek (*bohatství*) – vymoženosti jednotlivých národů byly zachráněny pro příslušné pozdější epochy ve vývoji lidstva. Tehdy musíme pochopit, když duchovní věda říká, že v postupu vývoje lidstva je třeba přesně rozeznávat především dva proudy.

Pozorujte vcelku průběh vývoje lidstva, to, nač můžeme pohlížet jako na „nepřetržitý proud“, v němž se střídá vlna za vlnou, ale získaný statek předešlé vlny zůstává zachován pro vlnu následující. Tato představa se nám projeví, když pohlédneme na první kulturu poatlantské doby a na to, co velkolepého bylo vykonáno ve staré kultuře indické. Ale srovnáme-li ji se slabým dozvukem, který je obsažen ve Védách, jež jsou sice ještě stále obdivuhodné – ale přece jen slabým odleskem toho, co vykonali rišiové a co nám duchovní věda vypravuje o velikém kulturním přínosu Indů, potom musíme říci: Původní velikost toho, co tento národ měl pro lidstvo vykonat, již zanikla, když se počal tento kulturní statek uchovávat v onom nádherném básnickém podání. Ale co indická kultura především měla dát, to vplynulo do celého pochodu – procesu vývoje lidstva. Jedině za tohoto předpokladu se mohlo později vyvíjet to, co potřeboval zase mladý, nikoli zestárlý národ. Indové museli nejprve být zatlačeni na jižní poloostrov, a v Persii se potom vyvinul světový názor Zarathustrův. Kolik velikosti měl tento světový názor v době, kdy vznikl – a jak upadl za poměrně nedlouhou dobu u národa, který jej vytvořil! V egyptské a chaldejské kultuře máme potom tentýž pochod. Potom vidíme, jak orientální moudrost přechází do Řecka a vidíme, jak Řekové odrážejí to, co je orientální složka na fyzické úrovni. Vidíme potom, jak do lůna řectví je přijímáno to, co dal celý Orient, a jak se do toho vetkává leccos, co až do té doby bylo vykonáno v mnoha jiných evropských oblastech. Z toho se pak vytváří nový kulturní přínos, který se potom po mnohých oklikách stává schopným přijmout křesťanský podnět a šířit jej dále na západ.

Kdybychom šli dále, ukázal by se nám nepřetržitý proud, v kterém můžeme řadit článek ke článku; a každý následující článek se nám jeví jak to také musí být – jako pokračování předcházejícího – pokaždé jako něco nového, co muselo být dáno lidstvu.

Ale z čeho muselo vyrůst to, co se od epochy k epoše vyvíjí?

Vzpomeňte si na všechno, co každý jednotlivý národ prožívá ve své kulturní oblasti! Vzpomeňte si na všechno, co se v každém jednotlivém národě muselo odehrát jako souhrn citů a pocitů nesčíslných lidí, jejichž přání a nadšení pro to, co se jim muselo jevit jako nejžádoucnější a co právě v této oblasti má být kulturním přínosem! Představte si, jak duše jednotlivých lidí v jejich zvláštním kulturním zásahu musí být zcela u toho se svými přáními a snahami! Mimoto bylo nutné, aby po nesčetná staletí ve vývoji lidstva národ za národem, jak rozvíjel svůj kulturní přínos jeden po druhém, z něhož potom zůstává něco trvalého, žil vždycky v jakési iluzi. V iluzi, směřující k tomu, že každý takový národ pohlížel na kulturní přínos, na němž sám měl pracovat, jako na něco věčného a nepomíjivého, co by mu nikdy nemohlo být odňato. Teprve tím byla možná oddaná práce jednotlivých národů na kultuře, že se tato iluze stále znovu vynořovala. Iluze, že to, co bylo vytvořeno, se vším, co s tím souvisí, bude mít věčné trvání. I dnes je taková iluze; třebaže se jí lidé již s takovou přesvědčivostí neoddávají a nemluví o „věčnosti té či oné kultury“, pak přesto je zde v takové formě, že se nemyslí na konec – ani v malém ani ve velkém měřítku – že se mu tomu doslova nevěnuje žádná pozornost.

Zde jsou ty dvě věci, jichž národní kultury potřebují – a co se vlastně teprve v dnešní době začíná měnit. První oblast lidského duchovního života, v níž se takové iluze již tak mnoho nebudou probouzet, bude anthroposofický duchovní život. Bylo by hrubým omylem, kdyby někdo, kdo pevně stojí na půdě anthroposofického hnutí, věřil, že forma, do jaké vléváme své poznatky, myšlenkové vývody, které dnes můžeme podávat, že to, co dnes můžeme podávat na základě svého

anthroposofického myšlení, cítění a chtění, bude mít věčné trvání. Bylo by velmi krátkozraké – tvrdit, že za tři tisíce let budou ještě lidé, kteří budou o anthroposofických pravdách mluvit právě tak, jak to dnes činíme my. Víme, že naše dobové poměry způsobují, že něco z výsledku pokračujícího vývoje uvádíme do nynějších forem a že naši potomci budou tyto věci vyjadřovat v docela jiných formách svých prožitků.

Proč je tomu tak?

Je to z podobného důvodu, proč se vývoj lidstva po mnohá staletí a tisíciletí uskutečňoval tak, že v každé národní kultuře jednotlivci museli mnohé prožívat, aby mohl vzejít příspěvek z celého národního vývoje. Vzpomeňme si na nesčetné zážitky, které lidé měli ve starém Řecku. Uvažte, co jako extrakt z toho vzešlo pro všechno budoucí lidstvo! Pak řeknete: v tom vězí ještě více než jednotlivé proudy. Mnohé věci se dějí kvůli tomuto základnímu proudu.

Proto musíme pozorovat dvě věci: za prvé něco, co musí vznikat a zanikat, aby z toho celého mohlo zůstat a – co do kvantity nejmenší část – trvat dále. Víme-li, že ve vývoj lidstva od doby, co existuje lidská jednotlivá karma, působí ve vývoji lidstva dvě mocnosti, s jejichž činností jsme se stále setkávali, Lucifer a Ahriman. Teprve potom porozumíme vývoji lidstva. K plánu vývoje lidstva musíme počítat, že posléze, až Země dospěje k svému cíli, stanou se výsledky jednotlivých kultur, postupně vtělované do celého vývoje lidstva, plodnými pro všechny jednotlivé individuality, lhostejno jaké osudy prožily. Na tento cíl však můžeme pohlížet teprve, když se na světový vývoj díváme v anthroposofickém smyslu. Neoddávejme se klamu – na takový cíl myslet správným způsobem, za plného trvání individuality, bez rozplývání se individuality v nějaké mlhavé fantastické jednotě. Tedy tak, že individualita zůstává plně zachována a že do ní zase vtéká to, co lidstvo ve velkém měřítku vydobylo. Tento cíl může stát jasně a ostře před očima teprve anthroposofické duševní kultuře.

Když tedy pohlédneme zpět na dřívější kultury, můžeme si v duchu našich úvah předem říci: Od doby, co se vůbec lidské individuality inkarnují, podílí se na vývoji lidstva Lucifer a Ahriman. Lucifer se na něm podílí tak, že se stále snaží zahrnout do lidských astrálních těl a prostupuje je luciferským vlivem. Tak působí Lucifer ve vývoji lidstva; působí v lidských astrálních tělech. Lidé by nemohli to, co jim dává Lucifer, nikdy obdržet pouze od mocností, které způsobují nepřetržitý, právě vylíčený kulturní proud. Vyloučíte-li tento kulturní proud z celého vývoje lidstva, pak máte to, co normálně pokračující duchovní bytosti hierarchií nechávají proudit do lidstva jako stále nové bohatství. Musíme říci: Ti (duchovní bytosti hierarchií), kteří prodělávají svůj normální vývoj, dodávají lidské kultuře to, co je trvalým statkem lidstva, co je sice později proměněno, ale přesto se to stalo trvalým bohatstvím (*statkem*) lidstva. Je to asi tak, jako když máme strom, a v něm dřeň. Takto získáváme nepřetržitý živý kulturní proud.

Vlivem těchto mocností, které pro sebe prodělávají normální vývoj, by se takto mohlo stát, že by člověk své „já“ stále více naplňoval tímto pokračujícím obohacováním lidského vývoje. Čas od času by se do něho vlévalo to, co člověka přivádí dále. Člověk by se víc a více naplňoval dary duchovního světa, a nakonec, až by Země došla ke svému cíli, by bylo samozřejmé, že by člověk měl v sobě všechno, co bylo dáno z duchovních světů. Ale jedno by nebylo možné: aby člověk vyvíjel

nejvlastnější, posvátnou horlivost, oddanost a nadšení pro to, co se zde vytváří od kulturní epochy k epoše. Ze stejného základu, z jakého vyrůstá každé přání a každá žádost, vyrůstá i touha po velikých ideálech, vyrůstá i žádost činit lidi šťastnými, nadšení pěstovat umění v lidských kulturních epochách, jak jdou za sebou. Z téhož základu, z něhož vyrůstají zhoubné, ke zlu směřující žádosti, vyrůstají i snahy o to nejvyšší, co může být na Zemi vykonáno. Nebylo by tu nic, pro co lidská duše vzplane jako pro nejvyšší dobro, kdyby také nebylo možné, aby táž žádost nemohla také na druhé straně klesnout do neřesti (*nepravosti*) a do zla. Že ve vývoji lidstva existuje tato možnost, to je dílo luciferských duchů. Nesmíme tedy zneužívat, že luciferští duchové lidem přinesli svobodu současně s možností zla – svobodnou vnímavost pro to, co by se jinak do lidské duše pouze vlévalo.

Ale viděli jsme také, že na všechno, co vybuzeje Lucifer, odpovídá Ahriman. Takto vidíme, jak Lucifer s celým svým vojskem působí v tom, co potom má konkrétně dát přínos řecké kultury celému lidskému vývoji – v řeckých hrdech a umělcích. Proniká do astrálních těl a rozněcuje je pro to, co uctívají jako to nejvyšší. Co se má vlít do vývoje řectvím, stává se takto současně nadšením duše národa. V tom právě vězí Lucifer. A protože Lucifer vděčí za svou sílu měsíčnímu, nikoli zemskému vývoji, vyzývá Ahrimana. Když Lucifer od epochy k epoše rozvíjí svou činnost, přičleňuje se k tomu Ahriman a po částech kazí to, co Lucifer na Zemi způsobil. – Světový vývoj lidí je neustálé spolupůsobení Ahrimana a Lucifera. Kdyby nebylo působení Lucifera v lidstvu, potom by chybělo nadšení a zanícení v nepřetržitém proudu vývoje lidstva. Kdyby zde nebyl Ahriman, jenž od národa k národu zase ničí – co přichází nikoli z nepřetržitého proudu, nýbrž jen z luciferského působení, pak by Lucifer chtěl jednotlivé kultury věčně vést dále. Vidíte tedy, jak si Lucifer způsobuje svoji vlastní karmu, která je nutným důsledkem vývoje na starém Měsíci. Důsledkem toho je, že má Ahrimana neustále v patách. Ahriman je karmické naplnění Lucifera.

Na příkladu ahrimanských a luciferských bytostí nahlížíme do karmy vyšších bytostí (*chápeme ji*). Tady nahoře je rovněž karma. Karma je všude, kde existují „já“. Lucifer a Ahriman přirozeně ukrývají v sobě „já“. Proto mohou účinky jejich činů zpětně dopadat na ně samotné. Na mnohá z těchto tajemství bude možno poukázat až v létě v cyklu „Biblické dějiny stvoření“. Pouze na jedno bych chtěl poukázat již zde, co by vám jasně ukázalo, jak nesmírnou hloubku má každé jednotlivé slovo v pravých okultních dokladech.

Nepřemýšleli jste nikdy o tom, proč v biblických dějinách stvoření na konci každého dne stvoření je věta: „A Elohimové viděli dílo, a viděli, že bylo velmi dobré“?

To je významné slovo. Proč tu je?

Vždyť věta sama ukazuje, že je míněna jako charakteristika Elohimů, kteří se na Měsíci normálním způsobem vyvíjeli a jejichž odpůrcem je Lucifer. To je něco, co patří k charakteristice Elohimů, že po každém dni stvoření viděli, že to „bylo velmi dobré“. Uvádí se to proto, že tento stupeň byl tím, čeho Elohimové dosáhli. Na Měsíci mohli dílo vidět jen tak dlouho, pokud je konali, nemohli mít o něm dodatečné vědomí. Že mohou myšlením, zirájícím zpět na dílo, dodatečně hledět zpět, to je zvláštní stav (*stupeň*) ve vědomí Elohimů. To bylo možné teprve na Zemi; jejich vnitřní charakter se jeví v tom, že vůle proudí z jejich bytostí tak, že vidí, když na ni pohlédli, že byla „velmi dobrá“. Toto byli Elohimové, kteří své dílo na Měsíci ukončili a kteří, když si je potom prohlíželi na Zemi, mohli říci: „Může tak zůstat, je velmi dobré.“ K tomu však bylo třeba, aby byl dokončen vývoj starého Měsíce.

Jak je tomu nyní s luciferskými bytostmi, tedy s těmi, které svůj měsíční vývoj neukončily?

Ty se musí na Zemi také snažit, dívat se dodatečně na své dílo – např. tak, že přispěly k zápalu a nadšení v řecké kultuře. A potom uvidí, jak jim je Ahriman po částech rozdobil (*poškodil*). Potom budou muset říci, protože dílo nedokončily: „Viděly své dílo dne, a viděly, že „nebylo dobré“, že muselo být vyhlazeno.“

Toto je veliké zklamání luciferských duchů, že se stále znovu pokoušejí o své dílo, stále znovu chtějí kyvadlo vychylovat na jednu stranu – ale stále znovu shledávají své dílo zničené Ahrimanem. Musíte si představit ve vývoji lidstva vlnění pohybující se sem a tam, neustálé rozněcování nových sil bytostmi, jež jsou vyšší než my, a jak tyto bytosti prožívají neustálé zklamání. To je obsaženo v tom, co prožívají luciferští duchové v zemském vývoji. Tuto karmu muselo lidstvo, přijmout do sebe, protože jen tím člověk mohl dospět ke skutečné svobodě. Svoboda může vzejít jen tím, že si člověk sám dává nejvyšší obsah svého zemského „já“. Takové „já“ (které by člověk měl, kdyby mu byly dány všechny cíle zemského vývoje) nemůže být svobodné, neboť bylo předem určeno k tomu, aby nechalo do sebe vlévat se, všechny statky zemského vývoje. Člověk se mohl stát svobodným jen tím, když k takovému „já“ přidruží jiné „já“, schopné omylu, které je schopné toho – stále znovu se vychylovat na stranu dobra a na stranu zla, a které může stále znovu usilovat vzhůru k tomu, co je obsahem veškerého zemského vývoje. Nižší „já“ muselo být člověku přidáno prostřednictvím Lucifera, aby úsilí (*práce*) člověka, směřující k vyššímu „já“, bylo jeho nejvlastnějším činem. Jen takto je také v lidstvu možná „svobodná vůle“. Svobodná vůle je něco, co si člověk musí postupně vydobýt; neboť člověk je, k tomu postaven tak, že svobodná vůle v životě se před ním vznáší jako ideál.

Kde vlastně je lidská vůle svobodná prostřednictvím stavu vývoje?

Nikdy není svobodná, protože v každém okamžiku může podlehnout luciferskému či ahrimanskému prvku; není svobodná, protože každý člověk, když projde branou smrti, v době pokračující očisty – snad po desetiletí – má zcela určitý dojem. Je podstatnou složkou života v kámalóce, že vidíme, do jakého stupně jsme sami nedokonalí tím, co nedokonalého jsme ve světě učinili; část po části vidíme, jakým způsobem jsme se stali nedokonalými. Z toho pak vychází rozhodný úmysl, vymýtit zase všechno, co nedokonalého jsme učinili. Život v době kámalóky je takový, že se úmysl připojuje k úmyslu a dostaví se celkové rozhodnutí: „Musíš napravit všechno, čím jsi v myšlenkách a činech klesl dolů.“ Co při tom člověk cítí, to vtiskuje do svého dalšího života a s tímto úmyslem vstupuje při zrození do zdejšího bytí – a tím klade svou karmu na sebe. – Nemůžeme tedy mluvit o „svobodné vůli“, když zrozením vstupujeme do bytí. Můžeme mluvit jedině o tom, že se svobodné vůli přibližujeme tou měrou, nakolik se nám podařilo ovládat vlivy Lucifera a Ahrimana. A být pánem nad luciferskými a ahrimanskými vlivy se nemůžeme stát jinak než prostřednictvím poznání. Hlavně sebepoznáním, když se činíme stále schopnější – i v životě mezi zrozením a smrtí – poznávat své slabosti ve všech třech duševních znacích: v myšlení, cítění a chtění. Když se stále více snažíme neoddávat se již žádné iluzi, pak roste v našem „já“ síla, moci postrádat luciferský vliv. Potom budeme stále více schopni rozhodovat, nakolik se máme oddávat statkům lidstva, které byly postupně vydobuty (*získány*) pomocí poznávání zevního světa, jež se musí doplňovat sebepoznáním; obojí musí působit společně (*spolupůsobit*). Sebeoznání a poznání zevního světa musíme sjednotit s naší bytostí; potom dokážeme získat jasný poměr k Luciferovi.

To je právě zvláštnost anthroposofického poznání (jež si osvojujeme), že se dovídáme, jakou měrou jsou na každém lidském konání zúčastněny náklonnost a vášeň, Lucifer a Ahriman. Co jiného jsme v této řadě přednášek učinili, než že jsme si objasnili, jak luciferské a ahrimanské síly působí nejrůznějším způsobem na náš život! Ale v přítomné době může se již začít s poučením o luciferských a ahrimanských silách, o nichž člověk musí být poučen, jestliže má skutečně něčím přispět k dosažení pozemských cílů lidstva. – Rozhlédneme-li se kolem sebe, můžeme vidět všude, kde se lidsky cítí a myslí, jak jsou lidé ještě vzdáleni od pravého, pravdivého poučení (*vysvětlení*) o vlivech Lucifera a Ahrimana. Uvidíte, že daleko největší část lidstva takové poučení vůbec nechce. Uvidíte, že většina lidí upadá do určitého náboženského sobectví (*egoismu*), že je zachváćena pocitem, aby jen se svou duší sama dosáhla onoho stavu blaženosti, jaký si jen lze představit. Toto je egoismus (*sobectví*), o němž si lidé ani vůbec neuvědomují, že se do něj mohou mísit ty největší žádosti. A nikde není Lucifer účasten více, než tam, kde lidé usilují o povznesení se k božství pomocí svých vášní a žádostí, aniž by toto božské měli prozářeno světlem poznání.

Nemyslíte, že Lucifer je často činný právě tam, kde lidé myslí, že jejich snažení směřuje k nejvyššímu?

Ale formy, o něž se takto usiluje, budou rovněž muset patřit ke zklamání Luciferovu. Ti, kteří si myslí, že pomocí nespoutaných žádostí mohou uchovat tu či onu formu duchovní kultury, ti, kteří stále znovu a znovu prohlašují, že anthroposofie je proto tak špatná, protože věří v něco jiného – nového, ti by měli uvážit to, že nezávisí na lidské vůli, když se Ahriman věší na paty Luciferovi. Formy, které vznikly během vývoje, skrze Lucifera také zase zaniknou, protože se do nich vměšuje Ahriman. Zachrání se jedině nepřetržitý proud vývoje lidstva.

Tím se díváme nazpět na předešlý vývoj, kdy jisté bytosti zůstali pozadu – jako oběť pro nás. Víme nyní, že tyto bytosti musí svou karmu prožívat kvůli nám, abychom my mohli normálním způsobem prožívat, co do nás mohou tyto bytosti vlévat. Ano, opravdu, Jahve původně člověku božským dechnutím vštípil schopnost mít „já“. Kdyby se bylo člověku dostalo jen božského dechnutí, které pulsuje v lidské krvi, a nikoli i to, co se stále znovu může v bludu odchylovat od toho, co dechnutí Jahveho může dát, kdyby v tom nepracovaly jak luciferské tak ahrimanské podněty. Potom by člověk sice mohl dosáhnout onoho obsahu (co) daru Jahveho, nikoli však onoho způsobu jak jej má přijmout, totiž sebevědomým, svobodným „já“. Je tedy přece ve smyslu světového vývoje, že určité bytosti se na starém Měsíci opozdily ve svém vývoji.

Žijeme dnes v době, kdy skutečně můžeme pohlížet zpět na mnohá Luciferova zklamání, kdy se také můžeme dívat na budoucnost, v níž budeme stále více chápat nepřetržitý proud vývoje. Anthroposofie bude nástrojem k tomuto pochopení (nepřetržitého proudu vývoje), abychom se stále vědoměji mohli stavět k Luciferovým vlivům a stále více dovedli poznávat luciferské podněty v nás samých a správným způsobem vědomě je zhodnocovat ku prospěchu vývoje lidstva (zatímco dříve působily v lidstvu jako temný tlak, jehož si člověk nebyl vědom). Rovněž tak tomu je s ahrimanskými vlivy.

Je to oblast, kde je možno upozorňovat na to, že právě přítomná doba je důležitou epochou ve vývoji lidstva – totiž epochou, v níž se v jistém smyslu skutečně duševní síly obracejí. Vždyť mnohým z Vás je již známo, že žijeme v době, kdy určití lidé,

jednotlivci, vyvinou jiné duševní schopnosti než jsou ty, které se dnes uznávají. Dnes např. anthroposofie dovede říci na základě poznatků duchovního bádání, že člověk má kromě těla fyzického také tělo éterické. To dnes vědí na základě vlastního nazírání jenom ti, kteří prošli metodickým výcvikem. Ale ještě před uplynutím poloviny dvacátého století – to víme z akašických kroniky – budou zde lidé, kteří budou mít přirozeným vývojem éterické jasnozření, kteří proto, že lidstvo došlo k tomu bodu, kdy se tyto věci budou vyvíjet jako přirozený dar, budou vnímat éterické tělo, jak prostupuje tělo fyzické a na okraji přes ně přečnává. Jako se člověk od zírání do duchovního světa vyvíjel směrem dolů až k dnešnímu jen vnějšímu fyzickému vnímání a rozumovému chápání vnějšího světa, tak se nyní počíná poznenáhlu vyvíjet k novým, ale vědomým schopnostem. Tyto nové schopnosti přistupují ke starým. Jednu zvláštní schopnost mohu charakterizovat následovně:

Budou zde lidé, zpočátku jen jednotlivci (neboť teprve v nejbližších dvou až třech tisíciletích se tato schopnost vyvine u většího počtu lidí), a tito první předchůdci budou žít ještě před uplynutím první poloviny dvacátého století, a u nich se objeví (*dostaví*) asi toto: Tito lidé vykonají nějaký skutek a budou v pokušení od tohoto skutku poněkud ustoupit; pak budou mít před sebou obraz (*představu*) vycházející od tohoto skutku. Nejprve to nepoznají, nenaleznou žádný vztah k tomu, co vykonali. Ale potom už uslyší snad něco o anthroposofii nebo se o tom něco dozvědí – dovědí se, že obraz, který se jim jeví jako jakýsi vědomý sen, je protějšek (*protiklad*) jejich vlastního činu, obrazem činu, který se musí stát, aby to, co bylo právě vykonáno, našlo své karmické naplnění.

Takto lidstvo skutečně stojí před epochou, v níž začne karmu chápat nejen podle nauky a líčení duchovní vědy, ale začne karmu znenáhla vidět. Dosud byla lidem karma temným tlakem, temnou žádostí – a mohla být prožita teprve v příštím životě (mohla být teprve v životě mezi smrtí a novým zrozením proměněna v úmysl). Lidé se pozvolna vyvíjejí tím směrem, že nabývají schopnosti vědomě vnímat výtvoř Luciferovy a vidět, jak se budou vyjímat ve svých účincích (*následcích*). S tímto éterickým jasnozřením budou ovšem moci něco udělat jenom ti lidé, kteří usilovali o poznání a sebepoznání. Stále více budou mít lidé před sebou v normálním stavu karmické obrazy svých skutků. To bude lidi přivádět stále dále, protože vlivem toho budou vědět, co jsou světu ještě dlužní, co v jejich karmě je ještě jako dluh. Právě to, že lidé nevědí, co jsou světu dlužní, činí ještě člověka nesvobodným. Mluvíme-li o karmě, nesmíme tedy vůbec napřed mluvit o svobodné vůli. Už slovo „svobodná vůle“ je nesprávné, neboť musíme říci: Svobodným se člověk stává teprve svým stále se stupňujícím poznáním a vlivem toho, že stále výše stoupá a stále více vrůstá do duchovního světa. Tak se stále více naplňuje obsahem duchovního světa a stává se stále více bytostí, jež určuje svou vůli. Nemůže se stávat svobodnou vůle, nýbrž člověk sám se může stát svobodným, když se dává prostoupit tím, co poznává ve zduchovnělé oblasti světového bytí.

Takto se díváme na Luciferova zklamání i na jeho činy a řekneme: Tak byl od tisíciletí pokládán základ k tomu, kde stojíme, neboť kdybychom nestáli tam, kde stojíme, nemohli bychom se vyvíjet ke svobodě. Ale když si zjednáme jasno o Luciferovi a Ahrimanovi, můžeme získat jiný vztah k těmto mocnostem, můžeme sbírat plody (*těžít*) z toho, co bylo vykonáno, můžeme Luciferovi a Ahrimanovi doslova odnímat jejich práci. Tehdy ovšem Luciferovy činy, které způsobil a které neustále vedly k jeho zklamání, když jsme je vykonávali my sami, se budou muset obrátit v opak. Luciferovy činy musely vyvolávat žádosti, musely člověka vést k tomu,

co mohlo ústít ve zlo. Viděli jsme již včera, jak opačná síla to musí být, jež působí proti Luciferovi. Máme-li sami působit proti Luciferovi, máme-li své věci v budoucnu sami obstarávat, bude to u nás jedině láska, jež bude moci vystřídat Luciferovy činy; ale láska to může způsobit. Právě tak to bude s tím, co do nás proudí ze zevního světa, budeme-li stále více odstraňovat temnotu, kterou vetkáváme do zevní hmoty. Když stále více odstraňujeme tuto temnotu, když temnota zmizí a dospějeme k tomu, že takto úplně překonáme ahrimanský vliv, potom budeme schopni poznávat svět tak, jaký skutečně jako zemský svět je. Potom se pozvolna přiblížíme k takovému poznání, jaké dnes může být pouze bohatstvím duchovní vědy: pronikneme k povaze světla – k tomu, čím hmota skutečně je. Dnes se sama věda stále ještě oddává nejružnějším klamům o povaze světla. Mnohý si myslí, že světlo vidí fyzickými očima. Ale není tomu tak. Fyzickými očima nevidíme světlo, nýbrž jen osvětlená tělesa. Vidíme barvy na tělesech. Nevidíme světlo, nýbrž vidíme prostřednictvím světla. Všechny takové klamy budou odstraněny. Tím se pozmění obraz světa, jenž nutně musel být vlivem Ahrimana protkán omylem, a bude prostoupen obsahem moudrosti. Jestliže člověk pronikne ke světlu, sám také vyvine duševní protějšek světla. A duševní protějšek světla je moudrost.

Tím vstoupí do lidské duše láska a moudrost. Láska a moudrost budou praktickou silou, vlastním životním impulsem, který má vyplynout a vyplyne z anthroposofického světového názoru. Moudrost – jež je vnitřním protějškem světla, moudrost, jež se dovede spojovat s láskou – a láska, proniknutá moudrostí, najdou správnou cestu, aby působily zase zpět na to, co je ponořeno do moudrosti zevního světa. Máme-li se postupně účastnit na druhé polovině vývoje a Lucifera i Ahrimana zase překonat, potom se musíme proniknout moudrostí a láskou. Vyvíjíme-li moudrost a lásku vyvíjíme to, co zase z našich duší bude proudit jako dar těm, kteří se v první polovině zemského vývoje obětovali jako luciferské a ahrimanské mocnosti, aby nám daly to, co potřebujeme k vydobytí své svobody. Těm budeme muset dát moudrost a lásku, kterou vyvineme. Podstatné je, abychom si při tom stále uvědomovali: Protože na světě musí být vývoj, musíme přijmout kulturu, jež musí být naším vyjadřovacím prostředkem; chceme se rádi a s láskou oddat anthroposofické kultuře, jež nebude věčná – ale chceme to přijímat s nadšením a s láskou vytvářet to, k čemu jsme dříve byli puzeni vlivem Lucifera. Protože nyní poznáváme, že musíme z lásky činit to, k čemu jsme dříve museli být puzeni Luciferovým vlivem, žádostmi a vášněmi, budeme nyní tím více vyvíjet lásku. Kdybychom vyvíjeli jenom nutnou lásku, dospěli bychom k tomu, abychom vyvíjeli kulturu za kulturou. Anthroposofie má být něco, co každý požadavek, přiměřený době, plní s oddaností a láskou, takže to bude konáno s takovým nadšením jako bylo konáno to, co dříve lidé konali pod vlivem Lucifera. Nebudeme již věřit v iluze, že to, co konáme, bude trvat věčně. Ale tvoříme-li s rostoucí láskou kulturu za kulturou, vytváříme tím přebytečnou lásku. Ta přichází k dobru Luciferovi, tím se napraví také jeho zklamání. Záleží na nás, aby se na Luciferovi mohlo zase napravit to, co musí utrpět ve svých zklamáních (když vrátíme, co bylo pro nás vykonáno).

Toto je druhá část karmy vyšších bytostí, že vyvíjíme lásku, jež nezůstává pouze v lidstvu, nýbrž je povolána k tomu, aby vnikala do kosmu. Do bytostí, jež jsou vyšší než my, budeme dávat proudit lásce, a tyto bytosti ji budou vnímat jako oběť. Bude to duševní oběť. Duševní oběť bude proudit vzhůru k těm, kteří kdysi nechávali své dary proudit dolů, jako se kdysi kouř ze zápalných obětí vznášel vzhůru k duchům v dobách, kdy lidé měli ještě duchovní bohatství. Tenkrát mohli lidé vysílat vzhůru

k bohům pouze symbolické zápalné oběti. V budoucnu budou lidé vysílat vzhůru k duchům proudy lásky – a z oběti lásky bude zase něco proudit dolů: do člověka budou proudit vyšší síly, jež budou (jako síly, řízené duchovnem) zasahovat do našeho fyzického světa se stále větší silou. To potom budou v pravém smyslu magické síly.

Takto vidíme průběh vývoje lidstva, v němž se projevuje karma lidstva i karma vyšších bytostí. Teď také chápeme, jaký je poměr vývojového plánu vůči jednotlivé lidské karmě. Předpokládejme, že by nadlidská individualita byla v roce 1910 způsobila něco, co potom bylo na fyzické úrovni provedeno člověkem, čímž je uzavřeno spojení mezi tou individualitou a člověkem. Tento člověk je pak vetkán do karmy vyšších bytostí. Toto je uzavřený vzájemný soulad. Potom však k němu proudí z vyšších světů proud, který mu do jeho života něco přináší; dává mu nový úkol, který se připojuje k jeho karmě a je rozhodující v tom či onom směru. Takto je lidská karma oplodňovaná všeobecnou karmou, jež proudí světem.

Pohledme na příklad na Miltiada nebo na jinou osobnost. Takové osobnosti byly postaveny do velikého dějinného plánu svého národa; tehdy to či ono vyplývalo z karmy vyšších mocností – a tehdy byly postaveny před svůj úkol. Do jejich jednotlivé karmy proudivo to, čeho se mělo dostat celému lidstvu; to se potom stává jejich jednotlivou karmou. Když to provedou, když do toho vloží své činy a práci – stane se to jejich jednotlivou karmou.

Tímto způsobem žijeme a tkáme (*splétáme*) i se svou jednotlivou karmou v makrokosmu jakýsi malý svět, jakýsi mikrokosmos.

Tím jsme sice u konce kursu, ne však u konce věci. Ale jinak to nejde. Říkám to z hloubi srdce, když pravím: že jsem tuto řadu přednášek – jež se týkají otázek člověka – které hluboko dojímají lidská srdce, a jež přece zase souvisí se samotným nejzávažnějším osudem vyšších bytostí – že jsem rád, že jsem mohl o těchto věcech mluvit v anthroposofické pobočce, mezi anthroposofickými přáteli, kteří přišli ze všech stran, aby se také věnovali úvahám o těch otázkách. Ti, kdo budou mít příležitost, slyšet další kursy, uvidí, že bude zodpovězeno mnohé, co někdo bude mít na srdci po tomto cyklu. Ale také ti, kteří nemohou slyšet tyto letní kursy, budou mít později příležitost se mnou tyto věci prohodit. Mohu tedy i tentokrát říci, že jsem o věcech, o nichž jsem měl mluvit, chtěl mluvit tak, aby to nebyly pouze abstraktní poznatky, ale takové, které přecházejí do našeho celého myšlení, citění a chtění, do našeho celého života. Takže na antroposofovi ve světě by měla být vidět podoba a obraz nejhlubších anthroposofických pravd. Pokusíme-li se stát se takovými, pak teprve budeme mít ve světě anthroposofický duchovní proud, který v našem úzkém kruhu musí být snahou po duchovním poznání. Ale potom se musí – nejdříve u našich členů tyto poznatky stát smýšlením a takto vystupovat před světem. Svět bude postupně uznávat, že nebylo marné, když na začátku dvacátého století existovali poctiví a upřímní anthroposofové, lidé, kteří upřímně a poctivě věřili v moc duchovních mocností. A když v ni věřili, byli sami prostoupeni silou, pro to také působit. Kultura v našem životě bude postupovat stále rychleji, když to, co slyšíte, sami budete uvádět do svého smýšlení, jednání a činů. Nikoli tím, že lidi přesvědčujeme. K tomu je nynější kultura jen málo vhodná. Skutečně přesvědčení budou vždycky jen ti, kteří k anthroposofii přijdou z nejhlubšího puzení srdce. Ostatní nebude možno přesvědčit. Tuto karmu máme i v duchovních kruzích, je to něco, co musel materialismus způsobit (*vytvořit*); na tato poškození musíme pohlížet jako na něco, vůči čemu se musí duchovní věda osvědčit jako duchovní moc (*síla*).

Musíme tedy to, co můžeme dát světu, dát ze svého smýšlení – jako to nejdůležitější. Každý, kdo anthroposofii promění ve vnitřní život duše, bude zdrojem duchovní síly. A kdo bude věřit v nadmyslno, může být naprosto přesvědčen o tom, že naše anthroposofické poznatky a smýšlení působí duchovně, to znamená: že se neviditelně ve světě šíří, jestliže ze sebe skutečně činíme vědomý nástroj, prostoupený (*proniknutý*) anthroposofickým životem.